

**AGENCIJA ZA UPRAVLJANJE ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA
GLAVNOG GRADA D.O.O.**

PLAN UPRAVLJANJA ZA SPOMENIK PRIRODE „PARK ŠUMA GORICA“ ZA PERIOD 2024-2029

NACRT

Podgorica, mart 2024

Naziv: Plan upravljanja Spomenika prirode „Park šuma Gorica“

Stručni tim za izradu plana:

mr Aleksandra Gligorović - koordinatorka stručnog tima

dr Milić Čurović - šumski resursi i šumarstvo

mr Maša Vučinić - biodiverzitet, zaštita prirode

mr Željka Čurović - pejzažni arhitekta

mr Radoje Cerović - promocija i komunikaciona strategija

Boban Šćepanović - procjena finansijskih sredstava za sprovođenje Plana

Komisija za odobravanje Plana upravljanja:

Dragutin Đeković, Agencija za upravljanje zaštićenim područjima Glavnog Grada, predsjednik

Ana Pajević Tošić, Agencija za upravljanje zaštićenim područjima Glavnog Grada, koordinatorka

Milena Bešić, Sekretarijat za planiranje prostora i održivi razvoj, Glavni Grad, član

Tamara Brajović, Ministarstvo turizma, ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera, Direktorat za klimatske promjene i zaštitu prirode, članica

dr Zlatko Bulić, Agencija za zaštitu životne sredine, član

Milena Latković, Služba glavnog gradskog arhitekta, članica

Boban Andjušić, Služba zaštite i spašavanja, član

mr Biserka Stamatović, Turistička organizacija Glavnog grada Podgorica, članica

Zoran Bojović, NVO "Udruženje ljubitelja Gorice i prirode"

Nikola Martinović, MZ Nova Varoš, član

Adi Jakupović, MZ Gorica, član

SADRŽAJ

RIJEČ DIREKTORKE.....	5
I UVOD.....	6
1.1.ZAKONODAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR UPRAVLJANJA ZAŠTIĆENIM PODRUČJEM	6
1.2.OSNOVNE INFORMACIJE O ZAŠTIĆENOM PODRUČJU	10
1.3.UPRAVLJAČ ZAŠTIĆENOG PODRUČJA.....	11
1.4.PROCES IZRADE PLANA UPRAVLJANJA.....	14
II OPIS PODRUČJA.....	17
2.1.GEOGRAFSKI POLOŽAJ I PROSTOR	17
2.2. PRIRODNE VRIJEDNOSTI.....	19
2.3. KULTURNO - ISTORIJSKE VRIJEDNOSTI.....	23
2.4. SOCIO – EKONOMSKE KARAKTERISTIKE.....	28
2.5. KORIŠĆENJE PROSTORA.....	28
2.6.ZONE I REŽIMI ZAŠTITE.....	29
III AKCIONI PLAN	33
3.1.VIZIJA PODRUČJA.....	33
3.2.TEMATSKE OBLASTI.....	33
3.2.1. Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti.....	33
3.2.2. Smjernice za naučno istraživanje	47
3.2.3. Očuvanje naslijeđenih/tradicionalnih i kulturno - istorijskih vrijednosti.....	49
3.2.4. Upravljanje posjećivanjem, edukacija, interpretacija i promocija i saradnja s lokalnom zajednicom.....	51
3.2.5. Razvoj kapaciteta upravljača	56
3.3.CILJEVI UPRAVLJANJA.....	59
3.4. PREGLED POTREBNIH FINANSIJSKIH SREDSTAVA	61
IV TABELARNO AKCIONI PLAN	67
V PRILOZI.....	84
5.1.Kartografski prikaz rasprostranjenja staništa značajnih za zaštitu (Natura 2000).....	84
5.2.Kartografski prikaz rasprostranjenja beskičmenjaka	85
5.3.Kartografski prikaz rasprostranjenja zaštićene vrste <i>Limax wohlberedti</i>	86
5.4.Kartografski prikaz vrsta vodozemaca značajnih za zaštitu	87

5.5.Kartografski prikaz rasprostranjenja vrsta gmizavaca značajnih za zaštitu	88
5.6.Kartografski prikaz rasprostranjenja Pipistrellus kuhlii/nathisii, Pipistrellus pygmaeus i Nyctalus noctula značajnih za zaštitu	89
5.7.Područje zahvaćeno požarom 2021. godine	90
5.8.Zoniranje dominantnih formi šumske vegetacije.....	91
5.9.Kartografski prikaz zoniranja	92
VI LITERATURA	93

RIJEČ DIREKTORKE

Plan upravljanja za Spomenik prirode „Park šuma Gorica“ je strateški dokument koji objedinjuje sve relevantne činjenice koje se odnose na područje brda Gorica, a koje je sakupila, obradila i predstavila u pisanoj formi grupa eminentnih stručnjaka iz različitih oblasti.

Brdo Gorica je simbol našeg grada, na mnogo načina. Većina stanovnika Podgorice, tokom različitih perioda svoga života, skupila je brojne uspomene koje se vežu za ovaj dio našeg grada. Ja sam, između ostalog, skoro pronašla svoju Goransku knjižicu iz 1980. godine u kojoj su mi upisane dvije akcije sa pošumljavanja Gorice.

Prethodnih nekoliko decenija, kada se govori o odnosu prema Gorici izdvojile su se dvije grupe naših sugrađana. Jedna koja se borila da sačuva „pluća grada“ zbog svih nas, a i za buduće stanovnike grada, i druga koja se trudila da djelove Gorice prisvoji u cilju izgradnje stambenih zgrada. Borba je bila teška i duga i, na žalost, veliki dio Gorice je pretvoren u stambenu zonu. Konačno je, 2022. godine Gorica proglašena Spomenikom prirode i njena dalja devastacija je, nadamo se, zaustavljena.

Pripreme za izradu Plana upravljanja su bile sveobuhvatne. Prevažodni cilj naš kao upravljača je zaštita prirodnog bogatstva Gorice, biljnog i životinjskog, što je u planu detaljno navedeno. Drugi cilj je da se, u mjeri mogućeg, Gorica prilagodi potrebama njenih posjetilaca. S tim ciljem su anketirani posjetioци i posjetiteljke Gorice da iznesu svoja pozitivna i negativna iskustva na Gorici, kao i ličnu viziju daljeg razvoja Gorice. Želja nam je da Mediteranski vrt, kao istaknuti dio Gorice, bude učionica na otvorenom u kojoj će djeca predškolskog i školskog uzrasta dobijati važne lekcije iz ekologije i poznavanja prirode.

Gorica je i jedno od glavnih mjesta u gradu koje posjećuju turisti. Trudićemo se, u mjeri u kojoj to ni na koji način neće ugroziti prirodu, biljne i životinjske stanovnike Gorice, da unaprijedimo sadržaje koji postoje na ovom prostoru, da dodamo info table, periodično pravimo foto izložbe, unaprijedimo infrastrukturu sportskih objekata na otvorenom, a potrudimo se i da osmislimo i realizujemo kulturne događaje koji će okupiti sve generacije ljubitelja Gorice.

Sve ovo se ne može realizovati bez saradnje sa gradskim službama: Službom zaštite i spasavanja, Zelenilom, Čistoćom, Komunalnim uslugama i ostalim relevantnim akterima iz Glavnoga grada. Svi zajedno ćemo uložiti maksimalni napor da sačuvamo Goricu. Naravno, bez podrške svih njenih posjetilaca i posjetiteljki to neće biti moguće. Zato pozivam sve stanovnike i stanovnice Podgorice da svojim kritikama, prijedlozima, sugestijama pomognu da naša Gorica postane primjer uspješnog upravljanja zaštićenim područjem i bude prostor u kojoj će ljudi rado boraviti i vraćati mu se.

Jasna Gajević
Izvršna direktorica

I UVOD

1.1.ZAKONODAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR UPRAVLJANJA ZAŠTIĆENIM PODRUČJEM

Plan upravljanja je planski dokumenat kojim se planiraju mjere i aktivnosti zaštite i očuvanja zaštićenog prirodnog dobra koji predstavlja plansku osnovu za upravljanje i korišćenje prirodnog dobra za ekološke, ekonomske i socijalne namjene.

Cilj izrade Plana upravljanja spomenikom prirode „Park šuma Gorica“ je definisanje ciljeva, aktivnosti i indikatora, kojima će se obezbijediti zaštita, upravljanje, razvoj i korišćenje Park šume Gorica za period 2024.-2029. godina.

Plan upravljanja spomenikom prirode „Park šuma Gorica“ 2024.-2029. pripremljen je u skladu sa smjernicama iz Zakona o zaštiti prirode (Sl. list CG br. 54/2016 i 18/2019), Odlukom o proglašenju Spomenika prirode „Park šuma Gorica“ (Sl.list CG br. 31/2022) i Studijom zaštite Park šume Gorica.

Realizacija ciljeva i aktivnosti koje su definisane ovim Planom upravljanja omogućiće:

- primjenu adekvatnih mjera zaštite i održivog korišćenja bioloških resursa;
- očuvanje i unapređivanje biološke raznovrsnosti posebno prepoznatih endemičnih i zakonom zaštićenih vrsta i njihovih staništa;
- očuvanje prirodnih svojstava svih segmenata životne sredine;
- sprečavanje štetnih aktivnosti koje mogu ugroziti posebne ili značajne komponente biodiverziteta;
- obnovu, zaštitu i unapređivanje narušenih prirodnih staništa i održavanje populacija divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva u povoljnom statusu;
- uspostavljanja sistema praćenja stanja prirode i
- razvoj Spomenika prirode koji se zasniva na usklađivanju ljudskih aktivnosti, ekonomskih i društvenih razvojnih planova, programa i projekata sa definisanim stepenom zaštite i održivom odnosno racionalnom korišćenju prirodnih vrijednosti i resursa radi njihovog trajnog očuvanja.

Pravni dokument kojim se uređuje zaštita i očuvanje prirode u Crnoj Gori je Zakon o zaštiti prirode (Sl. list CG br. 54/2016 i 18/2019). Ovaj zakon definiše kategorije zaštićenih područja, odgovorne institucije, obaveze upravljača, kao i osnovne upravljačke dokumente za zaštićena područja.

Shodno članu 7 Odluke o proglašenju Spomenika prirode „Park šuma Gorica“ („Sl.list CG – opštinski propisi“, br. 31/2022) definisano je za „Agenciju za upravljanje zaštićenim područjima Podgorice“ d.o.o. da će upravljati ovim zaštićenim područjem.

Donošenje plana upravljanja je zakonska obaveza za upravljača, koja je definisana članom 58 Zakona o zaštiti prirode (Sl.list CG, 054/16 i 018/19), dok je njegov sadržaj definisan članom 59 istog Zakona.

Za razumijevanje obaveza i odgovornosti kako upravljača tako i građana i građanki, kao i pravnih subjekata koji koriste dato zaštićeno područje, konkretno park šuma Gorica, važno je imati u vidu nacionalnu pravnu regulativu, a posebno sljedeću: Zakon o životnoj sredini (Sl.list CG, br. 52/16, br.73/19); Zakon o upravljanju otpadom (Sl.list CG, br. 64/11 i br. 39/16); Zakon o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu (Sl.list CG, br. 80/05 i Sl.list CG, br. 59/11 i br.52/16); Zakon o procjeni uticaja na životnu sredinu Sl.list CG, br.75/18); Zakon o zaštiti kulturnih dobara (Sl.list CG, br.49/10, 40/11, 44/17 i 18/19); Zakon o turizmu i ugostiteljstvu (Sl.list CG, br.2/18, br.4/18., 13/18, 25/19, 67/19 i 76/20); Zakon o stranim i invazivnim stranim vrstama (Sl.list CG br. 18/2019 od 22.3.2019. godine, stupio je na snagu 30.3.2019, a primjenjuje se od 1.3.2021.). Zakon o zaštiti prirode (Sl.list CG, 054/16 i 018/19), osigurava stavljanje pod zaštitu endemskih, rijetkih i ugroženih biljnih i životinjskih vrsta. Posebnim Rješenjem o stavljanju pod zaštitu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta (Sl. RCG 76/06). Određene vrste štite se i implementacijom odredbi CITES Konvencije.

Crna Gora je takođe potpisnica značajnih međunarodnih ugovora u oblasti zaštite prirode, koje su sve od važnosti za upravljanje zaštićenim područjima. Najvažnije su: *Konvencija o biološkoj raznovrsnosti*, *Konvencija o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja* (Bonska konvencija), *Konvencija o očuvanju divlje flore i faune prirodnih staništa* (Bernska konvencija), *Konvencija o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje flore i faune* (CITES konvencija).

Institucionalni okvir, u skladu sa Zakonom o zaštiti prirode, prepoznaje nekoliko glavnih aktera, na nacionalnom i lokalnom nivou. Ovaj zakon eksplicitno navodi zajedničku odgovornost i **učešće svih aktera** i kaže da zaštitu životne sredine, u okviru svojih prava i obaveza, obezbjeđuju: organi državne uprave, jedinice lokalne samouprave, pravna i fizička lica, nevladine organizacije, građani i udruženja građana. Tako da i pored toga što izdvaja određene institucije kao posebno odgovorne u procesu, zakon navodi da su **sva domaća i strana pravna i fizička lica**, dužna da u obavljanju svojih djelatnosti obezbijede racionalno korišćenje prirodnih resursa, uračunavanje troškova zaštite životne sredine u okviru investicionih i proizvodnih troškova, primjenu propisa, odnosno preduzimanje mjera zaštite životne sredine u skladu sa ovim zakonom i drugim propisima.

Kada se govori o nacionalnom institucionalnom okviru, izdvaja se organ državne uprave nadležan za poslove životne sredine, **Ministarstvo turizma, ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera** koje vrši poslove koji se odnose na predlaganje politike i sistema zaštite i unapređenja životne sredine i klimatskih promjena, saraduje sa nevladinim organizacijama koje se bave zaštitom životne sredine, utvrđuje, koordinira i vrši nadzor nad sprovođenjem mjera zaštite i poboljšanja kvaliteta životne sredine, koordinira izradu i sprovođenje strategija iz oblasti životne sredine, ostvaruje međunarodnu saradnju, uključujući i saradnju sa Evropskom komisijom i razmjenu podataka u oblasti životne sredine. Pored navedenog, ministarstvo sprovodi niz poslova u skladu sa Zakonom o planiranju prostora i izgradnji objekata, uključujući i praćenje stanja u prostoru tj. bavi se formiranjem i vođenjem dokumentacione osnove i informacionog sistema o prostoru i izradom i usvajanjem izvještaja o stanju uređenja prostora. U ovoj oblasti saraduje sa predstavnicima nevladinih organizacija i stručnim dijelom Inženjerske komore.

Stručne i sa njima povezane upravne poslove iz oblasti zaštite životne sredine vrši organ uprave nadležan za poslove zaštite životne sredine na državnom nivou, **Agencija za zaštitu životne sredine** koja je osnovana Uredbom o izmjenama i dopunama uredbe o organizaciji i načinu rada državne uprave („Sl.list CG”, br.68/08), i koja vrši poslove koji se odnose na: organizovanje i vršenje monitoringa zaštite životne sredine; uspostavljanje, vođenje i koordiniranje jedinstvenog informacionog sistema zaštite životne sredine; podnošenje izvještaja o stanju životne sredine, kao i o pojavama i događajima od značaja za kvalitet životne sredine; ostvarivanje saradnje i komunikacije sa relevantnim domaćim i međunarodnim organizacijama i institucijama iz oblasti životne sredine; vođenje katastra zagađivača; izvršavanje propisa o zaštiti životne sredine, kao i izvršavanje međunarodnih ugovora iz nadležnosti ovog organa. Agencija je, pored ostalo, zadužena za izradu i studija zaštite za proglašenje zaštićenih prirodnih dobara; donošenje akata o preventivnoj zaštiti prirodnih dobara koje imaju svojstvo zaštićenog prirodnog dobra; izradu predloga za donošenje akta o prestanku zaštite, ukoliko zaštićeno prirodno dobro izgubi odlike zbog kojih je proglašeno zaštićenim; pripremanje Crvene knjige, odnosno liste ugroženih divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva; praćenje brojnosti i stanja populacije divljih ptica u skladu sa međunarodnim obavezama; izradu procjene rizika na prirodu pri unošenju alohtonih vrsta biljaka, životinja i gljiva u ekosisteme; izradu procjene rizika pri ponovnom unošenju nestalih divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva (autohtonih vrsta) u ekosisteme; učestvovanje u pripremanju i sprovođenju projekata i programa u oblasti zaštite prirode; učestvovanje u sprovođenju međunarodnih ugovora u oblasti zaštite prirode; pripremanje i izdavanje stručnih publikacija u oblasti zaštite prirode; pružanje usluga u oblasti zaštite prirode fizičkim i pravnim licima. Posebno se po važnosti izdvaja uspostavljenje Nature 2000 sa fokusom na koordinaciju aktivnosti prikupljanja podataka i informacija o distribuciji i stanju vrsta i staništa a u cilju predlaganja područja koja će biti sastavni dio predloga područja evropske ekološke mreže Nature 2000.

Zakon u ovoj oblasti takođe prepoznaje i dio civilnog sektora tj udruženja građana, u crnogorskom zakonodavstvu definisana kao nevladine organizacije, koje takođe učestvuju u očuvanju životne sredine u skladu sa svojim programima i na način utvrđen posebnim propisima, te se dodatno ističe da država podstiče učešće nevladinog sektora u donošenju i realizaciji odluka od značaja za zaštitu životne sredine.

Na lokalnom nivou, posebno se izdvajaju nadležnosti lokalne samouprave, koja vrši poslove koji se odnose na uspostavljanje sistema zaštite i unapređenja životne sredine na svojoj teritoriji, predlaganje i sprovođenje mjera, izradu i praćenje implementacije planova, odobrenih programa i projekata iz oblasti zaštite životne sredine.

Sa ciljem efikasnog upravljanja zaštićenim područjima na teritoriji Glavnog grada koja se odlikuju bogatstvom biološke raznovrsnosti, endemičnim biljnim i životinjskim vrstama i karakterističnim ekosistemima, na osnovu Odluke Glavnog grada Podgorice formirana je Agencija za upravljanje zaštićenim područjima Podgorice, kao DOO čiji je osnivač Glavni grad. Radi obavljanja zajedničkih poslova i objedinjenih funkcija na nivou preduzeća u okviru nje formirane su i dvije Službe: Služba za stručno administrativne poslove i Rendžerska služba (više detalja nalazi se u odjeljku Upravljač zaštićenog područja).

Pored navedene specijalizovane Agencije (upravljača), u okviru lokalne samouprave, tj Glavnog grada Podgorica, izdvaja se **niz aktera takođe odgovornih za dobro upravljanje prostorom park šume Gorice**.

U ovom dijelu treba istaći **Sekretarijat za planiranje prostora i održivi razvoj**, koji vrši poslove uprave koji se odnose na: praćenje i sprovođenje zakona i propisa donesenih na osnovu zakona u oblasti planiranja prostora i izgradnje objekata, zaštite životne sredine, strateške procjene uticaja, procjene uticaja na životnu sredinu, integrisanog spriječavanja i kontrole zagađivanja životne sredine, zaštite vazduha, zaštite prirode, zaštite od buke u životnoj sredini itd. Za zaštićeno područje Park šuma Gorica, veoma je važna uloga ovog Sekretarijata u izradu i sprovođenje i drugih strateških, programskih i planskih akata iz djelokruga organa (lokalni plan održivog razvoja, lokalni program zaštite životne sredine, strategija zdravlja i blagostanja, strategija adaptacije na klimatske promjene, akcioni plan zaštite biodiverziteta, akcioni plan za zaštitu od buke, program monitoringa segmenata životne sredine). Sekretarijat vrši upravni nadzor nad radom Agencije za izgradnju i razvoj Podgorice i Agencije za upravljanje zaštićenim područjima Podgorice.

Od posebne važnosti je **Sekretarijat za komunalne poslove**, koji je zadužen za praćenje i sprovođenje zakona i propisa donesenih na osnovu zakona u komunalnoj, stambenoj oblasti, oblasti upravljanja otpadom, kao i planiranja prostora i izgradnje objekata u oblasti privremenih objekata. Ovaj sekretarijat takođe vrši poslove upravnog nadzora, poslove ostvarivanja prava osnivača u javnim službama koje obavljaju stambene i komunalne djelatnosti nekoliko DOO od velike važnosti za zaštićeno područje Park šuma Gorica:

- „Zelenilo” - koje se bavi održavanjem javnih zelenih površina u gradu; projektovanjem, izvođenjem i nadzorom; i rasadničkom proizvodnjom.
- „Čistoća” - sakupljanje otpada, sakupljanje bezopasnog otpada: održavanje i čišćenje javnih površina, sakupljanje, transport i odlaganje komunalnog otpada za potrebe korisnika usluga, sakupljanje i promet sekundarnih sirovina; zbrinjavanje i tretman napuštenih kućnih ljubimaca;
- „Vodovod i kanalizacija” - održavanje vodovodnog sistema na teritoriji Glavnog grada, instaliranje vodovodnog i kanalizacionog sistema, uključujući dogradnju, adaptaciju, održavanje i popravke itd.
- „Komunalne usluge” - u dijelu obezbjeđivanja javne rasvjete i svjetlosne signalizacije koja treba da ispuni i niz drugih zahtjeva kao što su estetski izgled, stvaranje prijatnog ambijenta i vizuelnog komfora.

Posebna služba Glavnog grada čija je važnost nemjerljiva u dijelu zaštite Gorice je **Služba zaštite i spašavanja Glavnog grada**, koja vrši, između ostalog, gašenje požara i spašavanje prilikom požara, pružanje pomoći ugroženom i nastradalom stanovništvu, spašavanje iz ruševina, poplava i drugih elementarnih nepogoda itd. Pored toga, ova Služba vrši i preventivno djelovanje i edukaciju drugih subjekata u cilju sprečavanja nastajanja drugih akcidentnih i vanrednih situacija. Kroz postupanje odjeljenja za preventivno djelovanje vrši se edukacija u javnim ustanovama, vrtićima, osnovnim i srednjim školama. Takođe, Služba saraduje sa nevladinim sektorom i drugim organizacijama koje

imaju za cilj sprečavanje nastanka akcidentnih situacija. Tokom požarne sezone Služba zaštite i spašavanja uvodi privremene ispostave na određenoj teritoriji Glavnog grada kako bi brzina i efikasnost djelovanja operativnog sastava Službe zaštite bila na što višem nivou.

Zakonom o životnoj sredini (član 5) definisano je da Vlada i jedinice lokalne samouprave, u okviru svog djelokruga, solidarno i zajednički, učestvuju u sprovođenju zaštite životne sredine iz svoje nadležnosti, kako bi obezbijedile sprovođenje efikasnih mjera zaštite životne sredine na svom području. Sa tim u vezi, svi organi lokalne samouprave koji se bave ovom oblašću dužni su da koordinirano djeluju na lokalnom nivou, uz saradnju sa nacionalnim nivom a u skladu sa zakonskom obavezama.

1.2.OSNOVNE INFORMACIJE O ZAŠTIĆENOM PODRUČJU

Osnovne informacije o zaštićenom području	
Naziv zaštićenog područja	Spomenik prirode „Park šuma Gorica“ <i>Područje kopna ili mora, odnosno kopna i mora u kojem se nalazi jedan ili više prirodnih ili prirodno - kulturnih oblika, koji imaju ekološku, naučnu, estetsku, kulturnu ili obrazovnu vrijednost.</i>
Kategorija zaštićenog područja	V <i>Područje gdje je dugotrajno međusobno djelovanje čovjeka i prirode proizvelo prepoznatljive i značajne ekološke, biološke, kulturne i estetske vrijednosti i gdje je očuvanje integriteta tog odnosa neophodno da bi se zaštitilo i održalo to područje, očuvala priroda i druge vrijednosti</i>
Godina proglašenja zaštićenog područja	28.06.2022.
Naziv akta proglašenja	Odluka o proglašenju Spomenika prirode „Park šuma Gorica“ („Sl.list CG – opštinski propisi“, br.31/2022)
Površina	105 ha
Administrativne granice	Ukupna dužina (administrativne) granice je 5,3 km.
Međunarodni status	nema
Karakteristike područja	<ul style="list-style-type: none"> • Potencijalno značajno područje za gljive - IFAs (Important Fungus Areas) • Prisustvo 160 vrsta makrogljiva, od kojih 13 vrsta ima nacionalni ili međunarodni status zaštite. Posebno je značajno da su u posljednoj deceniji (2013, 2014. g.) opisane dvije vrste gljiva nove za nauku te brdo Gorica predstavlja locus classicus za ove vrste • Prisustvo 51 vrste mahovina i 400 vrsta vaskularnih biljaka (od kojih su mnoge endemične i/ili zakonom zaštićene)

- Šume alepskog bora, čempresa, makedonskog hrasta i bora pinjola
- Prisustvo 14 vrsta puževa, 12 vrsta paukova i 68 vrsta insekata (od kojih neke imaju nacionalni i međunarodni status zaštite)
- Prisustvo 2 vrste bezrepih vodozemaca sa nacionalnim statusom zaštite i 14 vrsta gmizavaca od kojih 10 ima nacionalni i/ili međunarodni status zaštite.
- Bogata i raznovrsna ornitofauna sa 217 vrsta, od kojih su 72 zaštićene nacionalnim zakonodavstvom.
- Prisustvo 3 vrste slijepih miševa, sve zaštićene na nacionalnom nivou.
- Tri staništa od posebnog značaja: 62A0 - Istočno submediteranski suvi travnjaci; 6220* - Pseudostepe sa travama i jednogodišnjim biljkama klase TheroBrachypodietea i 9540 – Mediteranske šume primorskih borova).

1.3. UPRAVLJAČ ZAŠTIĆENOG PODRUČJA

Upravljač zaštićenog područja „Park šuma Gorica“ je **Agencija za upravljanje zaštićenim područjima Podgorice**. U skladu sa članom 56 Zakona o zaštiti prirode („Sl. list CG“, br. 54/16) Agencija kreira i donosi godišnji program upravljanja i akt o unutrašnjem redu; obezbjeđuje službu zaštite; donosi finansijski plan zaštite i razvoja područja; donosi godišnji plan razvoja i obuke kadrova; obezbjeđuje sprovođenje mjera zaštite prirode u skladu sa ciljevima zaštite, zonama i režimima zaštite, i čuva, unapređuje i promoviše zaštićeno područje; obilježava zaštićeno područje; osigurava nesmetano odvijanje prirodnih procesa i održivo korišćenje zaštićenog područja; prati stanje u zaštićenom području i dostavlja podatke organu uprave; dostavlja godišnji izvještaj nadležnom Ministarstvu, odnosno nadležnom organu lokalne uprave o realizaciji plana upravljanja zaštićenim područjem, odnosno godišnjeg programa upravljanja, sprovedenim mjerama, finansijskim sredstvima utrošenim za sprovođenje mjera i obavlja i druge poslove utvrđene zakonom i aktom o osnivanju.

Agencija je formirana sa ciljem očuvanja i efikasnog upravljanja zaštićenih područja na teritoriji Glavnog grada koja se odlikuju bogatstvom biološke raznovrsnosti, endemičnim biljnim i životinjskim vrstama i karakterističnim ekosistemima. Osim Park šume „Gorica“, Agencija upravlja sa još tri vrijedna područja na teritoriji Glavnog grada koja su pod zaštitom i to su: Park prirode “Komovi”, Park prirode “Rijeka Zeta” i Spomenik prirode „Pećina Magara”.

Cilj Agencije je da zaštiti, unaprijedi i očuva zaštićena područja na teritoriji Glavnog grada, uspostavi dobru saradnju sa lokalnom zajednicom i civilnim sektorom, radi na edukaciji i jačanju svijesti ljudi i institucija o značaju zaštićenih područja i njihovoj promociji. Posebna pažnja posvećuje se usklađivanju ljudske aktivnosti, ekonomskih i društvenih razvojnih planova, programa i projekata sa određenim stepenom zaštite. Naročito se radi na održivom upravljanju i korištenju prirodnih vrijednosti i resursa radi njihovog trajnog očuvanja.

Agencija o svom radu izvještava nadležni organ, u ovom slučaju Sekretarijat za planiranje prostora i održivi razvoj Glavnog grada.

Shodno Pravilniku o bližim uslovima koje mora da ispunjava upravljač zaštićenog prirodnog dobra („Sl. list CG“, br. 35/10) u pogledu stručne, kadrovske i organizacione osposobljenosti za obavljanje poslova zaštite, unaprjeđenja, promovisanja i održivog razvoja zaštićenog prirodnog dobra, treba da ima: najmanje jedno zaposleno lice sa visokom stručnom spremom ili završenim specijalističkim studijama iz oblasti zaštite prirode i sa radnim iskustvom u struci od najmanje tri godine; organizovanu službu zaštite radi čuvanja zaštićenog prirodnog dobra sa jednim zaposlenim nadzornikom na 3.000 ha zaštićenog prirodnog dobra (uslovi: da ima najmanje srednju stručnu spremu, jednu godinu radnog iskustva i da ispunjava druge uslove utvrđene aktom upravljača).

U skladu sa navedenim Pravilnikom i prema usvojenom *Pravilniku o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta u Agenciji*, novom sistematizacijom radnih mjesta podrazumijeva sljedeću organizacionu strukturu:

- Izvršni direktor/direktor/ca – 1 radno mjesto
- Pomoćnik direktora/ca – 1 radno mjesto

Služba za administrativne poslove:

- Šef/ica službe za administrativne poslove – 1 radno mjesto
- Savjetnik/ca za ekonomsko-finansijske poslove - 1 radno mjesto
- Savjetnik/ca za turizam i odnose sa javnošću - 1 radno mjesto
- Poslovni/a sekretar/ka - 1 radno mjesto
- Saradnik/ca za razvoj i unapređenje SP „Park šuma Gorica“ - 1 radno mjesto
- Saradnik/ca za razvoj i unapređenje PP „Komovi“ - 1 radno mjesto
- Saradnik/ca za razvoj i unapređenje parka PP „Rijeka Zeta“ i SP „Pećina Magara“ - 1 radno mjesto
- Saradnik/ca za pisanje i praćenje projekata - 1 radno mjesto

Stručna služba

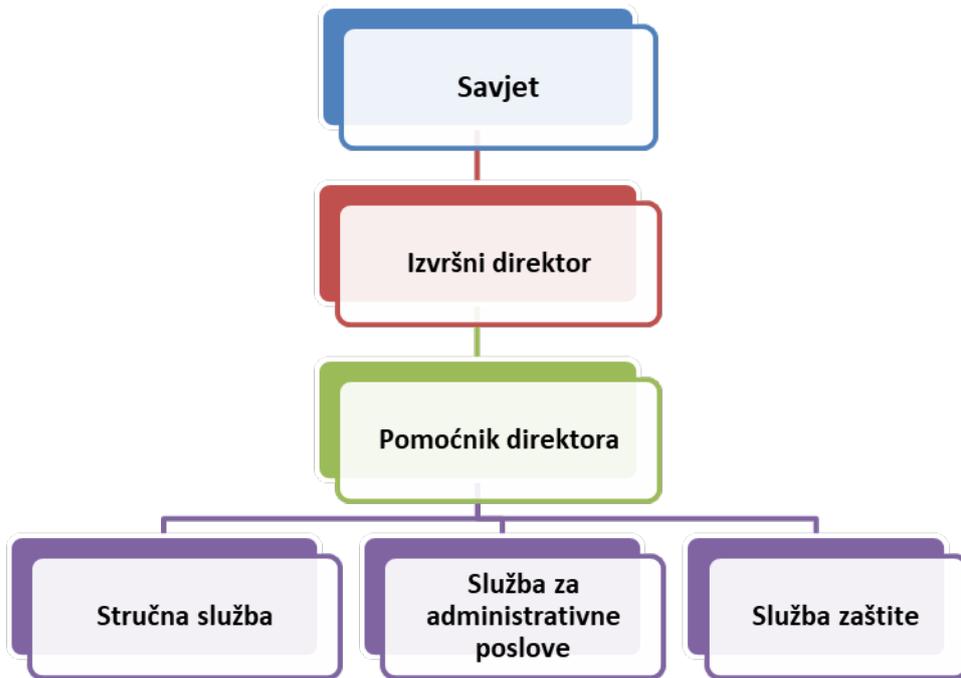
- Šef/ca Stručne službe – 1 radno mjesto
- Savjetnik/ca za zaštitu prirode – 1 radna mjesta
- Savjetnik/ca za zaštitu životne sredine – 1 radna mjesta
- Savjetnik/ca za šumarstvo – 1 radna mjesta

Služba zaštite/rendžerska služba

- Šef/ica službe zaštite – 1 radno mjesto
- Zaštitar/ka – 6 radnih mjesta

Radom Društva upravlja Savjet Društva koji donosi pravne akte društva, planove i programe upravljanja, finansijske planove i dr. Savjet ima 5 članova koje postavlja Skupština GG, a jedan član je iz redova Društva.

U okviru Agencije funkcionišu Administrativna služba, Stručna služba i Rendžerska služba.

Organizaciona šema Agencije za upravljanje zaštićenim područjima Podgorice

Služba za administrativne poslove obavlja ekonomske i pravne poslove, poslove prezentacije i promocije Društva i druge zajedničke poslove.

Stručna služba obavlja stručne poslove za potrebe Društva iz oblasti zaštite životne sredine, njene valorizacije i unapređenja.

Služba zaštite se bavi poslovima čuvanja i unaprjeđenja zaštićenih dobara u skladu sa Zakonom o zaštiti prirode i Zakonom o zaštiti lica i imovine.

Upravljač za spomenik prirode „Park šuma Gorica“ dužan je da obezbijedi unutrašnji red i čuvanje zaštićenog područja u skladu sa Pravilnikom o unutrašnjem redu i Službi zaštite u zaštićenim područjima Glavnog grada koji je donešen 2022.god. Aktom su utvrđena pravila za sprovođenje propisanog režima zaštite a naročito:

- Načina i uslova ponašanja posjetilaca, vlasnika i korisnika nepokretnosti pri kretanju, boravku i obavljanju poslova u zaštićenim područjima na teritoriji Gorice (kretanje i boravak posjetilaca; korišćenje drugih javnih površina, kretanje i parkiranje vozila);
- Lokaliteta i površina u kojima se ograničava kretanje odnosno zabranjuje ili ograničava obavljanje određenih radnji;
- Vrste divljih biljaka, životinja i gljiva i drugih prirodnih vrijednosti koje je zabranjeno uništavati i oštećivati;
- Vrste divljih biljaka, životinja i gljiva čije je korišćenje odnosno branje i sakupljanje ograničeno, kao i načina i uslova obavljanja tih radnji;

- Načina saradnje sa fizičkim licima, preduzetnicima i pravnim licima koja po različitom osnovu koriste ili su zainteresovana za korišćenje prirodnih resursa i prostora u zaštićenom području npr obavljanje turističkih i ugostiteljskih usluga;
- Uslova zaštite prilikom obavljanja naučnih istraživanja i obrazovnih aktivnosti;
- Sprovođenja određenih mjera čuvanja i održavanja i vremenskog trajanja tih mjera (postavljanje informativnih, reklamnih i drugih oznaka; održavanje čistoće; aktivnosti službe zaštite;
- kao i drugih aktivnosti neophodnih za obezbjeđenje i sprovođenje režima zaštite.

Zavisno od unutrašnje organizacije upravljača, u okviru njegovih upravljačkih struktura (upravni odbor, savjet ili sl.) treba da budu uključeni odgovarajući predstavnici lokalnog stanovništva kako bi njihovi intreresi bili uzeti u obzir prilikom donošenja odluka vezanih za uvođenje/primjenu ograničenja, zabrana ili dozvoljenih radnji u predmetnom zaštićenom području.

Prikaz tehničkih kapaciteta upravljača

Kako bi se stvorili uslovi da svi zaposleni budu na jednom mjestu i obezbijedio prostor za novozaposlene Glavni grad je odlučio da prostor u Streljačkom centru nakon renoviranja da na korišćenje Agenciji.

Agencija posjeduje tri službena vozila:

- Dacia Duster iz 2020. godine
- Dacia Duster iz 2023.godine
- Reno Clio iz 2016.god.

Agencija je nabavila dio neophodne opreme za održavanje zaštićenih područja (šreder, trimer, makaze, teleskopske makaze, motorna šega, lopata, kosijer)

Za potrebe rada Rendžerske službe i Stručne službe nabavljene su uniforme kod renomiranog proizvođača.

Agencija svoj informativni, promotivni i edukativni rad sprovodi putem web sajta <https://www.auzp.me/> i na socijalnim mrežama Facebook i Instagram koji sadrži informacije o svim zaštićenim područjima na teritoriji Glavnog grada Podgorica, domenu rada Rendžera Podgorice, kao i svim drugim redovnim aktivnostima.

1.4.PROCES IZRADE PLANA UPRAVLJANJA

Izrada ovog plana upravljanja obuhvatila je nekoliko koraka kojima je cilj bio osigurati da plan bude relevantan, efektivan, i u skladu sa mogućnostima i kapacitetima upravljača i samog prostora. Najprije je formirana radna grupa za izradu Plana upravljanja za „Park šuma Gorica“ i podijeljene su odgovornosti, napravljeni interni dogovori i usvojen plan rada sa ciljem da se postigne kvalitet u izradi. Zatim je izvršena identifikacija glavnih aktera vezanih za Park šumu Gorica kao i priprema plana participativnog procesa konsultacija javnosti sa vremenskim odrednicama.

Radna grupa je na osnovu podataka iz **Studije zaštite za Park šumu Gorica** pristupila analizi stanja, i u djelovima gdje je prepoznala da je potrebno, pristupila prikupljanju dodatnih informacija kako bi sam Plan upravljanja sadržao najvažnije relevantne informacije vezano za: biodiverzitet, antropogeni pritisak, kulturno nasljeđe, estetske aspekte, socio-ekonomsku situaciju, oblicima korištenja, kapacitetima i potencijalima za korištenje. Tokom ovog procesa prikupljene su i informacije vezane za druge relevantne planove i inicijative. Analiza podataka i, u mjeri u kojoj je potrebno sakupljanje dodatnih informacija, odvijala se putem desk-top istraživanja, anketiranjem javnog mjenja, kroz participativni proces, kao i kroz terenske izlaske i obilaske, koji su takođe služili i za verifikaciju podataka. Terenski obilasci podrazumijevali su kako ispitivanje samih staništa, tako i razgovore sa relevantnim akterima na terenu.

U cilju razrade mjera i aktivnosti zaštite i očuvanja Park šume Gorice, kao i definisanja strateškog petogodišnjeg Plan upravljanja, u saradnji sa Radnom grupom razvijena su najvažnija pitanja i koraci konsultovanja zainteresovanih aktera. Sa ciljem što kvalitetnijeg istraživanja potreba i konsultacija, Agencija za upravljanje zaštićenim područjima Podgorice sprovela je istraživanje tako što je angažovala firmu *Communications Strategies & Consulting* kako bi pomogli da se na metodološko ispravan način direktno pitaju građani/ke i prikupe njihova mišljenja i stavovi vezano za zajedničko održivo upravljanje Goricom u narednom periodu. Ovo istraživanje predstavlja studiju koja je poslužila kao osnova i smjernica razrade mjera i aktivnosti zaštite i očuvanja Park šume Gorice, kao i definisanje strateškog petogodišnjeg Plana upravljanje.

Dakle, predmet istraživanja su bila mišljenja, preferencije i stavovi posjetilaca Gorice i građana/ki Podgorice o upravljanju, uređivanju i zaštiti park šume Gorica, kao jednog od četiri zaštićena područja na teritoriji Glavnog grada Podgorica. Metoda uzorkovanja koja je korištena spada u neslučajne metode. Podaci su skupljani kombinovanim metodama prigodnog uzorka u periodu od 12. do 24. oktobra 2022. godine. Jedan dio uzorka sačinjavali su sami posjetioci park šume Gorica kojima su upitnici zadavani od strane rendžera koji su odgovore unosili na tablet uređajima, preko Google Forms platforme podržane Scorecery softverom. Prije sprovođenja samog uzorkovanja, rendžeri su prošli obuku za zadavanja upitnika u organizaciji istraživača i naručilaca aktivnosti. Drugi dio uzorkovanja sproveden je paralelno online, putem zvanične web stranice Agencije za zaštićena područja Podgorice, takođe koristeći Google Forms platformu. Ispitanici/e su bili starosti od 18 do 88 godina. Nakon isključivanja ispitanika sa neobičnim i nedostajućim vrijednostima, **broj ispitanika u uzorku iznosio je 503**, od čega je 405 predstavljalo posjetioce park šume Gorice kojima su rendžeri zadavali upitnik, a 98 ispitanika sakupljeno je preko zvanične veb stranice Agencije za zaštićena područja Podgorice.

Takođe, sprovedene su i **4 fokus grupe**, sa ciljnim grupama identifikovanim i organizovanim na osnovu podataka kvantitativnog istraživanja:

- Prvu fokus grupu sačinjavali su ispitanici koji su **redovni posjetioci park šume Gorica** i koji su se u upitniku izjasnili kao zainteresovani da budu dio fokus grupe na ovu temu. Ova grupa identifikovana je kao jedna od ključnih, iz razloga što svakodnevni posjetioci park šume Gorica su

grupa čiji je glas bilo veoma važno čuti, kao i grupa koja potencijalno može imati veoma korisne i detaljne uvide u to šta Agenciji za zaštićena upravljanje zaštićenim područjima treba biti prioritet u smislu očuvanja park šume Gorica.

- Druga fokus grupa sastojala se od građana Podgorice koji su **roditelji maloljetne djece**. Kao prostor u gradu koji ima i sadržaj namijenjen najmlađima, cilj je bio ispitati percepciju roditelja o tome koliko je park šuma Gorica privlačno mjesto za provođenje vremena sa djecom, kao i u kom pravcu bi mogla ići potencijalna poboljšanja.
- Treća fokus grupa je bila sačinjena od **građana/ki koji su u upitniku iskazali kritike i zamjerke** nekim od sadržaja ili problema koji se tiču park šume Gorica. U ovoj, takođe važnoj ciljnoj grupi, fokus je bio na detaljnijoj i široj analizi kritika i zamjerki koje su određeni ispitanici iskazali u kvantitativnom dijelu istraživanja.
- Četvrta grupa se sastojala od **mladih**, odnosno građana Podgorice koji su imali 18 do 29 godina. Cilj je razviti preporuke u pravcu toga kako mladi vide buduće mjere i aktivnosti u pravcu očuvanja i uređenja park šume Gorica.

Nalazi i preporuke ovog istraživanja iskorišćeni su od strane Radne grupe za pripremu samog dokumenta, ali mogu poslužiti i kao polazna tačka za buduća istraživanja, definisanja odnosa i komunikacije sa građankama i građanima Podgorice o daljnim aktivnostima.

Pored navedenog, organizovan je i niz bilateralnih sastanaka sa ciljem konsultacije zainteresovanih aktera koji dolaze iz specifičnih institucija, organizacija i/ili su profesionalno bave biodiverzitetom, zaštitom životne sredine, edukacijom, istraživanjem itd.

Radna grupa je pripremila inpute iz svog domena rada, a za pripremu ukupnog dokumenta, u skladu sa odredbama i zahtjevima Zakona o zaštiti prirode, korištene su i IUCN-ove smjernice za upravljanje zaštićenim područjima. Po prikupljanju relevantnih informacija, radna grupa je pripremila nacrt Plana upravljanja.

Dakle, ulazni podaci na osnovu kojih je razvijen ovaj dokument su većinom preuzeti iz sljedećih dokumenata: Studija zaštite i uspostavljanja Spomenika prirode Park šuma Gorica (Kralj & al., 2022), Prostorno-urbanističkih planova, Lokalnih akcionih planova za biodiverzitet, Strategija razvoja turizma, Akcionih planova održivog razvoja i Strateških planova razvoja glavnog grada Podgorica.

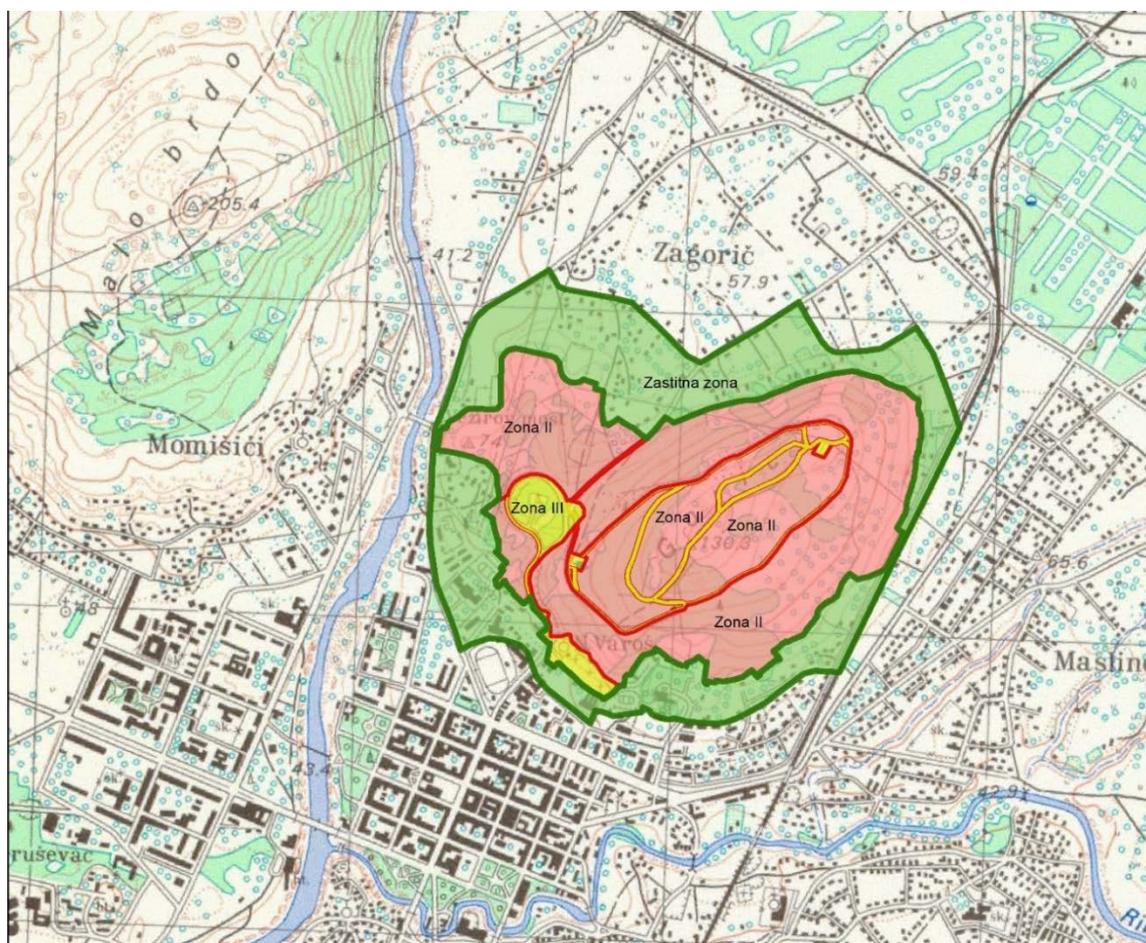
U cilju pravilnog definisanja prioritetnih aktivnosti i potrebnih sredstva za njihovu primjenu, razrađene su mogućnosti finansiranja. Takođe je urađena analiza prostora komparacijom namjene površina koje su obuhvaćene Studijom zaštite i prostorno urbanističkim planovima. Aktivnosti koje su planirane Planom upravljanja ne zahtjevaju procjenu uticaja na životnu sredinu, u skladu sa Zakonom o zaštiti prirode zatražiće se dozvola od Agencije za zaštitu životne sredine, kao i druge dozvole i saglasnosti.

II OPIS PODRUČJA

2.1.GEOGRAFSKI POLOŽAJ I PROSTOR

Brdo Gorica nalazi se na sjeveroistočnom dijelu teritorije Podgorice, na udaljenosti od 600 m od centralnog gradskog trga. Brdo Gorica je zaostali hum u Podgoričko-Skadarskoj ravnici, nadmorske visine od 130 m, ispod koga je posle Crnogorsko-Turskih ratova za oslobođenje nastala Mirkova varoš, kasnije nazvana Podgorica. Ime grada je vezano za ovo brdo, koje danas predstavlja izletišta, sa šetačkim i biciklističkim stazama. Osim naselja Nove varoši Goricu okružuju i naselja Masline na istoku i Zagorič na sjeveru. Udaljenost od centra grada, tj. glavnog gradskog trga je 600 m.

Ukupna površina Spomenika prirode iznosi 105 ha i obuhvata katastarske parcele upisane u katastarsku opštinu Podgorica II. Ukupna površina Spomenika prirode iznosi 105 ha, dok ukupna dužina granice Spomenika prirode iznosi približno 5,3 km.

Geografski položaj brda Gorica

Granica Spomenika prirode „Park šuma Gorica“, započinje na detaljnoj tački 53 (koordinata - 6604785.3116, 4700767.7961) u blizini Stadiona malih sportova. Granice ide u pravcu sjeveroistoka granicom zone 2 sve do det tačke 94 i skreće u pravcu istoka kuda ide južnom granicom dijela zone 2 sjeverno od ograde vila Gorica. Jugoistočna granica se, dominantno, poklapa sa granicama

katastarskih parcela u privatnoj svojini sve do tačke 176, gdje granica skreće prema istoku i ide ulicom Ludvika Kube. Sejevna granica se, takođe, dominantno poklapa sa granicom katastarskih parcela u privatnoj svojini i lokalnom saobraćajnicom u naselju Zagorič, kojom granica nastavlja sve do det tačke 262, odnosno granice katastarske parcele 2601/17 KO Podgorica II, u blizini pristupnog puta (kapije) sa strane naselja Zagorič. Pristupni put je, ujedno, granica zone zaštite brda, sa kojeg skreće prema zapadu gdje prati granicu zone 2. Granica zaštite brda se sa granicom zone 2 poklapa i prema krajnjem zapadu i jugozapadu, odnosno do lokalnog puta koji ima katastarsku oznaku 2156/1 KO Podgorica II, sve do det tačke 392. Nakon toga, granica ide prema istoku do zone iza kompleksa Gimnazije "Slobodan Škerović" i stambenih objekata. Granica dalje prati glavni pristupni put i dolazi do objekta Crkve Sv. Đorđa sa grobljem čiji kompleks obuhvata zonu 3A. Granicom opisane zone 3A granica se vraća u početnu tačku 53 (koordinata - 6604785.3116, 4700767.7961).

Opis granica zona zaštite II i III stepena sa pripadajućim parcelama

Spoljna granica zone zaštite II stepena se poklapa sa spoljnom granicom zaštićenog prirodnog dobra, osim u dijelu južne granice gdje se granica zaštićenog područja poklapa sa granicom zone 3A koja obuhvata Crkvu Sv. Đorđa sa pripadajućim zemljištem.

Zona zaštite II stepena obuhvata kompletno područje zaštićenog prirodnog dobra osim zona koje pripadaju III stepenu zaštite: 3A - Crkva Sv. Đorđa sa pripadajućim zemljištem, 3B – kompleks Spomenika Partizanu borcu i Mediteranskog vrta, 3C – Avanturistički park sa pratećim sadržajima, 3D – objekti komunalne infrastrukture sa okruženjem, 3E – sportski teren sa okruženjem. Zoni stepena III zaštite pripadaju izgrađene asfaltne staze sa pojasom u širini od 2 m od krajnjih ivica staza, sa obje strane.

U obuhvatu granica zone zaštite pripadaju sledeće katastarske parcele, a sve se nalaze u okviru KO Podgorica II:

2095/2 (dio), 2149/1 (dio), 2152, 2153, 2154 (dio), 2255/3, 2269/2 (dio), 2269/5 (dio), 2280/1 (dio), 2280/3, 2280/6 (dio), 2388/1 (dio), 2595 (dio), 2596, 2599 (dio), 2600 (dio), 2601/1 (dio), 2601/7, 2602 (dio), 2603/1 (dio). 1745/2 (dio), 1942, 1989 (dio), 1990 (dio), 2070/1 (dio), 2071 (dio), 2095/1 (dio), 2095/2 (dio), 2124 (dio), 2126/1 (dio), 2126/2 (dio), 2126/3, 2126/4 (dio), 2146/1, 2147, 2148 (dio), 2149/1 (dio), 2149/11, 2150, 2151/1, 2155/3, 2156/1 (dio), 2198/1, 2200/3 (dio), 2200/4, 2202/1, 2202/5 (mali dio), 2202/13 (dio), 2269/5 (dio), 2271/1 (dio), 2281, 2282, 2283/1, 2283/3, 2371/4 (dio), 2372, 2373, 2386/2, 2388/1, 2601/1 (dio), 2590/3, 2594/1, 2387/1, 2385/2, 2594/19, 2595, 2599 (dio), 2600 (dio), 2601/164, 2601/165, 2602 (dio), 2603/1 (dio), 2603/2 (dio), 2603/3 (dio), 2603/7 (dio), 2603/13 (dio), 4141/1 (dio).

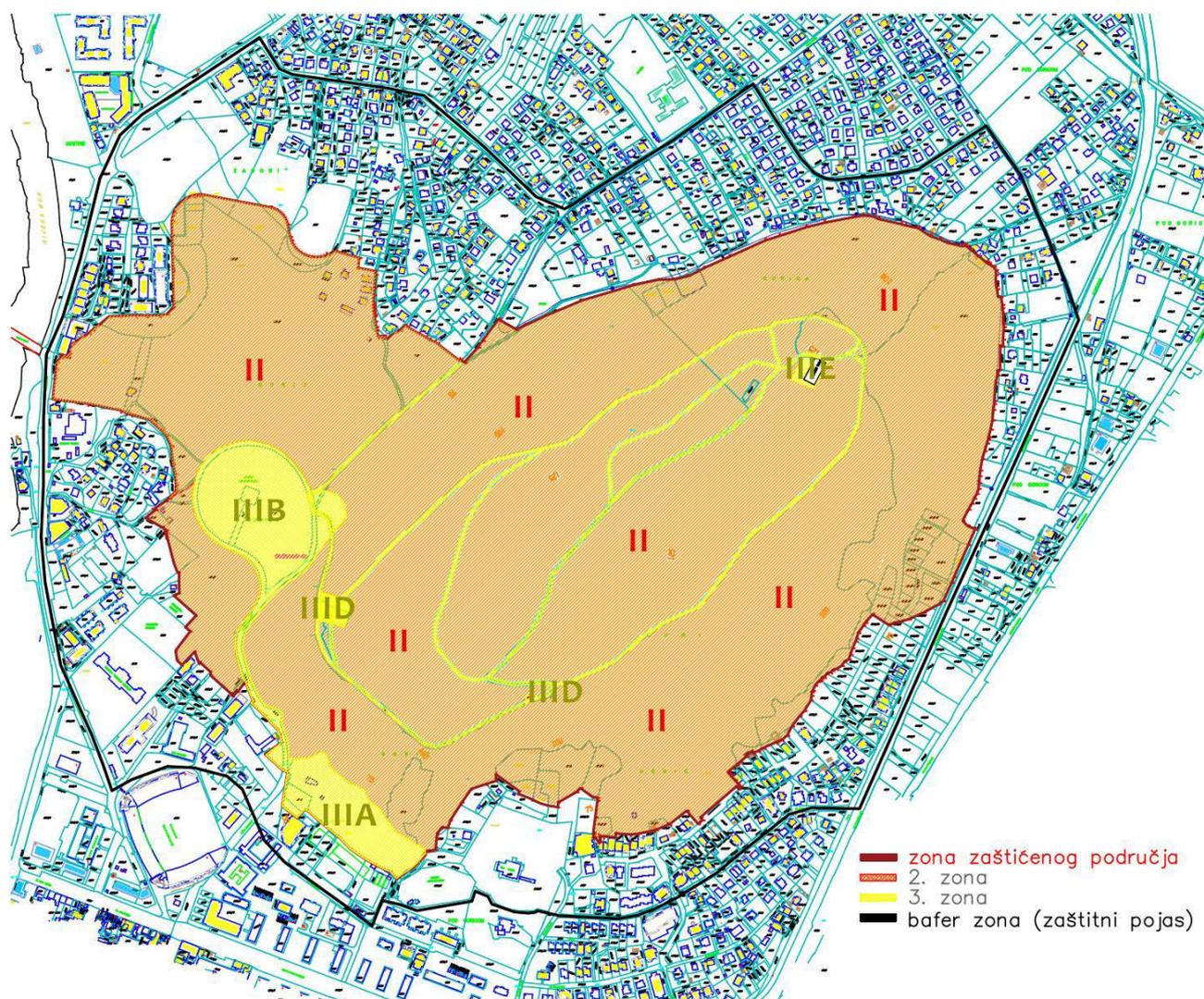
Granica zaštićenog prirodnog dobra Spomenik prirode „Park šume Gorica“ je data na grafičkom prilogu sa koordinatama tačaka, kojim su precizno označene prelomne tačke granice zaštićenog prirodnog dobra. U okviru zone jasno su naznačene zone zaštite II i III stepena, odgovarajućim koloritom.

Ukupna površina zone zaštite III je cca 93,550 m² što čini svega cca 8,9% ukupne površine Spomenika prirode. III zoni pripadaju katastarske parcele: 2602 (dio), 2601/1 (dio), 2599 (dio), 2597 (dio), 2282, 2281, 2269/5 (dio), 2280/1 (dio), 2153 (dio), 2150 (dio), 2283/1 (dio), 2373 (dio), 2375/1 (dio), 4141/1 (dio), 2371/4 (dio), 2372, 2271/1 (dio), 2283/3 (dio), kao i katastarske parcele kojim su obuhvaćene postojeće asfaltne staze sa pojasom u širini od 2m od krajnjih ivica staza, sa obje strane.

Opis granica zaštitnog pojasa

Istočnu granicu čini željeznička pruga Bar-Beograd, do raskrsnice ulice Beogradske i Ludviga Kube niz koju granica ide do njene raskrsnice sa Slavovskom ulicom, a odatle prati istu do njenog ulivanja u ulicu Ive Andrića. Granica ovu saobraćajnicu prati na sjeveru do ulice Iva Andrića, koju prati cijelom dužinom do ul. 9. Crnogorske brigade čijom dužinom nastavlja i ponovo se vraća na ulicu Nikole Tesle. Zatim ulicama Nikole Tesle i II Crnogorskog bataljona ide do Vezirovog mosta, od kojeg nastavlja ulicom Vaka Đurovića. Obuhvata kompleks Gimnazije "Slobodan Škerović" i pravac nastavlja sve do kružnog toka u blizini Stadiona "Budućnosti" gdje skreće ka sjeveroistoku i prati ulicu između stadiona i KIC-a "Budo Tomović". Prolazi sa sjeverne strane stadiona i preko postojećeg stambenog objekta i ulice koja je planirana DUP-om "Nova Varoš 2" vezuje se na ulicu Beogradsku. Ovom ulicom nastavlja prema istoku sve do skretanja ka Stadionu malih sportova, čiji kompleks obuhvata zajedno sa kompleksom Vile Gorica. Nakon toga, granica buffer zone nastavlja ulicom Vukice Mitrović i nastavlja sve do početne tačke na željezničkoj pruzi Bar-Beograd.

GRAFIČKI PRIKAZ GRANICA SPOMENIKA PRIRODE „PARK ŠUMA GORICA“

2.2. PRIRODNE VRIJEDNOSTI

Prirodne vrijednosti su neprocjenjive i neizmjerljivo važne za opstanak čovječanstva i svih živih bića na planeti. Među najvažnijim prirodnim vrijednostima su biodiverzitet, geodiverzitet, klima itd. Gorica je dom mnogim pa i rijetkim vrstama, što je čini važnim mjestom za očuvanje biodiverziteta.

Flora

Biljni pokrivač na brdu Gorica je najvećim dijelom predstavljen šumskom vegetacijom, u kojoj dominiraju alepski bor i čempres. Šuma na ovom prostoru je alohtona, tj. vještački podignuta. Autohtona zajednica *Quercetum trojanae montenegrinum* Blečić et Lakušić 75. (Blečić, Lakušić 1976), srijeće se samo u djelovima vršnog platoa. Usled fragmentacije, koja je rezultat niza degradacionih procesa (najčešće požara), prostor polako osvajaju otvorena staništa sa dominacijom vrste *Salvia officinalis*. Od ukupno 405 vrsta koje se identifikovane na ovom prostoru, 41 vrsta se ubraja u kategoriju endemičnih, endemoreliktnih i reliktnih. Na osnovu prethodnih istraživanja brda Gorica (Stešević, 2002.) te novih naučnih saznanja ukazujemo na prisustvo endemičnih biljnih taksona Balkana na Gorici: *Asperula scutellaris*, *Campanula austroadriatica*, *Chaerophyllum coloratum*, *Crocus dalmaticus*, *Genista sericea*, *Micromeria parviflora*, *Rhamnus orbiculatus*, *Romulea linaresii* subsp. *graeca*, *Sideritis romana* subsp. *puprupea*, *Seseli tommasini*, *Sternbergia colchiciflora* subsp. *dalmatica*, *Trifolium dalmaticum*, *Vincetoxicum huteri* te subendemičnih vrsta (prisustvo na Balkan sa disjunkcijom u još jednoj državi izvan Balkana): *Edraianthus tenuifolius*, *Petrorhagia obcordata* i dr. Na osnovu Rješenja o stavljanju pod zaštitu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta („Sl. list RCG“, br. 76/06) na području park šume Gorica konstatovano je 13 biljnih vrsta: *Colchicum hungaricum*, *Cyclamen hederifolium*, *Galanthus nivalis*, *Hermodactylus tuberosus*, *Ophrys scolopax* subsp. *cornuta*, *Orchis morio*, *O. papilionacea*, *Prunus webbii*, *Romulea linaresii* subsp. *graeca*, *Serapias vomeracea*, *Spiranthes spiralis*, *Sternbergia colchiciflora* i *Vincetoxicum huteri*.

Na brdu Gorica nisu registrovane vrste mahovina koje su zaštićene zakonom u Crnoj Gori, ali jesu vrste koje se nalaze na Crvenoj listi mahovina Evrope i Crvenoj listi mahovina Crne Gore, i smatraju se ugroženim. Takođe, podaci ukazuju da se radi o veoma zanimljivom i briološki važnom prostoru, sa značajnim diverzitetom vrsta jer je ovdje evidentirana polovina poznatih vrsta koje su registrovane na području Podgorice. Najveći diverzitet vrsta mahovina zabilježen je u dijelu brda Gorica koji je pod šumom, u kojem mahovine predstavljaju značajnu komponentu zajednica koje pripadaju najnižem, prizemnom spratu (zemlja i druge podloge, korjen i kora drveća, kamenje, stijene), doprinoseći i izuzetno lijepom vizuelnom izgledu tih površina. Registrovane su 51 vrsta mahovina: 5 jetrenjača i 46 pravih mahovina. Ovdje rastu 3 vrste koje u Crvenoj listi mahovina Crne Gore imaju status ugroženih vrsta: *Calliergonella lindbergii* (literaturni podatak, PAVLETIĆ & PULEVIĆ, 1980; recentnim istraživanjima nije registrovana) i *Fabronia pusilla* smatraju se vrstama sa nedovoljno podataka (DD), a *Plagiobryum zieri* kao vrsta sa malim rizikom da bude ugrožena (LR) (literaturni podatak, PAVLETIĆ & PULEVIĆ, 1980; recentnim istraživanjima nije registrovana) (SABOVLJEVIĆ ET AL., 2004).

Prema IUCN kategorizaciji, najveći broj vrste mahovina koje rastu na brdu Gorica imaju status vrsta sa najmanjom brigom (LC) (HODGETTS ET AL., 2019). Međutim, saznanje da je brdo Gorica jedini poznati lokalitet u Crnoj Gori za jetrenjaču *Frullani jackii* (Slika 2), koja se u Crvenoj listi mahovina Evrope tretira kao ranjiva vrsta (VU), kao i za pravu mahovinu *Bryum funckii* sa istim statusom (literaturni podatak, PAVLETIĆ & PULEVIĆ, 1980; recentnim istraživanjima nije registrovana), zatim *Bryum intermedium* sa statusom vrste sa nedovoljno podataka (DD) (literaturni podatak, PAVLETIĆ & PULEVIĆ, 1980; recentnim istraživanjima nije registrovana) (HODGETTS ET AL., 2019), ovaj prostor preporučuje od većeg značaja i usmjerava sve subjekte društva u pravcu očuvanja, zaštite i unapređenja ovog prostora, ali i u pravcu stvaranja svih neophodnih uslova za razvoj prirodne

vegetacije, sprečavanjem svih antropogenih uticaja koji se u prvom redu odnose na sječu i urbanizaciju, a onda i na druge vidove devastacije prirodnih staništa.

Vegetacija/Staništa

Na području Park šume Gorica izdvojena su tri staništa: 62A0 - Istočno submediteranski suvi travnjaci (*Scorzoneretalia villosae*) (Natura 2000: 62A0 East sub-Mediterranean dry grasslands (*Scorzoneretalia villosae*), PAL.CLASS.: 34.75, EUNIS2007: E1.5), 6220 * - Pseudostepe sa travama i jednogodisnjim biljkama klase Thero-Brachypodietea (Natura 2000: 6220 *Pseudo-steppe with grasses and annuals of the Thero-Brachypodietea, PAL.CLASS.: 34.5, 34.53, EUNIS2007: E1.3, E1.33) i 9540 – Mediteranske šume primorskih borova (Natura 2000: 9540 Mediterranean pine forests with endemic Mesogean pines, PAL.CLASS.: 42.8, 42.83, 42.84, EUNIS2007: G3.7, G3.73, G3.74). Identifikacija tipova staništa obavljena je po standardima Evropske unije (Direktiva EU za stanista – Annex I Direktive o habitatima 92/43/EEC), sadržane u Katalogu tipova staništa Crne Gore značajnih za Evropsku uniju (Petrović et al. 2020).

Fauna

Devastacija staništa na brdu Gorica negativno se odražava na biološku raznovrsnost beskičmenjaka na istraženom području. Tokom istraživanja i na osnovu literature na brdu Gorica evidentirano je 416 vrsta beskičmenjaka.

Na brdu Gorica je konstatovano 14 vrsta puževa (pet vrsta puževa golaća i devet vrsta puževa sa ljušturam) iz 13 rodova odnosno 12 familija. Najvećim brojem su konstatovane invazivne vrste puževa. *Limax wohlberedti* Simroth, 1900 (*Wohlberedtov balavac*) je zaštićena u Crnoj Gori Rješenjem o stavljanju pod zaštitu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta ("Sl. list RCG", br. 76/06).

Na osnovu dosadašnjih istraživanja utvrđeno je prisustvo 12 vrsta paukova (*Aranea*). Na području koje obuhvata Spomenik prirode „Park šuma Gorica“ evidentirano je 68 vrsta insekata (*Insecta*), od čega 38 vrste leptira (*Lepidoptera*), 10 vrsta tvrdokrilaca (*Coleoptera*), 13 vrsta pravokrilaca (*Orthoptera*), 2 vrste bogomoljki (*Mantodea*) i 5 vrsta opnokrilaca (*Hymenoptera*). Osam (8) vrsta su prepoznate kao krovne vrste, od toga četiri (4) vrsta *Lepidoptera*, dvije (2) vrsta *Orthoptera*, dvije (2) vrste *Coleoptera*. (Tab. 8)

Četiri (4) vrste su zaštićene nacionalnim zakonodavstvom. Tri (3) vrste je na Aneksu II, a jedna (1) vrsta je na Aneksu IV Natura 2000 mreže zaštićenih staništa i vrsta. Šest (6) vrsta je kategorisano na ICUN listi: jedna (1) u ranjiva - VU, četiri (4) u kategoriju posljednja briga – LC, jedna (1) vrsta nije evaluirana – NE. Tokom terenskih istraživanja i na osnovu dostupnih literarnih podataka evidentirane su dvije (2) endemske vrste: jedna (1) je balkanski endem (*Orthoptera*) i jedna (1) vrsta *Orthoptera* su mediteranski endemi. Četiri vrste su zaštićene nacionalnim zakonodavstvom: *Papilio machaon* Linnaeus, 1758, *Iphioides podalirius* Linnaeus 1758, *Cerambyx cerdo* Linnaeus, 1758 i *Oryctes nasicornis* (Linnaeus, 1758).

Na istraživanom području registrovano je 14 vrsta gmizavaca. S obzirom da nema dostupnih literaturnih podataka, ovi podaci predstavljaju svojevrsno nulto stanje diverziteta herpetofaune za istraživano područje. Od registrovanih vrsta gmizavaca 10 vrsta je zaštićeno Rješenjem o stavljanju pod zaštitu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta ("Sl. list RCG", br. 76/06) (Prilog I).

Kraški gušter (*Podarcis melisellensis*) i primorski smuk (*Hierophis gemonensis*) su endemiti Balkanskog poluostrva. Šumska kornjača (*Testudo hermanni*) i prugasti smuk (*Elaphe quatuorelineata*) imaju status gotovo ugroženih vrsta (NT) i nalaze se na aneksu II Direktive o staništima. Šumska kornjača je i na CITES listi. Izuzetno bogata i raznovrsna herpetofauna na ovako malom prostoru ukazuje na značaj istog, s toga je neophodno zaštititi i sačuvati biološki diverzitet ove faune, što je moguće ostvariti jedino zaštitom njihovih prirodnih staništa.

Kako je brdo Gorica područje hidrološki suvo bez prisustva izvora na topografskoj površini, tako je i siromašno predstavnicima batrahofaune. Terenskim istraživanjem evidentirane su dvije vrste bezrepih vodozemaca iz porodice Bufonidae (*Bufo bufo* i *Bufo viridis*). One su u odnosu na druge grupe žaba najviše prilagođene na aridne spoljašnje uslove i samo u doba parenja zalaze u vodu. Ove vrste su zaštićene u Crnoj Gori Rješenjem o stavljanju pod zaštitu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta ("Sl. list RCG", br. 76/06).

U ornitofauni park šume Gorica je ukupno registrovano 218 vrsta. Od toga 77 vrsta pripada pravim stanovnicima ptičjeg svijeta Gorice. Ove vrste nalazimo tamo stalno, ili za vrijeme gniježdenje, zimovanja ili seobe. Od ovih vrsta 72 vrste su zaštićene nacionalnim zakonodavstvom.

Na području park šume Gorica, putem foto-zamke tokom izrade Studije zaštite nije registrovana ni jedna divlja vrsta sisara, registrovane su samo domaće mačke iz okolnih naselja. Međutim, Agencija je postavila dvije kamere zamke u martu mjesecu 2023. godine i na njima je zabilježeno prisustvo lisice i zeca. Ove kamere će ostati da prate dalje prisustvo sisara i materijal će se koristiti za dalje istraživanje. Tokom izrade Studije, ultra-zvučnim detektorom, ukupno su registrovane 3 vrste slijepih miševa koje su ujedno i jedine zabilježene vrste sisara na ovom području. Ove vrste su zaštićene u Crnoj Gori Rješenjem o stavljanju pod zaštitu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta („Sl. list RCG“, br. 76/06). Na području Gorice i u njenoj bližoj okolini vrlo vjerovatno se povremeno pojavljuju sisari srednje veličine: lisica (*Vulpes vulpes*), kunica bjelica (*Martes foina*), bjelogrudi jez (*Erinaceus roumanicus*) i zec (*Lepus europaeus*), koji prilikom izrade same Studije zaštite za Park šumu Gorica nisu zabilježeni ali tokom 2023. godine je zabilježeno prisustvo lisice i zeca.

Gljive

Na osnovu literaturnih podataka i istraživanja koja su sprovedena u 2020. g. na području park šume Gorica identifikovano je ukupno 160 vrsta gljiva iz razdjela *Ascomycota* i *Basidiomycota*; iz razdjela *Ascomycota* registrovano je 33 vrste, dok je u razdjelu *Basidiomycota* identifikovano 127 vrsta. Međutim, na ovom području treba očekivati znatno veći broj vrsta gljiva i zato je neophodno permanentno raditi istraživanja inventarizacije i mapiranje gljiva (Kralj & al., 2022).

Od do sada registrovanih vrsta, njih 13 je značajno sa globalnog/evropskog ili nacionalnog nivoa, a to su sljedeće: vlagomjerna zvjezdača (*Astraeus hygrometricus*), ditiola (*Ditiola radicata*), trepavičava ili sjedeća zvjezdača (*Geastrum fimbriatum*), patuljasta zvjezdača (*Geastrum nanum*), troslojna zvjezdača (*Geastrum triplex*), vlažnica (*Hygrocybe spadicea*), zavodnica (*Omphalotus olearius*), kotrljanov ostrigar (*Pleurotus eryngii*), *Pseudoboubovia benkertii*, ljubičasta krunašica (*Sarcosphaera coronaria*), mediteranski hlebac (*Suillus mediterraneensis*), čempresovka (*Strobiloscypha cupressina*) i zimski puharica ili čiodica (*Tulostoma brumale*). Od ovih vrsta *Hygrocybe spadicea*, *Sarcosphaera*

coronaria su značajne na globalnom i evropskom nivou. Ostale vrste su značajne sa nacionalnog aspekta (Kralj & al., 2022).

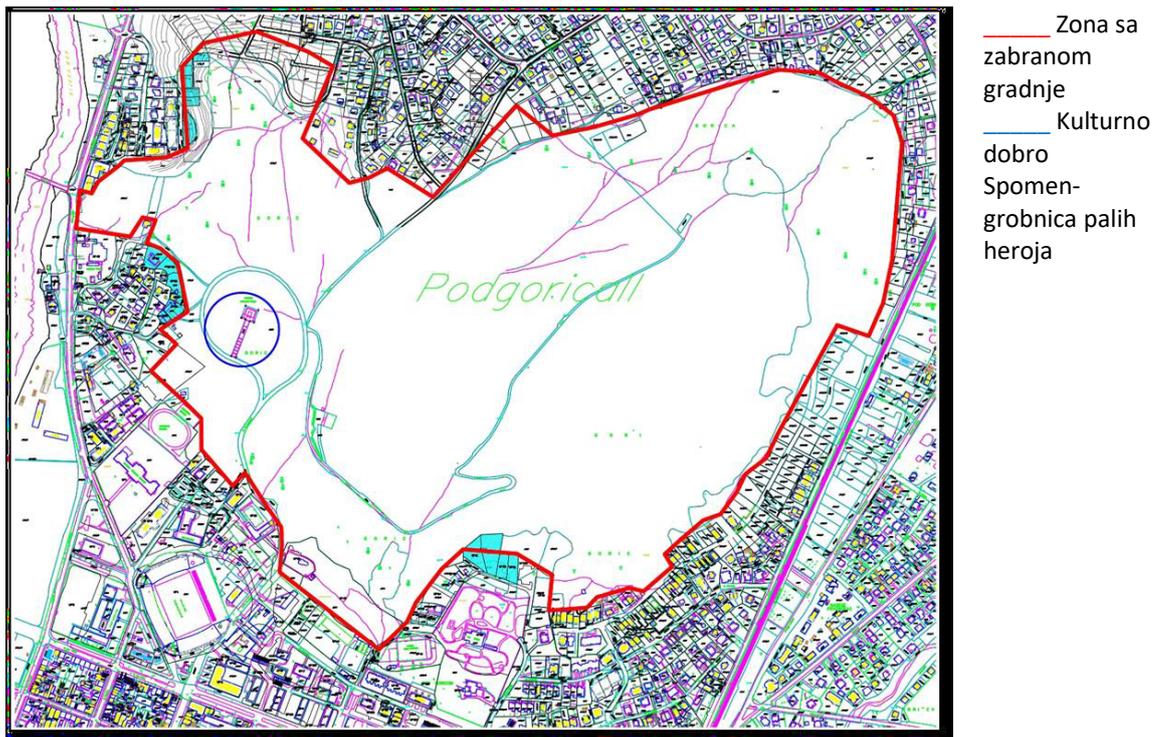
Posebna mikološka vrijednost park šume Gorica je u činjenici da su u posljednoj deceniji sa ovog područja opisane dvije vrste gljiva koje su nove za nauku, *Pseudoboubovia benkertii* (Perić, 2013) i *Strobiloscypha cupressina* (Perić & al., 2014), te brdo Gorica predstavlja *locus classicus* za ove vrste. *Pseudoboubovia benkertii* je sićusna askomikota koja raste na površini tla, među mahovinama te u četinarskoj šumi, u stelji, na iglicama i šiškama alepskog bora (*Pinus halepensis*) i čempresa (*Cupressus sempervirens*), i to kao saprob razlažući uginule djelove biljaka. *Strobiloscypha cupressina* je takođe sićušna askomikota koja raste kao saprob na suvim grančicama čempresa (*Cupressus sempervirens*), starim dvije ili više godina.

Čitavo područje Gorice, sa prirodnim i poluprirodnim staništima, predstavlja potencijalno značajno područje za gljive na osnovu kriterijuma za uspostavljanje značajnih područja gljiva na međunarodnom nivou (IFAs - Important Fungus Areas) (Kralj & al., 2022).

2.3. KULTURNO - ISTORIJSKE VRIJEDNOSTI

Spomen-grobnica palih heroja

Kulturno dobro Spomen-grobnica palih heroja na Gorici stavljeno je pod zaštitu rješenjem broj 634/57 od 8. avgusta 1957. godine, a uvedeno u Registar kulturnih dobara 08-799/1 od 14. 06. 1962. god. Vrsta nepokretnog kulturnog dobra Spomen grobnice je kulturno-istorijski objekat: arhitektonsko djelo i memorijalni objekat. Na Listu nepokretnosti broj 640, kulturno dobro se nalazi KP 2281, KO Podgorica II kao spomenik kulture. Površina zone nepokretnog kulturnog dobra iznosi 704.5 m², a zaštićena okolina kulturnog dobra zahvata dio katastarske parcele KP 2281, I KP 2282 u cjelosti, ukupne površine 27 947 m². Predložena zaštićena okolina definisana je hodnom stazom oko kompleksa.

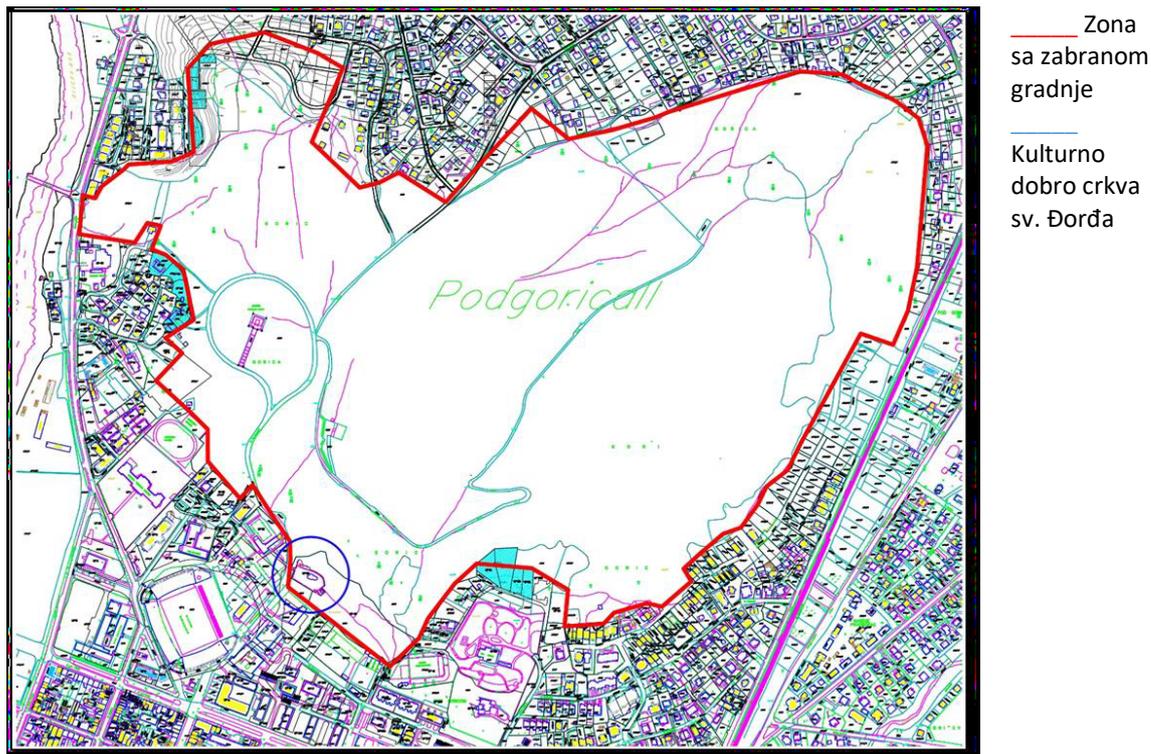

Slika: Položaj kulturnog dobra u sklopu park šume Gorica

Na osnovu Zakona o zaštiti kulturnih dobara Spomen-grobnica palih heroja se kategorizuje kao kulturno dobro od nacionalnog značaja (2014). Spomenik-grobnica palih heroja nalazi se u Park-šumi na brdu Gorica i ima status kulturnog dobra. Spomenik je mauzolejskog tipa sa posmrtnim ostacima 66 narodnih heroja Crne Gore poginulih u NOR-u i 2 revolucionara, u periodu 1941-1945. godine. Spomenik je svečano otkriven 13. jula 1957. godine. Autori spomenika su Vojislav Đokić, ing. arhitekture i Drago Đurović, akademski vajar.

Crkva Sv. Đorđa

Kulturno dobro crkva sv. Đorđa stavljeno je pod zaštitu rješenjem broj 40 od 1948. godine, a uvedeno u Registar kulturnih dobara 01-1146/1-61 od 08.09.1961. godine. Kulturno dobro je upisano u Centralni registar broj 02-538 od 13.08.1993. godine. Vrsta nepokretnog kulturnog dobra crkva sv. Đorđa je arhitektonsko djelo i sakralni objekat.

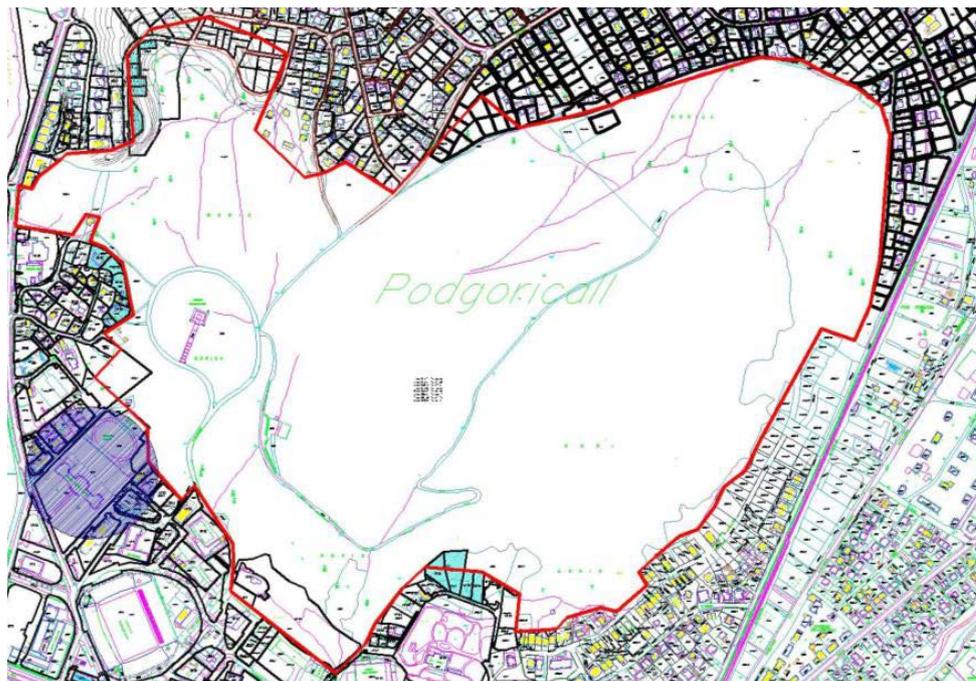

Slika: Položaj kulturnog dobra u sklopu park šume Gorica

Na Listu nepokretnosti broj 1501, kulturno dobro se nalazi na Kp. 2373, KO Podgorica II, dato na korišćenje Pravoslavnoj Mitropoliji Crnogorsko primorskoj. Površina nepokretnog kulturnog dobra iznosi 135m², sa dvorištem 1.606m². Staro groblje koje se nalazi sjeverno i istočno od porte crkve je površine 17.347m². Zaštićena okolina kulturnog dobra obuhvata dio kat. parcela 2373 kao i parcele u cijelosti kat. parcele 2356, 2357, 2357, 2362, 2363, 2369, 2368, 2371/1, 2371/2, 2372, 2257, 2258, 2259, 2260, 2270, 2271 ukupne površine 46.070 m². Cjelokupna zona zahvata površinu od 47.678 m². Kartografski prikaz dat u prilogu II. Na širem prostoru oko crkve je staro groblje koje se koristilo do 1950. godine.

Gimnazija sa spomen pločom palim đacima u NOB-u

Kulturno dobro Gimnazija sa spomen pločom palim đacima u NOB-u je objekat sa spomen pločom, smještena u jugozapadnom dijelu Parka šume Gorice. Vrsta nepokretnog kulturnog dobra - Gimnazija sa spomen pločom palim đacima u NOB-u je kulturno-istorijski objekat sa spomen obilježjem.

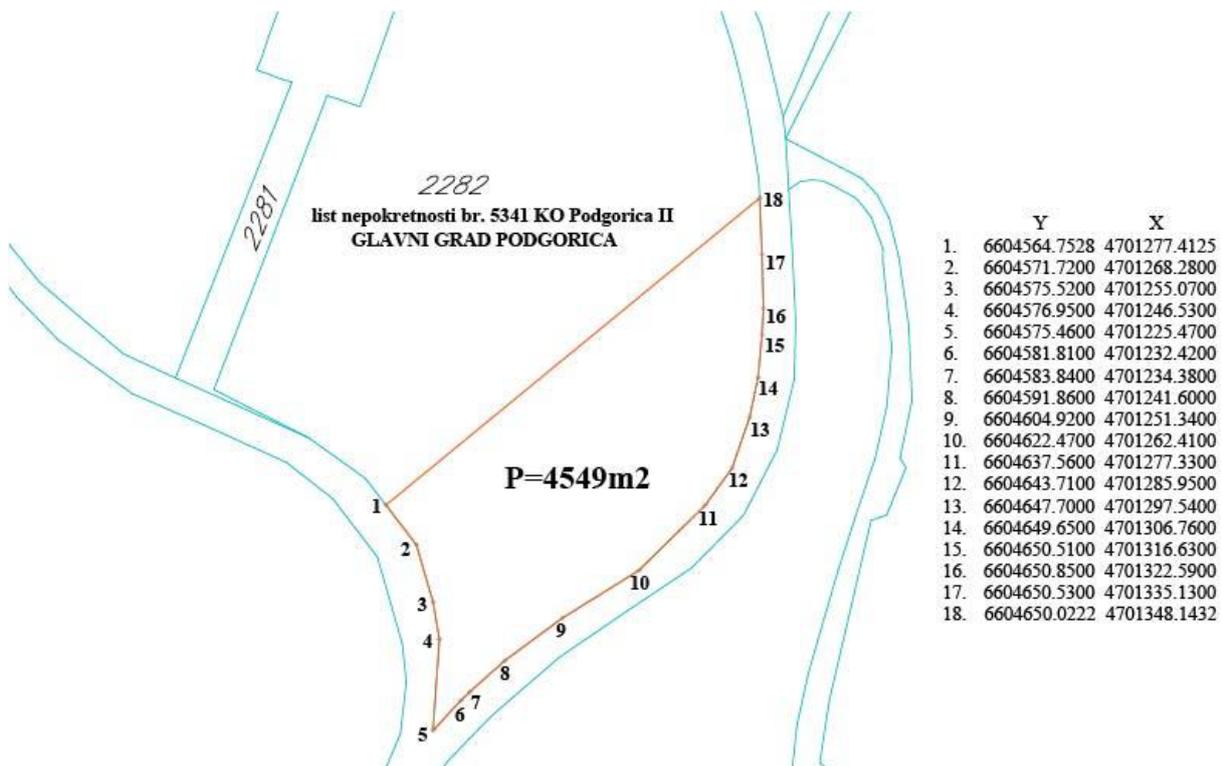
— - Park
šuma Gorica
— -
Kulturno dobro
Gimnazija sa
spomen
pločom palim
đacima u NOB

Slika: Položaj kulturnog dobra u odnosu na Park šumu Gorica

Spomen ploča nastavnicima i učenicima Gimnazije koji su u periodu između dva rata učestvovali u radu komunističke partije je postavljena u znak sjećanja na one koji su dali svoj rad, život i žrtve za ideale i podsjeća na važnost borbe za socijalnu pravdu, jednakost svih ljudi i društvo u kojem svi imaju pravo na ravnopravnost i dostojanstven život. Zgrada posjeduje i četiri zelene učionice u dvorištu, a posebno se izdvaja tzv. „Školski voćnjak – Škoćnjak“ koji je kreiran sa ciljem da se oplemeni i uredi dio školskog dvorišta, i sa efektom gerila akcije, ima za cilj da promovira značaj zelene površine u obrazovnim institucijama, kao i primjenu novih metoda rada i iskustvenog učenja.

Mediterranski vrt – Zelena učionica

NVO „Udruženje ljubitelja Gorice i prirode“ je tokom 2017. i 2018. godine, u saradnji sa Glavnim gradom i uz pomoć donatora, kroz projekat „Mediterranski vrt“ revitalizovalo zapušteni i zakrčeni dio brda Gorica u prostor za edukaciju i ekologiju. Na prostoru kontakt zone dva masiva koji sačinjavaju brdo Gorica, formiran je „Mediterranski vrt“. Od ukupne površine 4549 m² do sada je kultivisano preko 2500 m². Prostor sadašnjeg „Mediterranskog vrta“ je nekoliko decenija bio biološki pasivan, skoro neprohodan, obrastao invazivnim pajesenom i gustim niskim rastinjem.

Slika: Kartografski prikaz „Mediteranskog vrta“

Danas, pješačke staze, napravljene od viška biljnog otpada sa terena brda, vode kroz zasađenu nativnu mediteransku floru vrta (borovi, čempresi, mahonija, lemprike, divlji šipak, džanje, košće...), preko 700 zasađenih aromatičnih biljnih vrsta (ruzmarin, lavanda, pelim...), preko 100 višegodišnjih cvjetnica (hrizanteme, kamelije..) i bobičastih biljaka (200 jagoda), montirane su udobne klupe i info table... Prostor vrta je decenijma bio biološki pasivan, obrastao invazivnim vrstama (pajasen i mahonija), skoro neprohodan i van funkcije. Takođe, ispod pješačkog mosta, umjesto zakrčenog i neuglednog prostora, formirana je **Zelena učionica** (60 m²). Na njenim zidovima postavljene su table sa edukativnim sadržajima o flori i fauni Gorice, a organizovanim grupama posjetioca se prikazuje kratki dokumentarni film o biljnom bogatstvu Gorice. Prostor se intezivno koristi u edukativne svrhe tokom cijele godine.

Na terenu Mediteranskog vrta prije revitalizacije dominirale su invazivne biljne vrste: pajasen ili kisjelo drvo (*Ailanthus altissima*), mahonija (*Mahonia aquifolium*) i japanska kalina (*Ligustrum japonicum*). Sve ostale biljne vrste su sačuvane: alepski bor (*Pinus halepensis*), čempres (*Cupressus*), primorski hrast (*Quercus ilex*), trojanski hrast (*Quercus trojana*), lemprika (*Viburnum tinus*), divlji šipak (*Punica granatum*), džanja (*Prunus cerasifera*) i koščela (*Celtis australis*). Na terenu Mediteranskog vrta posađeno je oko 500 jedinki autohtonih i aromatičnih biljnih vrsta: lavande (*Lavandula angustifolia*), ruzmarina (*Rosmarinus officinalis*), pelima (*Salvia officinalis*), kamelije (*Camellia japonica*), Wulfenove mlječike (*Euphorbia characias* subsp. *wulfenii*), hrizanteme (*Chrysanthemum* sp.) i razne vrste kaktusa.

2.4. SOCIO – EKONOMSKE KARAKTERISTIKE

Brdo Gorica je naseljeno na svojim rubnim djelovima, kao i u dijelu kontaktnih zona sa naseljima Nova varoš, Zagorič i Masline, dok sama park šuma Gorica nije naseljeni prostor.

Demografija područja je raznolika, sa stanovništvom koje se sastoji od različitih etničkih grupa i generacija.

Ono što je za Podgoricu karakteristično jeste i doseljavanje stanovništva iz ostalih dijelova Crne Gore. Priliv stanovništva imao je za posledicu prostorno širenje Podgorice, pritisak na prostor i infrastrukturu grada. Danas su unutrašnje migracije u Crnoj Gori jedan od najvećih izazova sa kojima se Podgorica suočava. U periodu od 2015. do 2018. godine u Podgoricu se doselilo 7,965 ljudi, uglavnom iz sjevernog regiona Crne Gore, a u istom periodu se odselilo 3,411 ljudi, prema podacima Monstata.

Ipak, imajući u vidu da popis stanovništva nije urađen već više od 10 godina, dostupni podaci o strukturi stanovništva iz 2011. godine su zastarjeli i ne mogu se uzeti u razmatranje, pa se konkretnije demografske informacije ne mogu predstaviti.

Privredne djelatnosti u zaštićenom području su ograničene, jer je naglasak na očuvanju prirodnog bogatstva i kulturno-istorijskih spomenika. Međutim, postoji nekoliko malih ugostiteljsko-turističkih objekata npr. Klub Boćara u podnožju brda i Avanturistički park.

Društvene djelatnosti u ovom zaštićenom području su usmjerene na rekreaciju, očuvanje kulturne baštine i prirodnog bogatstva, a postoji i potencijal za promovisanje turizma. Postoji nekoliko organizacija i udruženja koja se bave ovim aktivnostima, u saradnji sa Glavnim gradom Podgorica, obližnjom školom Gimnazija „Slobodan Škerović“ i crkvenom opštinom.

2.5. KORIŠĆENJE PROSTORA

Geomorfološki gledano Gorica predstavlja kupasto uzvišenje od krečnjaka, hidrološki suvo bez prisustva izvora na topografskoj površini koje je pošumljeno u drugoj polovini XX vijeka. Po ranijim izvorima i svjedočenjima ideja pošumljavanja Gorice datira još sa kraja XIX vijeka uz prve pokušaje pošumljavanja još 1891. godine, a 1924. godine podignut je i rasadnik za proizvodnju sadnica za potrebe pošumljavanja Gorice. U tom periodu aktivnosti su bile usmjerene ka podizanju borove kulture na vrhu Gorice, kao i formiranju sastojine hrasta vještačkim i prirodnim putem.

Međutim, sa akcijama pošumljavanja ozbiljnije se počelo raditi tek 50-tih godina prošlog vijeka. Pošumljavanje Gorice je rađeno u više navrata. Ovo je bio izuzetno zahtjevan proces jer je zahtijevao pripremu terena, održavanje i zaštitu. Akcije sadnje su bile praćene i aktivnostima mjera njege i popunjavanja zbog dejstva ekstremnih uslova sredine, a dijelom i zbog čestih požara koji su pravili velike štete.

Za potrebe pošumljavanje na Gorici i drugim površinama u Podgorici, a zbog bolje prilagodljivosti uslovima sredine, počelo se i sa proizvodnjom pionirskih vrsta: alepskog bora (*Pinus halepensis* Miller), čempresa (*Cupressus sempervirens* L.), bora pinjola (*Pinus pinea* L.), primorskog bora (*Pinus pinaster* Aiton) i crnog bora (*Pinus nigra* J.F.Arnold), a od lišćara: makedonskog hrasta, crnog jasena, bagrema, košćele i drugih vrsta. Sadnice za pošumljavanje proizvedene su u rasadniku Kruševac u Podgorici, klasičnom proizvodnjom od 1-3 godine starosti. Na osnovu evidencije Zelenilo d. o. o., na Gorici je tada posađeno: 371.200 komada sadnica četinarskih vrsta starosti 1-2 godine i 57.000 dvogodišnjih lišćara, a pošumljavanje sjetvom je vršeno i podsijavanjem više od 1000 kg sjemena.

Plitko i siromašno zemljište uslovalo je u najvećem procentu sadnju alepskog bora sa skromnim zahtjevima prema uslovima sredine i koji je prvenstveno sađen kao pionirska vrsta. U kasnijem periodu zamisao je bila da se ovi zaštitni pojasevi dopune drugim vrstama drveća koje su manje otporne na sušne periode ljeti i jake nalete vjetra zimi, a već formirana borova šuma bi predstavljala jednu vrstu zaštite za nova stabla. Očigledno je da su u jednom periodu ove zaštitne šume bile prepustene same sebi i da se tek zadnjih decenija njima posvećuje ponovo sve veća pažnja.

Od tada pa do danas na području Gorice bilo je više požara, ali i brojnih akcija pošumljavanja, čišćenja i uređivanja park šume.

Razvojem i sazrijevanjem ove sastojine razvijali su se novi uslovi koji su postepeno usloveli stvaranje jednog jedinstvenog područja. Sprovedena istraživanja pokazala su da park šuma Gorica ima izuzetne vrijednosti kada je u pitanju biološka raznovrsnost, pejzažna raznovrsnost i kulturna baština.

Park šuma Gorica je uređena urbana zelena površina, koja danas ima funkciju gradskog izletišta, a posjetiocima omogućava odmor i boravak u prirodnom okruženju u vidu aktivne i pasivne rekreacije, ali i različite sadržaje kulturnog i edukativnog karaktera. Ubrzanom urbanizacijom i porastom broja stanovnika ovakva područja postaju veoma opterećena.

Na vrhu brda se nalazi teretana na otvorenom i višenamjenski sportski poligon, a kroz šumu su provučene biciklističke i šetačke staze. Krivine puta međusobno su spojene sa više improvizovanih „divljih“ staza koje služe kao prečice ali i staze za osmatranje ptica.

Od ostalih sadržaja atraktivnih za posjetioce pored Spomenika partizanu borcu, posjeduje botaničku baštu – Mediteranski vrt, avanturistički park sa manjim ugostiteljskim objektom.

Staze u parku čine kostur na koji se nadovezuju sadržaji dopunjeni adekvatnim urbanim mobilijarom (klupe, kante za otpatke, informativne table), kao i postavljen sistem hidranata.

Na rubnim djelovima ovog područja su stambeni objekti (postojeći kao i u fazi izgradnje), putevi i drugi infrastrukturni objekti.

2.6.ZONE I REŽIMI ZAŠTITE

Na osnovu člana 34 stav 3 Zakona o zaštiti prirode („Službeni list CG“, br. 54/16 i 18/19) i člana 54 stav 1 tačka 10 Statuta Glavnog grada Podgorica („Službeni list CG - opštinski propisi“, br. 08/19 i 20/21), po prethodno pribavljenoj saglasnosti Ministarstva ekologije, prostornog planiranja i urbanizma broj 01-322/22-1066/8 od 24. maja 2022. godine i prethodno pribavljenom mišljenju Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede broj 08-331/21-5880/3 od 08. oktobra 2021. godine i Ministarstva prosvjete, nauke, kulture i sporta broj 13/1-01-082/21-6950/5 od 01. decembra 2021. godine, Skupština Glavnog grada Podgorica na sjednici održanoj 28.06.2022 donijela je Odluku o proglašenju Spomenika prirode „Park šuma Gorica“.

U okviru Spomenika prirode određuju se dvije zone zaštite – zona zaštite II i zona zaštite III i zaštitni pojas (Napomena: pogledati mapu Grafički prikaz granica spomenika prirode „Park šuma Gorica“).

Zona zaštite II – aktivna zaštita obuhvata šumu alepskog bora (*Pinus halepensis* Miller) i čempresa (*Cupressus sempervirens* L.) sa izuzetnim primjercima bora pinjola (*Pinus pinea* L.) i makedonskog hrasta (*Quercus trojana* Webb), kao i obodni dio brda Gorica, blago nagnute platoe koji izgrađuju uniformno sušne travnate zajednice, travnata staništa. Ova zona je definisana Natura staništima 9540 – mediteranske šume termofilnih borova, 62A0 - Istočno submediteranski suvi travnjaci (*Scorzoneretalia villosae*) i 6220 - Pseudostepe sa travama i jednogodišnjim biljkama klase Thero-Brachypodietea.

Cilj aktivne zaštite (zona zaštite II) podrazumijeva moguće intervencije u cilju restauracije, revitalizacije i ukupnog unapređenja stanja zaštićenog prirodnog dobra, kontrolisano korišćenje prirodnih resursa, bez posljedica po primarne vrijednosti staništa, populacija i ekosistema. U zoni zaštite II dozvoljeno je sprovoditi sanitarno-higijenske uzgojne mjere koje doprinose unapređenju prostora. Mjere njege i zaštite šuma u vidu prorednih i sanitarnih sječa sprovode se u skladu sa smjernicama za rekonstrukciju i uređenje Park šume Gorica datih u Studiji zaštite.

Dozvoljene aktivnosti u zoni zaštite II su:

- kontrolisana naučna istraživanja i praćenje prirodnih procesa;
- markiranje staza i postavljanje infrastrukture za posjetioce;
- oblici rekreativnog turizma koji ne ugrožavaju vrijednosti zaštićenog dobra odnosno ove zone zaštite (rekreacija, pješaćenje i sl.);
- zaštitne, sanacione i druge neophodne mjere za potrebe zaštite područja;
- introdukcija autohtonih vrsta od strane ovlašćene institucije;
- rekultivacija devastiranih površina vršiti u skladu sa smjernicama za rekonstrukciju i uređenje park šume Gorica;
- sprovođenje odgovarajućih protivpožarnih mjera u skladu sa mjerama i preporukama za zaštitu od požara; održavanje kapilarnih protivpožarnih staza (staze za prilaz vatrogasnim kamionima);
- izvođenje radova na sanaciji i revitalizaciji degradiranog prostora, a na osnovu smjernicama za rekonstrukciju i uređenje park šume Gorica;

Zabranjene aktivnosti u zoni zaštite II su:

- uništavanje biljnih i životinjskih vrsta i vrsta gljiva kao i njihovih staništa;
- uznemiravanje, posebno u doba reproduktivnog ciklusa, određenih grupa životinja;

- bilo koji oblik komercijalne djelatnosti i eksploatacije prirodnih resursa koji remeti primarne vrijednosti prirodnih staništa, populacija, ekosistema, obilježja predjela i objekata geonasljeđa;
- izgradnja trajnih i privremenih objekata,
- lov, osim u slučajevima zaštite divljih vrsta biljaka i životinja, sprovođenja uzgojnih i zaštitnih mjera, očuvanja prirodnih staništa i zaštite zdravlja i sigurnosti ljudi;
- naseljavanje alohtonih i invazivnih vrsta;
- sve druge aktivnosti u suprotnosti sa ciljevima uspostavljanja zone zaštite.

Zona zaštite III - održivo korišćenje, obuhvata prirodne vrijednosti izmijenjene ali ne u tolikoj mjeri da ugrožavaju funkcionisanje ustaljenih funkcionalno - ekoloških veza u prirodnom dobru i istoj pripadaju djelovi park šume na kojima se nalaze crkva Sv. Đorđa sa pripadajućim zemljištem, kompleks Spomenika-grobnice palih heroja i Mediteranskog vrta, Avanturistički park sa pratećim sadržajima, objekti komunalne infrastrukture sa okruženjem, sportski teren sa okruženjem i izgrađene asfaltne staze sa pojasom u širini od 2 m od krajnjih ivica staza, sa obje strane.

Zona zaštite III – održivo korišćenje odnosi se na zaštitu predjela, te zaštitu biodiverziteta i pejzažnih vrijednosti. Održivo korišćenje podrazumijeva selektivno i ograničeno korišćenje prirodnih resursa, intervencije u cilju restauracije, revitalizacije i ukupnog unaprjeđenja zaštićenog prirodnog dobra, uređenje objekata kulturno-istorijskog naslijeđa i tradicionalne arhitekture, unaprjeđenje infrastrukture usklađene sa potencijalima i kapacitetima zaštićenog prirodnog dobra, naročito u dijelu sportsko-rekreativnog i drugih oblika turizma.

Dozvoljene aktivnosti u zoni zaštite III su:

- revitalizacija postojećih sportsko rekreativnih sadržaja koja će biti uklopljena u ambijentalne vrijednosti područja, biti određene gabaritnosti i priključeni na komunalnu mrežu na osnovu posebnih projekta i programa koji su u skladu sa funkcijom zaštićenog područja;
- izgradnja novih sadržaja za sport, rekreaciju i sl., koji biološki i pejzažno ne ugrožavaju zaštićeno prirodno dobro, kao i rekonstrukcija postojeće infrastrukture za koju je neophodna tehnička dokumentacija izrađena u skladu sa mjerama i uslovima zaštite;
- rekonstrukcija i dogradnja postojećih objekata koji su isključivo u skladu sa funkcijom zaštićenog prostora a arhitektonsko oblikovanje ovih objekata mora u potpunosti biti prilagođeno postojećem ambijentu i pejzažu;
- rekonstrukcija kulturnih dobara po uslovima i mjerama zaštite koje propisuje nadležna uprava za zastitu spomenika kulture i nadležni organ uprave iz oblasti zaštite prirode;
- oblici aktivnog turizma koji ne ugrožavaju vrijednosti parka odnosno ove zone zaštite (rekreacija, biciklizam i sl.);
- sprovođenje odgovarajućih mjera protiv požara u skladu sa mjerama i preporukama za zaštitu od požara;
- održavanje manifestacija sa edukativnim sadržajima, koji će podizati svijest građana a posebno djece o važnosti očuvanja prirode i upoznavanja sa rijetkim, endemičnim i zaštićenim vrstama gljiva, biljaka i životinja;
- izvođenje radova na sanaciji, rekonstrukciji i revitalizaciji degradiranog prostora, a na osnovu smjernicama za rekonstrukciju i uređenje park šume Gorica;
- postavljanje objekata i izbor djelatnosti (radnje i aktivnosti) u predmetnom zaštićenom prirodnom dobru mora biti u skladu sa utvrđenom namjenom i režimom njihovog korišćenja, kao i zakonom utvrđenim opštim mjerama zaštite i očuvanja prirode, uključujući mjere za

zaštitu karaktera predmetnog zaštićenog prirodnog dobra, na njemu prisutnih ekosistema, staništa i vrsta;

- na zaštićenom prirodnom dobru mogu se postavljati javni privremeni toaleti koji ne zagađuju okruženje i isti će se redovno održavati. Zabranjene aktivnosti u zoni zaštite III su:
- izgradnja građevinskih objekata (za stanovanje, turizam i pratećih/centralnih djelatnosti);
- deponovanje, skladištenje i odlaganje svih vrsta otpada i opasnih materija kao i viškova zemlje;
- unošenje invazivnih biljnih i životinjskih vrsta;
- unošenje alohtonih vrsta drveća koje po konceptu i estetskim kriterijumima ne odgovaraju datom prostoru;
- naseljavanje alohtonih vrsta životinja;
- paljenje i loženje vatre;
- upotreba pesticida, herbicida i drugih hemikalija.

U zaštitnom pojasu su dozvoljene sljedeće aktivnosti:

- izgradnja objekata u skladu sa važećom prostorno-planskom dokumentacijom uz primjenu uslova i smjernica zaštite prirode, kao i mjera za zaštitu životne sredine koje su vezane za prostorno-plansku i projektnu dokumentaciju, a sprovode se kroz postupke stateške procjene uticaja i procjene uticaja na životnu sredinu;
- rekonstrukcija kulturnih dobara po uslovima i mjerama zaštite koje propisuje nadležna uprava za zaštitu spomenika kulture i nadležni organ uprave iz oblasti zaštite prirode;
- izgradnja sistema za sakupljanje/odvođenje i prečišćavanje otpadnih voda, uz ukidanje korišćenja septičkih jama i upojnih bunara.

Zabranjene aktivnosti u zaštitnom pojasu su:

- izgradnja objekata koji svojim otpadnim vodama zagađuju podzemne vode ili je efikasnost njihovog sistema za prečišćavanje ispod zakonom propisanih standarda i parametara kvaliteta;
- izgradnja objekata i obavljanje radnji, aktivnosti i djelatnosti kojime se otpadne vode ispuštaju bez prečišćavanja u podzemlje (septičke jame i bunare);
- izgradnja objekata koji dovode do značajne degradacije prirodnih staništa;
- zagađenje područja i njegovih prirodnih vrijednosti (zemljište, podzemne i površinske vode, biodiverzitet).

U tekstu Odluke o proglašenju član 6 Mjere i uslovi zaštite Spomenika prirode odnose se naročito na sljedeće:

- 1) Na prostoru Spomenika prirode zabranjeno je korišćenje prirodnih dobara na način koji može prouzrokovati oštećenje zaštićenog područja, a naročito:
 - a) oštećenje zemljišta i gubitak njegove prirodne plodnosti;
 - b) oštećenje površinskih ili podzemnih geoloških, hidrogeoloških i geomorfoloških vrijednosti;
 - c) osiromašenje prirodnog fonda divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva;
 - d) smanjenje biološke i predione raznovrsnosti;
 - e) zagađenje ili ugrožavanje zemljišta, podzemnih i površinskih voda;
- 2) Pravna i fizička lica dužna su da vrše radnje, aktivnosti i djelatnosti u zaštićenom prirodnom dobru u skladu sa Zakonom o zaštiti prirode i Planom upravljanja zaštićenim prirodnim dobrom;
- 3) Očuvati biljne zajednice na ovom području i obezbijediti njihov nesmetani razvoj;

- 4) Za strogo zaštićene vrste gljiva *Geastrum fimbriatum*, *Geastrum nanum*, *Hygrocybe spadicea*, *Omphalotus olearius*, *Sarcosphaera coronaria* i *Tulostoma brumale* treba sprovesti postojeće mjere zaštite date u članu 91 i članu 92 Zakona o zaštiti prirode („Sl. list CG“, br. 54/16 i 18/19);
- 5) Rijetke vrste *Astraeus hygrometricus*, *Ditiola radicata*, *Geastrum triplex*, *Hygrophorus olivaceoalbus*, *Pleurotus eryngii*, *Pseudoboubovia benkertii*, *Suillus mediterraneensis* treba zaštititi shodno članu 89 Zakona o zaštiti prirode („Sl. list CG“, br. 54/16 i 18/19);
- 6) Posebno treba zaštititi stanište i supstrat vrste *Pseudoboubovia benkertii* koja je opisana sa ovog lokaliteta, odnosno područje brda Gorica je *locus classicus* za ovu vrstu;
- 7) U svim šumskim i žbunastim biljnim zajednicama brda treba ostaviti određen broj trupaca, grana, grančica, debala za razvoj rijetkih lignikolnih (saprotrofnih) vrsta gljiva;
- 8) Spriječiti krčenje šuma izuzev u cilju sprovođenja sanitarno higijenskih mjera;
- 9) Buduća prostorno planska dokumentacija koja će se odnositi na cjelokupan prostor brda Gorica, mora se izrađivati u skladu sa Studijom zaštite i Odluke;
- 10) Kroz izmjenu planske dokumentacije preispitati opravdanost dalje izgradnje u zaštitnom pojasu Spomenika prirode;
- 11) Posebnu pažnju posvetiti zaštiti područja od mogućih požara s obzirom da su šumske zajednice na ovom području podložne požarima, naročito u ljetnjim mjesecima;
- 12) Sprovesti redovan program monitoringa (redovno praćenje zaštićenih i endemičnih vrsta gljiva, biljaka i životinja);
- 13) Sve intervencije na prostoru Spomenika prirode temeljiti na pravilima struke, pažljivo planirati i nakon saglasnosti nadležnog organa sprovesti uz nadzor stručnih službi;
- 14) Obezbjediti zaštitu i revitalizaciju kulturnih dobara, shodno relevantnoj legislativi i u skladu sa smjernicama nadležnog organa.

III AKCIONI PLAN

3.1. VIZIJA PODRUČJA

Park šuma Gorica je primjer uspješnog upravljanja zaštićenim područjem, u kojem su ciljevi zaštite i očuvanja prirodne i kulturne baštine usaglašene sa održivim korišćenjem područja, uz aktivno učešće svih njenih korisnika i korisnica. Prepoznata je kao rekreaciono područje za stanovnike Glavnog grada Podgorice, nezaobilazna atrakcija za sve ljubitelje prirode i dostupna za naučne i obrazovne aktivnosti. Prepoznatljiva je urbana šuma koja se koristi na održiv način, uz zaštitu njenog prirodnog i kulturnog nasljeđa aktivnim učešćem svih građana i građanki.

3.2. TEMATSKE OBLASTI

3.2.1. Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti

Ocjena stanja najvažnijih prirodnih odlika

Park šuma Gorica je uređena urbana zelena površina koja je formirana antropogenim uticajem. Po definiciji **park-šume** su površine koje su namijenjene građanima i posjetiocima i njihovoj potrebi za odmorom i rekreacijom, a takođe su i mjesta na kojima se prepliću različiti sadržaji kulturnog i edukativnog karaktera. Ocjena stanja bazirana je na podacima i samoj analizi koja je detaljno obrađena u Studiji zaštite, a koja je bazirana na podacima dobijenim terenskim istraživanjima, dok je dodatnom analizom podataka izvršena dodatna ocjena stanja područja tj. eventualni pritisci i prijetnje.

Biljni pokrivač Gorice je većim dijelom predstavljen šumom, sa dominacijom alepskog bora (*Pinus halepensis*) i čempresa (*Cupressus sempervirens*). Šuma je alohtona, tj. vještački podignuta - nastala kao rezultat pošumljavanja 50-tih godina prošlog vijeka, a koje se u kontinuitetu vršilo do danas. Autohtna zajednica *Quercetum trojanae montenegrinum* zadržala se samo u predjelu vršnog platoa. Zasađena šuma trpjela je niz degradacionih procesa (najviše usljed požara) i vegetacija otvorenih staništa, počinje da osvaja sve više prostora. Njom dominira pelim - *Salvia officinalis*.

Od ukupnog broja registrovanih biljnih vrsta (405), 41 vrsta se ubraja u kategoriju endemičnih, endemoreliktnih i reliktnih.

Na osnovu Rješenja o stavljanju pod zaštitu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta („Sl. list RCG“, br. 76/06) na području Park šume Gorica konstatovano je 13 biljnih vrsta: *Colchicum hungaricum*, *Cyclamen hederifolium*, *Galanthus nivalis*, *Hermodactylus tuberosus*, *Ophrys scolopax* subsp. *cornuta*, *Orchis morio*, *O. papilionacea*, *Prunus webbii*, *Romulea linaresii* subsp. *graeca*, *Serapias vomeracea*, *Spiranthes spiralis*, *Sternbergia colchiciflora* i *Vincetoxicum huteri*. Travnjaci, zbog svog antropogenog porijekla, iziskuju redovne intervencije. Zbog razvoja sukcesijske vegetacije u obliku odgovarajućih tipova šikara i šuma, gubi se pejzažna i biološka raznovrsnost. Kako bi se to spriječilo planira se niz aktivnosti u svrhu održavanja ekoloških funkcija travnjaka, sa posebnim akcentom na travnjake u okviru NATURA 2000 habitata (62A0 i 6220) te ih je potrebno detaljnije istražiti i osigurati akcije kojima bi se te travnjaci očuvali i zaštitili od neadekvatnog korištenja.

Na području Park šume Gorica izdvojena su tri staništa: **62A0** - Istočno submediteranski suvi travnjaci (*Scorzoneretalia villosae*), **6220** * - Pseudostepe sa travama i jednogodišnjim biljkama klase *Thero-Brachypodietea* i **9540** – Mediteranske šume primorskih borova.

Pored izuzetno dobre i dobre reprezentativnosti Natura staništa 9540 (1 – izuzetno dobra = A – excellent i 2 – dobra = B – good), a za potrebe ocjene stanja staništa, u narednoj tabeli date su i dodatne ocjene stabilnosti (zajednice i podloge), ugroženosti i pogodnosti očuvanja i zaštite.

Ocjena reprezentativnosti, stabilnosti, ugroženosti i pogodnosti zaštićenog područja za očuvanje staništa značajnih za zaštitu za Natura stanište 9540 (izvor: Studija zaštite (Kralj & al., 2022))

Stanišni tip (Kod)	Ocjena reprezentativnosti (1 – 4)	Ocjena stabilnosti zajednica i podloge (1-3)	Ocjena ugroženosti staništa (1-3)	Ocjena pogodnosti za zaštitu (1-3) ¹
9540	1 – izuzetno dobra	2- dobra	2 - nije značajno ugroženo	2 - pogodno za zaštitu stanišnog tipa

Mali broj očuvanih habitata na brdu Gorica negativno se odražava na biološku raznovrsnost beskičmenjaka na istraženom području. Registrovano je 14 vrsta puževa (5 vrsta puževa golaća i 9 vrsta puževa sa ljušturou) iz 13 rodova odnosno 12 familija. Najvećim brojem su konstatovane invazivne vrste puževa. *Limax wohlberedti* je zaštićena u Crnoj Gori Rješenjem o stavljanju pod zaštitu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta ("Sl. list RCG", br. 76/06). Tokom istraživanja i na osnovu literature evidentirano je 12 vrsta paukova (Aranea) i 68 vrsta insekata (Insecta), od čega 38 vrste leptira (Lepidoptera), 10 vrsta tvrdokrilaca (Coleoptera), 13 vrsta pravokrilaca (Orthoptera), 2 vrste bogomoljki (Mantodea) i 5 vrsta opnokrilaca (Hymenoptera). Osam vrsta, od toga četiri vrste Lepidoptera, dvije vrste Orthoptera, dvije vrste Coleoptera imaju nacionalni i međunarodni značaj i to: *Euphydryas aurinia*, *Euplagia quadripunctaria*, *Papilio machaon*, *Iphiclides podalirius*, *Cerambyx cerdo*, *Oryctes nasicornis*, balkanski endem *Ephippiger discoidalis* i mediteranski endem *Eupholidoptera chabrieri*.

Imajući u vidu relativno malu površinu zaštićenog područja Park šuma Gorica, koja se nalazi u samom jezgru Glavnog grada Podgorice, može se konstatovati da Park šuma Gorica ima bogat biodiverzitet sa prisustvom velikog broja endemičnih, rijetkih, ugroženih i zakonom zaštićenih vrsta na nacionalnom i međunarodnom nivou.

Uticaj faktora koji ugrožavaju prirodne karakteristike područja (problemi/pritisci i prijetnje)

Širi prostor brda Gorice je relativno iskorišćen – na njemu se nalaze avanturistički park, uređene pješačke i biciklističke staze i sportski teren. Na rubnim djelovima brda nalaze se stambeni objekti (postojeći, i u fazi izgradnje), saobraćajni i drugi infrastrukturni objekti. Na samom ulazu u park nalazi se botanička bašta – Mediteranski vrt.

Faktori koji ugrožavaju prirodne karakteristike područja: požari, urbanizacija i neadekvatno pošumljavanje, koji imaju veći negativni uticaj; infrastruktura i prisustvo ljudi (uznemiravanje) sa srednjim uticajem, i buka i zagađivanje koji imaju manji uticaj. Nezanemarljiv uticaj imaju i invazivne vrste.

Požari

¹ 1Ocjena je zasnovana na (prethodnoj) procjeni stanja staništa u postojećim zaštićenim područjima, KBA i potencijalnim / predloženim zaštićenim područjima i u odnosu na (grubu) procjenu stanja tog stanišnog tipa u Crnoj Gori. Ocjene: 1 = područje je veoma pogodno za zaštitu stanišnog tipa, 2 = područje je pogodno za zaštitu stanišnog tipa i 3 = područje nije pogodno za zaštitu stanišnog tipa

Park šuma Gorica je veoma podložna požarima iz razloga što je ona pošumljavana četinarskim šumama koje proizvode znatnu količinu smole, kao i zbog specifičnih klimatskih uslova, koju karakterišu veoma duga, suva i vrela ljeta. Uzroci požara su najčešće antropogenog porijekla, nastaju nepažnjom ali se pretpostavlja i lošom namjerom pojedinaca. Požari čine veoma važan destruktivni faktor koji je teško potpuno eliminisati i čije posljedice se dugo saniraju. Mogu se kontrolisati ozbiljnim zahvatima na područjima koji su pokrivena četinarskim šumama, dobrom organizacijom dežurstava vatrogasaca, edukacijom građana i sl. U gašenju požara i brzom akciji značajno doprinosi već instalirani sistem hidranata. Najvažniju ulogu u prevenciji požara imaju sami građani, u smislu odgovornog ponašanja koje ne smije da predstavlja rizik. Stručna služba koja u smislu upravljača mora da vrši redovan nadzor je rendžerska služba. Rendžerska služba, u skladu sa zakonom, saraduje sa Službom zaštite i spašavanja Glavnog grada, koja vrši gašenje požara i spašavanje prilikom požara, kao i pružanje pomoći ugroženom i nastradalom stanovništvu. Takođe, važna je saradnja upravljača sa ovom službom i na polju preventivnog djelovanja i edukacije drugih subjekata u cilju sprečavanja nastajanja požara, i edukacije u javnim ustanovama, obrazovnim ustanovama itd, te saradnje sa nevladinim sektorom i drugim organizacijama koje imaju za cilj sprečavanje nastanka ovakvih situacija.

Urbanizacija

Na većem dijelu brda Gorica sačuvani su prirodni ili poluprirodni habitati (staništa). Međutim, urbanizacija koja je u prethodnom period uzela maha u obodom dijelu brda, značajno ugrožava biodiverzitet ovog područja. Naime, izgradnjom objekata u neposrednoj blizini zaštićenog područja, odnosno urbanizacijom u zonama koje su blizu granice park šume, vegetacijski pokrivač se potpuno uklanja što uslovljava gubitak prirodnih staništa, odnosno, dovodi do njihovog uništavanja ili fragmentacije što takođe utiče na gubitak vrsta i njihovih staništa. Prva Odluka kojom je zabranjena gradnja na pojedinim parcelama na obodu donijeta je, na inicijativu Glavnog grada, 2020. godine. U pitanju je Odluka o izradi izmjena i dopuna Prostorno urbanističkog Plana Glavnog grada Podgorice ("Službeni list Crne Gore", br. 032/18, 057/18, 039/19, 017/20 i 103/20). U dijelu zaštitnog pojasa, u sklopu pokrenute izmjene DUP Nova Varoš 2 programskim je zadatkom predloženo preispitivanje planirane gradnje u zaštitnoj zoni Park šume. Takođe je kroz odluku o izradi izmjena i dopuna PUP Glavnog grada, koja je trenutno u toku, zabranjena gradnja na velikom broju parcela u ovoj zaštitnoj zoni. Sve ovo govori da je u toku preispitivanje važeće planske dokumentacije za ovaj pojas.

Neadekvatno pošumljavanje

Pošumljavanjem alohtonim vrstama dendroflora, alepskim borom i čepresom, mogu se izgubiti fragmenti autohtone zajednice *Quercetum trojanae montenegrinum*, koji su prisutni na vršnom platou, zato bi trebalo sprovesti sađenje autohtonim drvenastim vrstama koje su karakteristične za ovo područje, a to se odnosi prvenstveno na određene vrste hrastova, npr. *Quercus cerris*, *Q. Iliex*, *Q. pubescens*, *Q. trojana*, ali i ostale autohtone vrste lišćara i četinara, ili obezbijediti prirodno širenje predstavnika navedene autohtone zajednice. Takođe, treba sačuvati i otvorena travnata staništa na brdu redovnim košenjem, najmanje jedanput godišnje. Na ovaj način će se sačuvati mozaičnost različitih tipova staništa na brdu Gorica čime se obezbjeđuje očuvanje bogatog diverziteta vrsta gljiva, biljaka i životinja koje su vezane svojom ekologijom i načinom života za različite tipove staništa i tipove supstrata na brdu.

Invazivne vrste i neadekvatno ubiranje ljekovitog bilja

Nekoliko je razloga ugroženosti biljnih vrsta na području Parka šume Gorica. Najizraženiji je degradacija i nestanak travnatih staništa što ugrožava vrste vezane isključivo za ova staništa. Intenzivno sakupljanje ljekovitih biljnih vrsta na ovom području kao što je *Salvia officinalis*, koja se najčešće bere sa mladim stabljika koje se beru nakon faze cvjetanja. Takođe pod velikim pritiskom su vrste iz roda *Teucrium* (*Teucrium chamaedrys* i *Teucrium capitatum*). Kada je ubiranje ljekovitog bilja u pitanju, uz biljne vrste, intenzivno sakupljanje ugrožava i vrste gljiva koje se koriste za prehranu. Mnogo značajnija prijetnja su invazivne vrste. U botanici se za njih često koristi definicija razvijena prema konceptu Richardson *et al* (2000) ili Mitić *et al* (2008) koja glasi: „Invazivne biljne vrste su naturalizovane biljne vrste koje proizvode reproduktivno potomstvo, često u veoma velikom broju i na značajnoj udaljenosti od roditeljskih biljaka i posjeduju potencijal da se prošire preko velikih površina“. One su značajan uzročnik promjena u životnoj sredini i uopšteno gledano smatraju se važnim uzročnikom gubitka biodiverziteta. U navedenoj oblasti u npr. tokom izrade Studije zaštite, konstatovane pojedine invazivne vrste puževa, invazivne biljne vrste kao što su pajasen ili kisjelo drvo (*Ailanthus altissima*), mahonija (*Mahonia aquifolium*) i japanska kalina (*Ligustrum japonicum*).

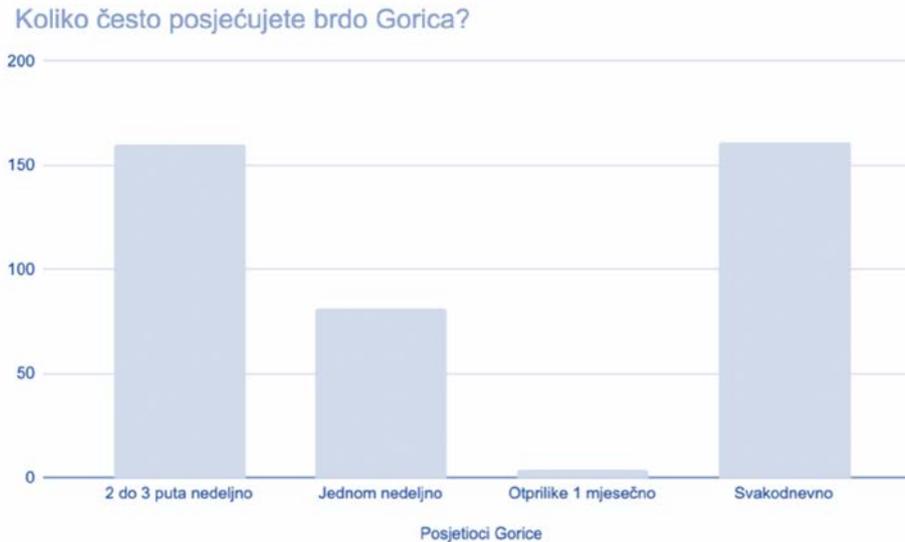
Infrastruktura

Na brdu Gorica, nalazi se asfaltni put do njenog vrha, kojim su se ranije kretala motorna vozila, uglavnom automobili i motocikli. Ovaj put je danas pretvoren u stazu za kretanje pješaka i biciklista. Pomenuti put je povezan sa više improvizovanih neuređenih staza, koje služe kao prečice ali i staze za posmatranje ptica. Od objekata, osim Spomenika partizanu-borcu, postoji i Kućica Službe zaštite i spašavanja, takođe dječije igralište i manji ugostiteljski objekat. U datom obimu i sa aktuelnim načinom korišćenja uticaj ovog faktora na stanje flore i faune u parku je umjeren. Na glavnom ulazu u park kod Crkve nalazi se kapija i prolaz za pješake, kao i manja ulazna kapija sa strane Zagoriča. Zabranjen je pristup kolima i motociklistima izuzev dostavnim kolima i kolima službi GG.

Prisustvo ljudi (uznemiravanje)

Park šuma Gorica se koristi kao izletišta sa tendencijom rasta u novije vrijeme. Park šuma Gorica se koristi kao šetalište, za vožnju bicikala, džoging i druge rekreacije. Veća koncentracija ljudi je prisutna na igralištima, trim stazi i kod ugostiteljskog objekta, naročito u vrijeme vikenda.

Tokom istraživanja koje je sprovedeno po prvi put od strane Agencije tokom procesa izrade plana upravljanja dobijeni su i podaci o učestalosti posjeta građana/ki. Naime, na pitanje koliko često posjećuju Goricu dobijene su razlike između dva dijela uzorka. Što se tiče dijela uzorka koji je sakupljen u samoj park šumi Gorica, čak 79,06% tog dijela uzorka posjećuje park šumu Gorica minimum 2 puta nedjeljno, dok su najrjeđi posjetioci iz tog dijela uzorka sačinjavali samo 0,98% svih ispitanika, i posjećivali su Goricu jednom mjesečno.

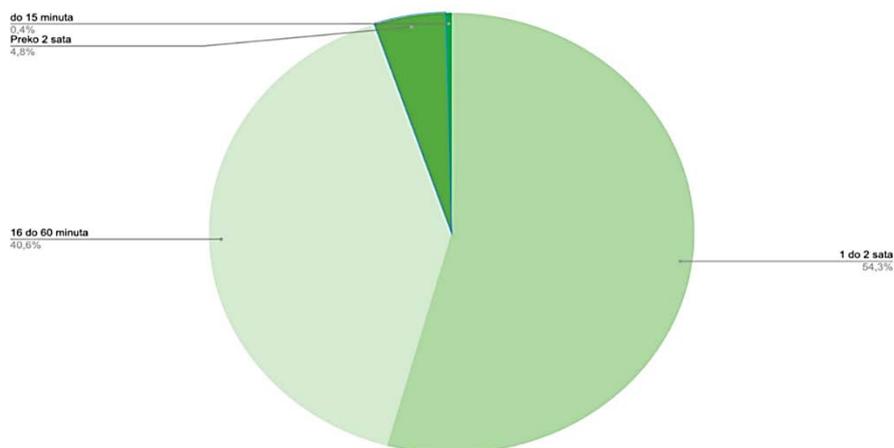

Sa druge strane, što se tiče ispitanika/ca koji su upitnik popunili online, najbrojnija je grupa koja park šumu Gorica posjećuje otprilike 1 mjesečno (34%), svakodnevno je posvećuje samo 15% uzorka, a 5% ispitanika je odgovorilo da ga gotovo nikad ne posjećuju.

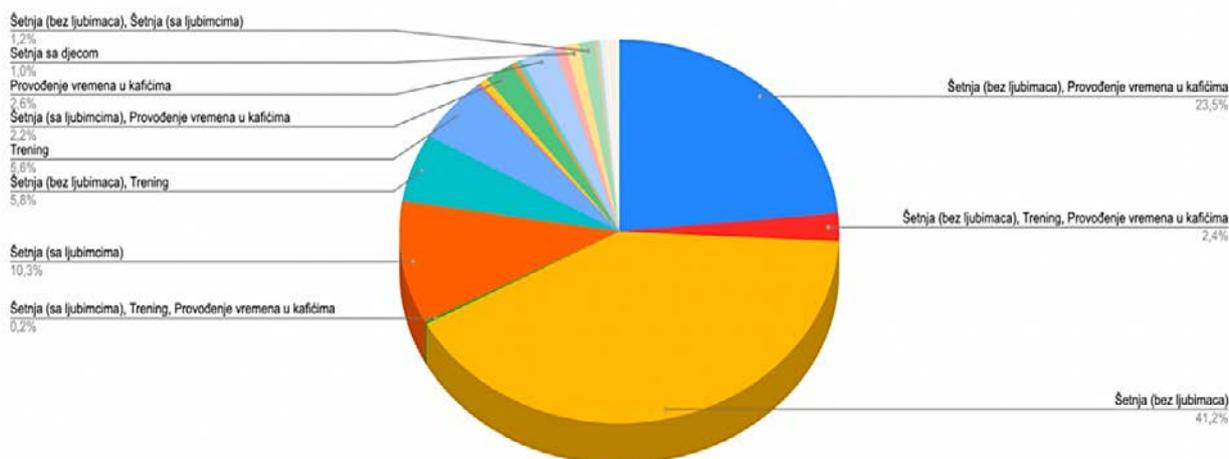
Što se tiče prosječnog trajanja posjete park šumi Gorica, nije bilo značajnih razlika između dva dijela uzorkovanja. 40,6% ispitanika u prosjeku provede 16 do 60 minuta u park šumi Gorica, dok 54,3% se zadrži između 1 i 2 sata.

Koliko vremena traje Vaša prosječna posjeta brda Gorice?

Kada su upitani o razlozima zbog kojih posjećuju brdo Gorica, odnosno aktivnostima kojima se bave u svojim posjetama, najbrojnija grupa na Goricu dolazi samo zbog šetnje, bez kućnih ljubimaca i tu grupu sačinjava 41,2% ispitanika. Druga najbrojnija grupa su ispitanici koji takođe šetaju bez ljubimaca, ali i provode vrijeme u kafićima, i ova grupa se sastoji od 23,5% ispitanika. Nakon ovih razloga, 10,3% ispitanika posjećuje Goricu da prošetata kućnog ljubimca, dok 11,4% uzorka najčešće posjećuje park šumu Gorica da bi treniralo ili prošetalo.

Koji su najčešći razlozi što posjećujete brdo Gorica? (moguće čekirati više odgovora i upisati novi odgovor)

Stručnjaci kao najveću vrijednost prepoznaju prirodu i njen biodiverzitet, a ispitanici obuhvaćeni istraživanjem su, imajući opciju da odgovore na otvoreno pitanje o tome koji im je sadržaj najkorisniji u park šumi Gorica, njih 27,3% dalo je odgovor da im je sav sadržaj koristan a 21,7% je navelo stazu za šetnju kao najkorisniju. Zatim slijedi 18,9% uzorka koji je naveo da je avanturistički park kao najkorisniji sadržaj, a sledeća najbrojnija grupa navela je sportsku rekreativnu zonu kao najkorisniji sadržaj.

Ranija posmatranja su pokazala da većina ptica dobro reaguje na stalno prisustvo ljudi ukoliko nema naglašenog, namjernog plašenja (lov, sječa, glasna buka). Ptice, naročito pjevačice se brzo naviknu na

prisustvo ljudi ukoliko ih oni ne uznemiravaju. Primjećeno je i da dolazi do izvjesnog okupljanja ptica oko mjesta gdje su postavljene kante za otpatke i klupe, zbog ostataka hrane koja ostaje iza posjetioca. Eventualni uticaj posjetilaca na gniježđenje ptica moguć je kod prekovremenog zadržavanja u blizini gnijezda i/ili namjernog diranja gnijezda. Sadašnji uticaj posjetilaca na faunu ptica je na prihvatljivom nivou. Regulisanje korišćenja „divljih“ staza može značajno umanjiti taj uticaj koji posjetioci imaju na biljni i životinjski svijet brda Gorica, ali i edukacija posjetilaca, postavljanje informativnih tabli i sl.

Buka

Buka ne predstavlja značajan faktor koji ugrožava prirodne karakteristike područja na Gorici. Unutrašnja buka potiče od ljudi (djece) koji posjećuju park. Ostala buka (dostavna vozila, buka kod priredbi, počasni plotuni) je povremena, čak rijetka i pticama ne predstavlja značajnu smetnju. Kao što je već rečeno, većina ptica se brzo privikava na prisustvo ljudi i na svakodnevnu buku koju proizvode ukoliko im se ne nanosi direktna šteta. Gradska buka (gradski saobraćaj i sl.) je značajno prigušena obodnim nizom drveća, i izgrađenim visokim zgradama.

Zagađivanje

Na prostoru Spomenika prirode „Park suma Gorica“ nema značajnijih zagađivača. Prisutno je zagađivanje čvrstim otpadom koji ostavljaju posjetioci, a koji predstavljaju prije estetski nego ekološki problem. Pored pješačko-biciklističkih staza nalazi se dovoljan broj strateški raspoređenih korpi za otpatke koje posjetioci u dovoljnoj mjeri koriste, dok se površine pored staza redovno održavaju i čiste. Veći, mogućí izvor zagađivanja predstavlja ugostiteljski objekat koji ima bioprečišćivač, mora imati i efikasan razrađen sistem odvoza smeća. Na Gorici je registrovano tzv. „uvezeno“ zagađivanje i to zagađivanje vazduha koje potiče iz gradskog okruženja. To zagađenje se širi i na Goricu, koja je praktično usred grada i suviše je mala da bi postojalo evidentno samočišćenje. Ovaj problem ne može se riješiti isključivo na Gorici već u okviru čitavog grada pa i šire.

Faktori koji pozitivno utiču na očuvanje prirodnih karakteristika

Faktori koji pozitivno utiču na očuvanje prirodnih karakteristika brda Gorica, mogu biti prirodnog i antropogenog porijekla. Šume kao prirodni faktor umanjuju negativne uticaje buke i zagađanje i pružaju povoljne uslove za naseljavanje biljnih i životinjskih vrsta, a naročito gljiva i mahovina. Atropogene faktore predstavljaju sve one mjere koje je čovjek u prethodnom periodu preduzeo ili preduzima u cilju zaštite prirodnih i predionih karakteristika brda Gorica. Zabrana prolaska motornih vozila, postavljanje hidrofora u cilju bržeg odgovora na požare, zabrana gradnje, uređenje staza i postavljanje komunalnog i odmorišnog mobilijara svakako su imali pozitivan uticaj na biodiverzitet i očuvanje staništa. Projektom „Mediterranski vrt“ revitalizovan je zapušteni dio brda Gorica u prostor za edukaciju i ekologiju. Prostor vrta je decenijama bio biološki pasivan, obrastao invazivnim vrstama (pajasen, mahonija i japanska kalina), skoro neprohodan i van funkcije. Prilikom uređenja vrta sačuvana su stabla alepskog bora, čempresa, primorskog hrasta, trojanskog hrasta, lemprike, divljeg šipka, džanje i košće. Na prostoru Mediteranskog vrta posađeno je oko 500 jedinki autohtonih i aromatičnih biljnih vrsta: lavande, ruzmarina, pelima, kamelije, Wulfenove mlječike, hrizanteme, kao i razne vrste kaktusa.

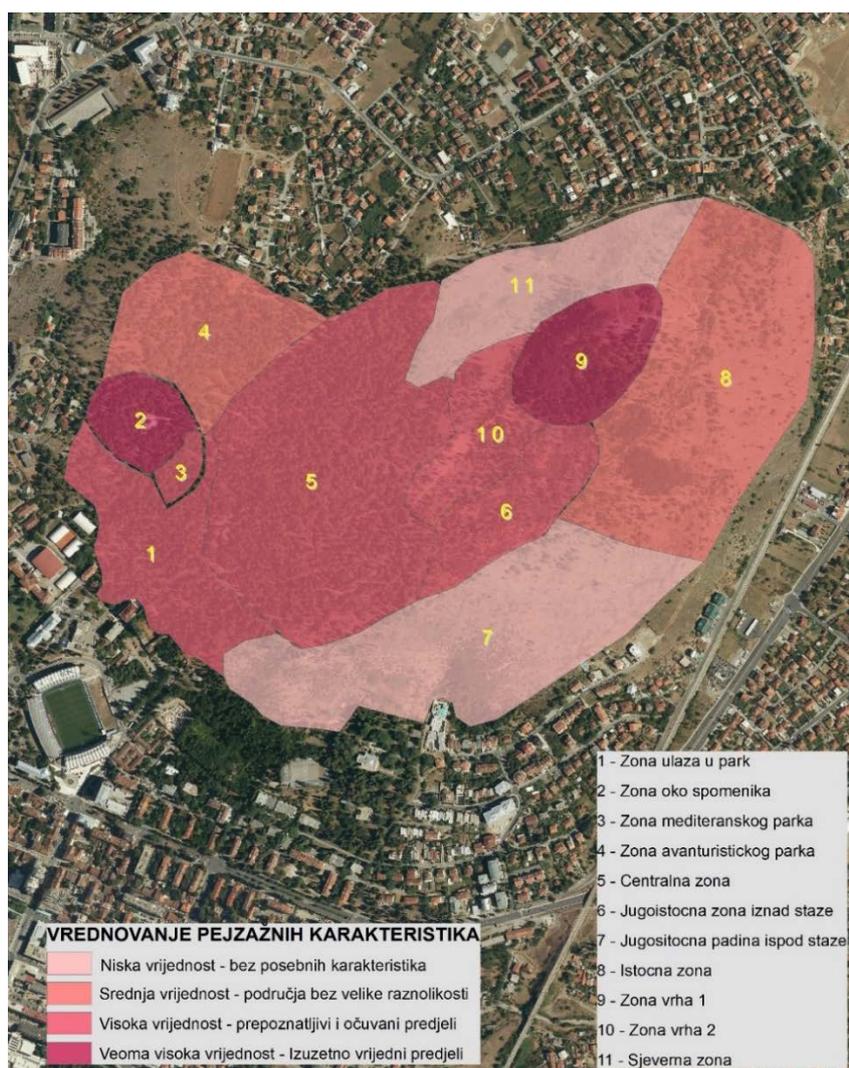
Identifikacija i valorizacija pejzaža

Identifikacija i valorizacija pejzaža je bitan kriterijum za utvrđivanje adekvatne namjene, racionalnog korišćenja, zaštite i unapređivanja prostora. Osnovni kriterijumi za valorizaciju pejzaža su: izvornost, reprezentativnost i raznolikost.

Osim svojom specifičnom građom, predio se odlikuje i odgovarajućom slikom koja je rezultat postojeće građe. Pojam pejzaž podrazumijeva sliku predjela.

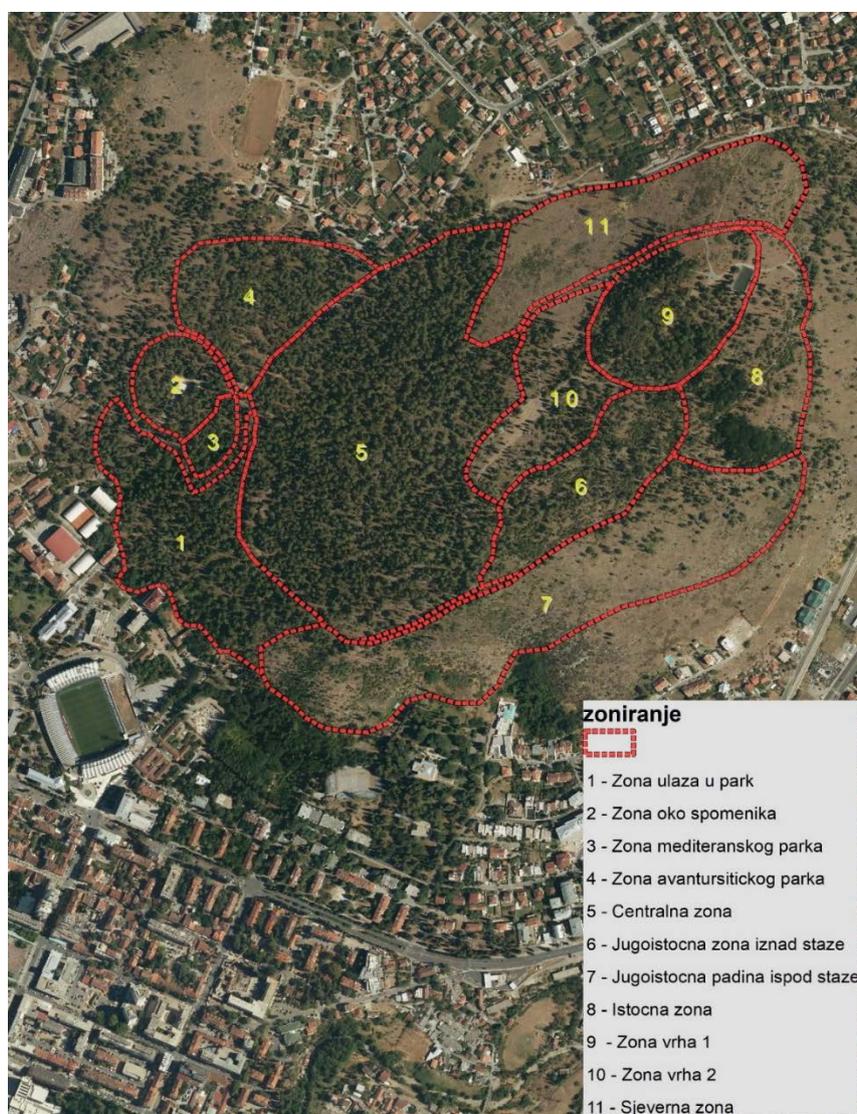
Estetska vrijednost park šume Gorica se oslikava kroz ljepotu pejzaža, panoramskih vizura, bogatstvo boja i mirisa. Rekreativni značaj se ogleda u aktivnoj, ali isto tako i pasivnoj rekreaciji; šetnja, odmor, uživanje u prirodi i druge vrste rekreacije. Brojne su studije koje potvrđuju pozitivne zdravstvene efekte boravka u šumi.

Prikaz indikatora "kvaliteta predjela" pripremljen je na osnovu vrednovanja predjela. Vrednovanje predionih područja znači odrediti vitalnost (prirodnu i ekonomsku), doživljajnu vrijednost (ljepotu) i stabilnost predjela. Mjerila za vrednovanje su: prirodna očuvanost, raznolikost, prostorni red i harmoničnost.

Vrednovanje pejzažnih karakteristika park šume (prije požara 2022 god.)

U skladu sa Studijom zaštite predmetni prostor je podijeljen na 11 zona koje pokazuju poseban predioni/pejzažni izraz (zoniranje je izvršeno prije požara 2022 god.). Za svaku zonu dat je detaljan opis zastupljenosti vrsta i drugih značajnih elemenata koji svaku zonu čine jedinstvenom.

Zoniranje karakterističnih predionih cjelina

Na području brda Gorica dominantna je šuma alepskog bora (*Pinus halepensis* Miller) i čempresa (*Cupressus sempervirens* L.) vještačkog porijekla nastala u period nakon 50-tih godina prošlog vijeka i kontinuiranim dopunjavanjem i do današnjih dana. Sporadično se javlja i samopodmlađivanje, naročito poslednjih dvadesetak godina. Osim ovih vrsta vrijedno je pomenuti i izuzetne primjerke bora pinjola (*Pinus pinea* L.) na vrhu Gorice, kao i prisustvo makedonskog hrasta (*Quercus trojana* Webb), vrste koja na području Podgorice ima smanjen areal.

Zonu oko ulaza kod crkve sv. Đorđa (zona 1) karakteriše veća raznolikost vrsta nego u većem dijelu park šume. Osim dominantnih vrsta alepskog bora i čempresa u ovom dijelu se nalaze i primjerci

košćele, gledičije, bijelog jasena, hrasta medunca, divljeg šipka, melije, duda. Zemljište je plitko i obraslo travama, a primjetan je i podmladak alepskog bora koji se sam obnavlja. U ovom dijelu je bilo više akcija čišćenja slomljenih grana i korova.

Oko Spomenika Partizanu-borcu (Zona 2) gdje takođe dominiraju alepski i čempres pečat ovom dijelu daje i par kedrova dok je česmina sadjena u akcijama popunjavanja u poslednjih dvadesetak godina. U ovom dijelu se nalaze i primjerci crnog jasena koji su ovdje samonikli.

Zona 3 je izdvojena u dijelu kanala koji je zbog zadržavanja pristupne vode koja se tu zadržavala, kao i zbog izostanka mjera njege bio u jednom periodu obrastao u gusto rastinje. Nakon akcija čišćenja i uređivanja te zasađivanja razne vrste mediteranskog bilja 2018. godine je otvoren Mediteranski vrt kao javno-edukativni park. Mediteranski vrt odlikuje veliki broj vrsta među kojima su: ligustrum, lovor, jasen, alepski bor, čempres, bagrem, česmina, a od žbunastih vrsta divlji šipak, i lemprika. Ispod mediteranskog parka u udolini ima veliki broj stabala ligustruma i kiselog drveta, a u ovom dijelu još ima i melija i kedrova.

Na opisane 3 zone ulaznog, zapadnog dijela Gorice nadovezuje se zona 4, koja čini sjeverozapadni dio park šume. U dijelu ove zone poslednjih godina je smješten i avanturistički park sa pratećim sadržajima. U florističkom smislu osnovne vrste i ove zone predstavljaju alepski bor i čempres. U ovom dijelu je primjetan nešto veći broj povijenih stabala uslijed uticaja sjevernog vjetrova na rast i razvoj drveća. Za razliku od prethodno opisanih zona ovdje je nešto manji broj stabala po jedinici površine i mjestimično je prekinut sklop. Primijetno je da su u ovom dijelu i u skorijem periodu sađeni čempresi i česmine ali i neke vrste koje se možda ne uklapaju u ambijent Gorice poput paulovnije.

Centralnu zonu Gorice (zona 5) čini monodominantna sastojina starijih stabala alepskog bora. U ovom dijelu u spratu drveća je prisutan samo alepski bor, dok se ostale vrste poput čempresa mogu naći samo u prizemnom spratu kao prirodni podmladak. Podmladak alepskog bora je rijedak i mjestimičan.

Južna strana brda (zone 6 i 7) je u velikom dijelu bila pod uticajem degradacionih procesa. Najpogubniji uticaj na formiranje sklopljene sastojine su u ovom dijelu imali požari, ali i uticaj visokih temperature u ljetnjem periodu. Sve ovo je uticalo na stvaranje progala koje su naročito izražene u zoni 7. Mjestimično je primjetno i stvaranje podmladnih jezgara nakon požara naročito alepskog bora kao pirofilne vrste a primjetan je i podmladak jasena i divljeg šipka. Od vrsta u ovom dijelu park šume uz alepski bor i uskopiramidalne i obične forme čempresa, naročito u zoni 6 ima dosta primjeraka lišćarskih vrsta: makedonski hrast, smokva, drača, hrast medunac, košćela.

Istočnu stranu (Zona 8) karakteriše formiranje gustog podmlatka. Osim manjeg broja zaostalih stabala alepskog bora u ovom dijelu je mlada šuma alepskog bora i čempresa.

Na samom vrhu park šume (zona 9) nalazi se površina sa dominacijom bora pinjola, koji uz hrast medunac, makedonski hrast i mjestimično crni jasen, alepski i primorski bor (Slika 4) djeluje kao najreprezentativniji, ekološki stabilan i estetski najljepši dio Gorice. U ovoj zoni nalazi se i igralište, kao i klupe i stolovi za odmor i druženje. Stabla bora pinjola u ovoj zoni imaju veliku dendrološku vrijednost i može se konstatovati da se radi o izuzetno reprezentativnim primjercima, jedinstvenim na području Glavnog grada.

Zonu 10 karakteriše dosta ravan teren sa travnatim proplancima prisustvom žbunastih formacija i šumom raskinutog sklopa. Progale sa travom i šibljem je zbog požara neophodno redovno čistiti, a dijelom i pošumiti u narednom periodu. U ovoj zoni prisutan je značajan podmladak čempresa.

Sjeveroistočni pojas (zona 11) je većim dijelom bez nadstojnih stabala ali sa par podmladnih jezgara. U istočnom dijelu ove zone se nalazi podmladno jezgro makedonskog hrasta, dok u zapadnom dijelu podmladak alepskog bora.

Požar koji je 2021. godine zahvatio više od 20 ha dosta je promijenio stanje park šume u dijelu zona 7-11. Tokom jeseni iste godine izvršeno je čišćenje požarišta na površini od 3 ha i izvršena sadnja vrstama koje su već prisutne na Gorici. Naredne sezone je dio ovih sadnica propao uslijed izostanka navodnjavanja u sušnom dijelu godine. Tokom 2022. godine izvršeno je uklanjanje gorivog materijala sa još cca 6 ha. U ovom dijelu nije vršeno pošumljavanje. U nekim djelovima opožarene površine primijetno je širenje bagrema. **Mjere obnove dendrofonda i suzbijanja korova** bi trebalo da budu prioritet u narednom periodu kako bi se ovaj dio park-šume revitalizovao na pravi način.

U Elaboratu koji je rađen 1993. godine za potrebe DUP-a Park šuma Gorica (usvojen 1995.) navodi se da je rađena inventarizacija dendrofonda Gorice po kojoj je evidentirano 15030 stabala prečnika iznad 7cm. Od ovog broja kao najzastupljeniji se navodi alepski bor (64,7%), zatim čempres (27,4%), ostali borovi (4%), makedonski hrast (3,5%), dok ostale vrste su zastupljene sa malim brojem primjeraka. Ovom inventurom je navedeno prisustvo 37 vrsta i to:

1. <i>Pinus halepensis</i>	-	Alpski bor
2. <i>Pinus pinea</i>	-	Pinjol (sjeme jestivo)
3. <i>Pinus pinaster</i>	-	Primorski bor
4. <i>Pinus brutia</i>	-	Brucijski bor
5. <i>Pinus nigra</i> var. <i>Dalmatica</i>	-	Dalmatinski crni bor
6. <i>Cupressus sempervirens</i>	-	Čempres
7. <i>Cedrus deodara</i>	-	Himalajski kedar
8. <i>Cupressus arizonica</i>	-	Arizonski čempres
9. <i>Juniperus comunus</i>	-	Borovica obična
10. <i>Juniperus oxycedrus</i>	-	Smreka
11. <i>Juniperus macrocarpa</i>	-	Pukinja – ljuskavac
12. <i>Olea europea</i>	-	Maslina
13. <i>Ligustrum vulgare</i>	-	Kalina
14. <i>Fraxinus ornus</i>	-	Jasen crni
15. <i>Fraxinus americana</i>	-	Jasen američki
16. <i>Fraxinus excelzior</i>	-	Jasen bijeli
17. <i>Tilia argentea</i>	-	Lipa srebrna
18. <i>Ailanthus glandulosa</i>	-	Pajasen
19. <i>Gleditschia triaecantus</i>	-	Gledicia
20. <i>Robinia pseudoaccacia</i>	-	Bagrem
21. <i>Sophora japonica</i>	-	Sofora japanska
22. <i>Cercis siliquastrum</i>	-	Judino drvo
23. <i>Prunus amxgdalis</i>	-	Badem divlji
24. <i>Brusonecia papylifera</i>	-	Dudovac
25. <i>Junglans nigra</i>	-	Orah crni
26. <i>Morus alba</i>	-	Murva bijela
27. <i>Acer negundo</i>	-	Negundovac
28. <i>Quercus macedonica</i>	-	Hrast makedonski
29. <i>Quercus coccifera</i>	-	Hrast punar

30. <i>Quercus ceris</i>	-	Hrast cer
31. <i>Quercus ilex</i>	-	Hrast zimzeleni (česmina)
32. <i>Carpinus betulus</i>	-	Grab
33. <i>Maciura aurantica</i>	-	Maklura
34. <i>Cotinus cogygría</i>	-	Obični ruj
35. <i>Pyrus comunis</i>	-	Kruška divlja
36. <i>Celtis australis</i>	-	Košćela
37. <i>Ficus carica</i>	-	Smokva

Od tada pa do danas na području Gorice bilo je više požara, ali i brojnih akcija pošumljavanja, čišćenja i uređivanja park šume, pa bi **inventarizacija postojećeg dendrofonda** predstavljala dobru polaznu tačku za kreiranje konkretnih mjera za očuvanje i unaprjeđivanje raznolikosti flore.

Podrška održivom korišćenju prirodnih dobara i zaštita od požara

Park šuma Gorica predstavlja jedan odličan primjer značaja socijalnih funkcija jedne park šume za lokalno stanovništvo. Od samog formiranja park šume Gorica predstavlja glavno mjesto za šetnju i rekreaciju u prirodi stanovnika Podgorice. Na vrhu brda se nalazi teretana na otvorenom i višenamjenski sportski poligon, a kroz šumu su provučene biciklističke i šetne staze. Urbane šume pa tako i Gorica, često privlače ljude koji dijele interesovanje za prirodu i aktivnosti na otvorenom, što može poboljšati socijalne veze i društvenu interakciju.

Benefit za zdravlje ljudi se može sagledati i kroz sam boravak u šumi zbog vazduha bogatog eteričnim uljima bora i čempresa koji se odlikuje fitocidnim efektom kao i u mogućnostima fizičkih aktivnosti u svrhu rekreacije ili rehabilitacije. Osim toga tu je i pozitivan efekat šuma koje prečišćavaju vazduh, smanjuju buku i djeluju smirujuće. Istraživanja pokazuju da boravak u prirodi može smanjiti simptome anksioznosti, depresije, što može doprineti boljoj emocionalnoj dobrobiti.

Ekonomski benefit se može sagledati kroz privredne aktivnosti rada kafea i avanturističkog parka koji utiču i na turističku ponudu Podgorice. Boravak u prirodi može poboljšati koncentraciju, pa čak i kreativnost, što je posebno korisno za osobe koji se suočavaju sa stresom na radu ili imaju kreativne zadatke.

Park šuma Gorica je prirodni štiti protiv sjevernog vjetrova zimi, a ljeti su temperature vazduha znatno niže nego u samom centru Podgorice, pa na taj način utiče i na ublažavanje negativnih efekata klimatskih ekstrema. Pozitivni uticaj park šume je i u zaštiti zemljišta od erozije, kao i uticaj na vodni režim.

Ova park šuma je izuzetno značajna i sa aspekta očuvanja biodiverziteta jer samo kad govorimo o flornim elementima Gorica predstavlja dom za više od 400 taksona ranga vrste i podvrste. Samim tim predstavlja jedinstven botanički objekat za potrebe edukacije.

Ekološko obrazovanje od predškolskih, preko školskih uzrasta do odraslih je od velike važnosti. Ova funkcija još uvijek nije dovoljno iskorištena i treba je podsticati i razvijati kroz izgradnju različitih sadržaja koji će jačati komunikaciju zaštićenog područja i njegovih posjetilaca, odnosno lokalnog

stanovništva – koji su prvi i najbolji čuvari. Ovdje treba istaći značaj formiranja Mediteranskog parka i rada Udruženja ljubitelja Gorice.

Prijedlog mjera i preporuke za zaštitu prostora

Intervencije na području park šume neophodno je temeljiti na pravilima struke, pažljivo planirati i nakon saglasnosti nadležnog organa sprovesti uz nadzor stručnih službi.

Neophodno je obezbijediti kontinuirano sprovođenje mjera njege, održavanje i unapređenja stanja park šume kroz sledeće aktivnosti:

- Uraditi plan obnove park šume Gorica sa kartom i planom intervencija.
- Lišćarske vrste unositi na mjestima gdje je to opravdano, kao i u cilju transformacije šume iz monokulturne šume alepskog bora u mješovitu lišćarsko četinarsku šumu kako zbog veće stabilnosti, tako i zbog unapređenja estetsko pejzažnih karakteristika.
- Popunjavanje i novo pošumljavanje neophodno je organizovati naročito u zonama 6-11 gdje je samo u poslednjem velikom požaru 2021. godine opožareno 21 ha. U ovim zonama potrebno je izvršiti i meliorativne radove usmjerene ka poboljšanju karakteristika zemljišta. Meliorativne mjere po mogućnosti sprovesti i u drugim dijelovima park-šume.
- Prilikom sadnje koristiti sadni materijal kome odgovaraju stanišni uslovi. Ne saditi invazivne vrste kao ni vrste kojima ne odgovaraju stanišne prilike brda Gorice. Izraditi plan sprovođenja mjera njege i zaštite park šume
- U dijelovima gdje je podmladak izuzetno gust potrebno je izvršiti pravovremene prorede kako bi se stabla pravilno razvijala. Nepravilno razvijena stabla sa izraženim koeficijentom vitkosti (odnos visine i prečnika stabla) mogu kasnije biti podložna vjetrolomu.
- Unaprijediti sistem zaštite od požara. Osavremeniti sistem ranog otkrivanja i javljanja požara. Potrebno je postavljanje novih znakova upozorenja o zabrani korištenja otvorenog plamena. Održavati put koji je selektivno dostupan motornim vozilima za potrebe Službe zaštite i spašavanja (Vatrogasna služba Glavnog grada), a dodatno razviti mrežu pristupnih puteva i staza za potrebe intervencija. Mreža prosjeka i staza može značajno da utiče na lokalizovanje i suzbijanje širenja požara. Za zaštitu od požara je izuzetno značajno imati optimalnu mrežu vodosnadbijevanja, mreže hidranata i javnih česmi. Potrebno je redovno uklanjanje gorivog materijala: suvih stabala, slomljenih grana, kresanje žbunja i redovno košenje trave.
- Pri projektovanju, gradnji i održavanju infrastrukture (putevi, protivpožarne prosjeke, staze, vodovodna infrastruktura i dr.) minimalizirati štete za šumsko stanište vodeći brigu o posebnim geološkim, vegetacijskim, hidrološkim i drugim vrijednostima, a posebno o ekološkim vrijednim dijelovima kao što su staništa rijetkih ili ugroženih vrsta.
- Neophodno je uspostaviti stalno praćenje dinamike populacije borovog četnika (*Thaumatopoea pityocampa*), potkornjaka i dendropatogenih gljiva sa posebnim osvrtom na gljivu *Sphaeropsis sapinea*.
- Potrebno je vršiti redovan zdravstveno-sanitarni pregled dendrofonda i po potrebi organizovati sanitarne sječe s ciljem uspostavljanja zadovoljavajućeg sanitarno-higijenskog stanja šume. Sanitarne sječe obavljati isključivo prema propisima i po pravilima šumarske struke

- Uraditi detaljnu inventarizaciju (taksaciju) kompletnog dendrofonda stabala čiji je prsni prečnik iznad 10cm. Ovo bi poslužilo kao osnova praćenja stanja park-šume.
- Voditi evidenciju i praćenje intenziteta odumiranja stabala, nastalih šteta uslijed nelegalnih aktivnosti kao i razmjera šteta nastalih sušenjem i oštećenjem stabala.
- Razmotriti mogućnost organizovanja sakupljanja sjemena i formiranje rasadnika.
- Očuvati nešumska staništa u šumi kao što su šumski proplanci i čistine.
- Definisati mehanizme podsticaja i uslove pod kojim je na području park-šume moguće izvoditi naučna i stručna istraživanja.
- Planirati edukativne aktivnosti o značaju park-šume i produkciju promotivnog materijala. Takođe treba voditi računa o promociji i usmjeravanju djelovanja volonterskih aktivnosti.

3.2.2. Smjernice za naučno istraživanje

Gorica predstavlja i značajan potencijal za naučno-istraživačke djelatnosti, pa je neophodno unaprijediti saradnju sa institucijama visokog obrazovanja i nauke.

Sa ciljem očuvanja, zaštite i unapređivanja, Park se koristi kao prostor za naučna istraživanja i monitoring, u cilju blagovremenog reagovanja i sprečavanja negativnih uticaja. U svrhu boljeg i lakšeg upravljanja područjem Parka, potrebno je organizovati, podsticati i promovisati naučna istraživanja. Ovaj proces moguće je sprovoditi u saradnji sa naučno-istraživačkim i obrazovnim institucijama, organizacijama civilnog društva koja okupljaju stručnjake iz oblasti od važnosti za ovu temu a sa ciljem da se formira baza podataka prikupljenih tokom naučnih istraživanja. Od velike važnosti je uspostavljanje saradnje sa pojedinačnim naučnim institucijama, kako bi se uspostavio monitoring značajnih indikatorskih vrsta.

Na prostoru Park šume Gorica, u kontinuitetu treba raditi na unapređenju znanja o stanju biodiverziteta. Da bi se posjedovali kompletni podaci, i u skladu sa time planirale mjere zaštite ili na primjer dodatnog proučavanja, potrebno ih je redovno prikupljati, provjeravati i dopunjavati novim istraživanjima i opisom stanja. Dosadašnja istraživanja, uključujući ona sprovedena za potrebe izrade studije, rađena su u jednom periodu godine te kao takva nijesu dovoljna ocjenu za cjelokupnog stanje biodiverziteta. Stoga je na prostoru parka sa aspekta upravljača veoma je važno imati dobar uvid u kompletno stanje i status značajnih populacija i vrsta flore i faune, kao i stanja ekosistema, kako bi mogo definisati sve aktivnosti koje će biti usmjerene u pravcu zaštite, očuvanja i održivog upravljanja zaštićenim područjem.

Agencija za upravljanje zaštićenim područjima Podgorice će podsticati i afirmisati svaki naučno-istraživački projekat i rad za koji se naučne institucije i pojedini naučni radnici opredijele u narednom planskom periodu. Naučno istraživački rad treba da se obavlja u skladu sa propisima iz domena zaštite prirode, a da svi istraživači imaju adekvatne dozvole dobijene od strane nadležnog organa (Agencija za zaštitu životne sredine).

Postoje brojne mogućnosti za unapređenje istraživačkih projekata:

Razvijanje višedisciplinarnog pristupa - Istraživački projekti bi se mogli unaprijediti okupljanjem stručnjaka iz različitih disciplina kao što su biologija, ekologija, geologija, istorija, urbanizam i sl. koji bi zajednički radili na istraživanju brda i park šume Gorica iz različitih perspektiva. Ovakav pristup bi omogućio bolje razumijevanje prirodne i kulturne baštine ovog područja.

Primjena novih tehnologija - Upotreba novih tehnologija kao što su GIS, dronovi, senzori, 3D modeliranje i sl. bi mogla pomoći u preciznijem i efikasnijem prikupljanju podataka o terenu i analiziranju prikupljenih informacija.

Uključivanje lokalne zajednice - Uključivanje lokalne zajednice u istraživanje ovog područja može pomoći u prikupljanju vrijednih informacija o istorijskom i kulturnom značaju park šume Gorica, njenom biodiverzitetu ali i važnosti iz perspektive samih građana. Osim toga, zajednica bi mogla učestvovati u aktivnostima poput čišćenja područja i čuvanju prirode.

Saradnja s drugim institucijama - Ovo je područje koje se nalazi u samom centru grada pa je samim tim u dijelu planiranja i sprovođenja istraživačkih projekata moguće ostvariti saradnju sa drugim institucijama kao što su škole, fakulteti, nevladine organizacije ili druge organizacije i institucije koje rade na sličnim projektima. Ova saradnja bi omogućila razmjenu ideja i iskustava te potstakla zajedničko djelovanje.

Promocija istraživanja - Važno je promovisati istraživanje park šume Gorica kako bi se povećala svijest javnosti o ovom vrijednom području. Aktivnosti poput organizovanja izložbi, javnih predavanja, članaka u lokalnim medijima i društvenim mrežama mogu pomoći u promociji istraživanja i podići svijest o značaju ovog područja.

Procjena potreba i prioriteta istraživanja i monitoringa

Aktivnosti koje imaju negativan uticaj treba zabraniti ili ograničiti, a one koje pozitivno utiču na stanje parka treba pospješiti. Intenzitet uticaja zavisi od stepena kontrole aktivnosti u zaštićenom prostoru i sprovođenja mjera zaštite, tj. kvaliteta upravljanja i može se mijenjati tokom vremena. U skladu sa preporukama Studije zaštite identifikovane su sledeće mjere i aktivnosti:

- Očuvati biljne zajednice i obezbijediti njihov nesmetani razvoj. Prilikom pošumljavanja sprovesti sađene autohtonim drvenastim vrstama i to na šumovitom dijelu brda. Posebno treba sačuvati otvorena staništa od zarastanja, npr. rijetka vrsta *Pleurotus eryngii* je registrovana na otvorenim staništima, na platou, na korijenu biljke *Eryngium campestre* (vetrovalj). Otvorena travnata staništa na brdu treba održavati redovnim košenjem najmanje jedanput godišnje;
- Za strogo zaštićene vrste gljiva *Geastrum fimbriatum*, *Geastrum nanum*, *Hygrocybe spadicea*, *Omphalotus olearius*, *Sarcosphaera coronaria* i *Tulostoma brumale* treba sprovoditi postojeće mjere zaštite date u članu 91 i članu 92 Zakona o zaštiti prirode ("Sl. list CG", br. 54/16);
- U skladu sa članom 91 i 92 Zakona o zaštiti prirode („Sl. list CG“, br. 54/16) treba sprovoditi mjere za zaštitu i očuvanje zaštićenih biljnih i životinjskih vrsta;

- Rijetke vrste *Astraeus hygrometricus*, *Ditiola radicata*, *Geastrum triplex*, *Hygrophorus olivaceoalbus*, *Pleurotus eryngii*, *Pseudoboubovia benkertii*, *Suillus mediterraneensis* treba zaštititi shodno članu 89 Zakona o zaštiti prirode ("Sl. list CG", br. 54/16);
- Neophodno zaštititi stanište i supstrat vrste *Pseudoboubovia benkertii*;
- Uključiti zaštitne mjere za vrste koje se tokom monitoring prepoznaju kao potencijalno ugrožene u Plan upravljanja zaštićenim područjem prirode;
- U svim šumskim i žbunastim biljnim zajednicama brda treba ostaviti određen broj trupaca, grana, grančica, debala za razvoj rijetkih lignikolnih (saprotrofnih) vrsta gljiva;
- Održavati travnata staništa na platou putem redovnog košenja i uklanjanja otkosa;
- Spriječiti krčenje šuma na predmetnom području izuzev u cilju sprovođenja sanitarno higijenskih mjera;
- Buduća prostorno planska dokumentacija koja će se odnositi na cjelokupan prostor brda Gorica, mora se izrađivati u skladu sa Studijom zaštite park šume Gorica i Planom upravljanja;
- Kroz izmjenu planske dokumentacije preispitati opravdanost dalje izgradnje u zaštitnom pojasu Spomenika prirode;
- Posebnu pažnju posvetiti zaštiti područja od mogućih požara s obzirom da su šumske zajednice na ovom području podložne požarima, naročito u ljetnjim mjesecima;
- U smislu efikasnije zaštite od požara neophodno je uspostaviti redovno nadgledanje i blagovremeno reagovanje te obezbijediti sistem za efikasno suzbijanje požara, kao i raditi na edukaciji stanovništva i posjetilaca vezano za sprovođenje mjera prevencije od požara.
- Sprovesti preventivne mjere u spriječavanju mogućih prizemnih požara;
- Sve aktivnosti koje bi dovele do mijenjanja autentičnosti park šume Gorica sankcionisati. Park je rekreaciono-pješačka zona, koja mještanima nudi mir i spokoj, a svaka dodatna aktivnost dovela bi do buke i nagomilavanje otpadaka;
- Podsticati profesore i nastavnike biologije, da časove prirode i društva, kao i časove biologije održavaju u Parku, naravno, kad su vremenski uslovi za to pogodni;
- Sprovoditi redovan program monitoringa (redovno praćenje zaštićenih i endemičnih vrsta gljiva, biljaka i životinja).

3.2.3. Očuvanje naslijeđenih/tradicionalnih i kulturno - istorijskih vrijednosti

Ocjena stanja kulturnih dobara

(u skladu sa Studijom zaštite)

Aktuelno stanje kulturne baštine Crne Gore uopšte, pa samim tim i Glavnog grada Podgorice, može se ocjeniti kao zabrinjavajuće. Pored finansijskih i kadrovskih problema i nedostataka u postojećoj regulativi i njenoj implementaciji. Mada su spomenici ugroženi i zbog samog protoka vremena, tj. starenja njihovog gradivnog materijala, kao i zbog izloženosti prirodnim nepogodama, vrlo je česta devastacija, kao posljedica neadekvatnog savremenog tretmana i nepoštovanja važećeg Zakona o zaštiti kulturnih dobara ("Sl.list" CG 46/10), drugih pravnih akata i planskih dokumenata koji se odnose na ove objekte i prostorne cjeline.

Stanje kulturnog dobra Spomenik Partizanu borcu:

- Zona zaštićene okoline je održavana i u nepromijenjenom stanju.
- Spomenik Partizanu-borcu i kamene strukture prilaznog stepeništa su najčešće očišćene, bez većih vidljivih oštećenja i dobre su očuvanosti.
- Uočljive su oštećene fuge u podu popločanja u gornjoj zoni na samom prilazu spomeniku.

Stanje kulturnog dobra crkva sv. Đorđe:

- Crkva je u dobrom konstruktivnom stanju nakon temeljne rekonstrukcije.
- Na spoljašnjosti crkve uočavaju se tragovi neadekvatnih intervencija na spojnica južnog zida crkve. Cementih djelova ima i oko prozorskih otvora.
- Ulazni kameni portral na vratima priprate je oštećen, sa naprsinama.
- Na zapadnom zidu crkve u donjem zasvjedenom dijelu kod ulaznih vrata uočava se prodor vode na fasadnom zidu.
- Na grbu iznad ulaznih vrata neadekvatno je popunjen nedostajući dio cementnim malterom.
- U unutrašnjosti starog i novijeg dijela crkve uočava se vlaga na zidovima i svodu iako je ikonostas i živopis u skorije vrijeme konzervatorski tretiran vidljivi su tragovi vlage, pogotovo na kupolnom dijelu crkve.
- U priprati se na zidovima vide neadekvatno urađene elektro instalacije.
- U porti crkve na obodnim potpornim zidovima uočavaju se pukotine. To je izraženo na sjevernom dijelu zida bliže ulazu u portu crkve. Uzrok pucanja zida je i visoko zelenilo koje svojim korjenima vrši pritisak na sam zid sa gornje strane prema brdu.
- Jedan dio zida na istočnoj strani porte je obnovljen u skorije vrijeme.
- Pojedina grobna mjesta u porti crkve sa kamenim pločama su nesaglediva prekrivena zelenilom.
- Uz sjeverni zid i zvonik dograđena je palionica sveća i kamena česma.
- Takođe uz južni zid bliže ulazu uz pižul nalazi se česma obložena mermernim pločama.
- Staro groblje koje se pruža sjeverno i istočno od crkve je zaraslo i ne održava se u potpunosti.

Stanje kulturnog dobra Gimnazija sa spomen pločom palim đacima u NOB-u koje se nalazi u zaštitnoj zoni:

- Zona zaštićene okoline je održavana i u nepromjenjnom je stanju,
- Rekonstrukcija i adaptacija škole rađena 2018. godine.

Kada govorimo o uticaju faktora koji ugrožavaju kulturno – istorijske vrijednosti i antropogeni pejzaž, postoji nekoliko elemenata:

- Urbanizacija tj. širenje grada i razvoj u blizini granica Park šume dovodi do narušavanja sklada i ujedno predstavlja prijetnju za opstanak njenih kulturno-istorijskih vrijednosti.
- Klimatske promjene, kao što su suše i poplave, koje utiču na očuvanje naslijeđenih vrijednosti i antropogenog pejzaža.
- Propadanje zgrada i objekata tj. nedovoljna briga i održavanje starih zgrada i objekata koji mogu da dovode do njihove razgradnje i uništavanja.
- Negativan uticaj povećanih turističkih aktivnosti tj. prekomjerno posjećivanje koje može dovesti do njihove degradacije i uništavanja vrijednosti.
- Nedostatak političke volje i finansijske podrške za zaštitu i održavanje kulturno-istorijskih vrijednosti i antropogenog pejzaža, koji dovodi do njihove degradacije i uništavanja.

Promovisanje suživota biološke raznolikosti i kulturnih karakteristika

Postoje nekoliko načina na koje se može promovirati suživot biološke raznolikosti i kulturnih karakteristika u park šumi Gorica:

- Održivi urbanizam tj. planiranje i dalji razvoj grada tako da se zaštiti i minimum održava postojeće stanje šume i kulturno-istorijskog nasljeđa, a idealno je da se ovo stanje unaprijedi.
- Izgradnja partnerstava sa institucijama kulture koja su direktno zadužena za kulturno istorijske objekte na Gorici i u njenoj okolini.
- Edukacija stanovništva i podizanje svijesti stanovništva o važnosti biološke raznolikosti i kulturnih karakteristika.
- Saradnja s lokalnom zajednicom tj. uključivanje lokalne zajednice i cjelokupnog stanovništva Glavnog grada u planiranje i razvoj projekata za zaštitu Gorice, sa posebnim fokusom na zaštitu kulturno-istorijskog nasljeđa.

Pored navedenog, neophodno je osiguravanje finansijske podrške za projekte koji promovišu suživot biološke raznovrsnosti i kulturnih karakteristika na Gorici.

3.2.4. Upravljanje posjećivanjem, edukacija, interpretacija, promocija i saradnja s lokalnom zajednicom

Nesumnjivo je da zelene površine u urbanim naseljima imaju izuzetno veliki značaj i da se praktično u odnosu na procenat zelenih površina po stanovniku procjenjuje i kvalitet života i humanost življenja u jednom gradu. Ove površine privlače naravno i turiste. Ubrzanom urbanizacijom i porastom broja stanovnika ovakve zelene površine su mjesta koja **su veoma opterećena, pa postoji opasnost od prekoračenja praga nosivosti prostora sa aspekta ambijentalnih vrijednosti. Pretjerani broj posjetilaca u jednom trenutku može uticati na uživanje u prostoru i doživljaj koji takav pejzaž ima na korisnika.**

Komunikacija i promocija

Ciljevi

Osnovni cilj cjelokupnog procesa komunikacije za Spomenik prirode park šumu Gorica je definisan na sljedeći način:

Zaštita prirodnog i kulturnog nasljeđa, sa akcentom na fizičku zaštitu od gradnje i požara u park šumi Gorica kroz najprije obilježavanje granica zaštićenog područja, zatim podizanje svijesti u svim ciljnim grupama, promotivne aktivnosti uz prepoznatljivi sistem brendiranja, kao i kreiranje kontinuiranih izvora edukacije i naučnog i stručnog informisanja.

Komunikacijski ciljevi su na bazi ovako definisanog opšteg cilja organizovani su u tri kategorije:

- 1 - Ciljevi valorizacije;
- 2 - Ciljevi edukacije;
- 3 - Ciljevi promocije.

Iako ove kategorije ciljeva mogu biti posmatrane kao zasebne cjeline potrebno je obezbijediti njihovo što bolje preklapanje i sinergiju. Sve komunikacijske aktivnosti teže da u što većoj mjeri pokriju sva tri cilja.

Ciljne grupe ili ciljne javnosti

Kroz pregled stanja u vezi sa park šumom Gorica, za potrebe komunikacije i promocije identifikovane su sljedeće ciljne grupe (T=target group), kojima je potrebno obratiti se adekvatnim komunikacijskim elementima:

Ciljna grupa 1. Domen: Ključni akteri

- 1.0 Lokalno stanovništvo Podgorice
 - 1.0.1 Rezidentno stanovništvo
 - 1.1 Školska populacija
 - 1.1.1 Nastavni kadar
 - 1.1.2 Učenici
 - 1.2 Nevladine organizacije i udruženja vezana konkretno za park šumu Gorica

Ciljna grupa 2. Domen: Naučna i stručna javnost

- 2.1 Naučna javnost zainteresovana za naučne informacije
- 2.2 Naučna javnost zainteresovana za precizne informacije za potrebe istraživanja

Ciljna grupa 3. Domen: Turistička javnost

- 3.0 Posjetioци i turisti
- 3.1 Potencijalna turistička tržišta
 - 3.1.1 Domaći turisti
 - 3.1.2 Regionalni turisti
 - 3.1.3 Turisti emitivnih tržišta van regiona
- 3.2. Turističke poslovne organizacije (agencije, tur operatori, hoteli, organizacije seoskog turizma)
- 3.3. Javne institucije u domenu turizma (LTO, NTO, ministarstvo zaduženo za resor turizma)

Ciljna grupa 4 Domen: Mediji

- 4.1 Domaći mediji
 - 4.1.1 Domaći tradicionalni mediji
 - 4.1.2 Domaći društveni i web mediji (uključujući relevante "influensere")
- 4.2 Strani mediji
 - 4.1.1 Strani tradicionalni mediji
 - 4.1.2 Strani društveni i web mediji (uključujući relevante "influensere")

Ciljna grupa 5 Domen: Partnerske Institucije

- 5.1 Javni sektor
 - 5.1.1 Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede (i relevantne institucije iz tog resora)

- 5.1.2 Ministarstvo turizma, ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera (i relevantne institucije iz tog resora)
- 5.1.3 Ministarstvo unutrašnjih poslova - Direktorat za vanredne situacije
- 5.1.4. Ministarstvo prostornog planiranja, urbanizma i državne imovine
- 5.1.5. Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija
- 5.2. Naučno-istraživačke institucije
- 5.3. Međunarodne organizacije vezane za zaštitu prirode i životne sredine
- 5.4. Nacionalne i međunarodne finansijske institucije

Komunikacijske potrebe ciljnih grupa

Ove (kao i eventualno kasnije identifikovane) ciljne grupe mogu biti klasifikovane po vrsti potreba za komunikacijom i po opštem komunikacijskom pristupu koji zahtijevaju, a koje uključuju 5 kategorija:

- kat A. Turistički nivo informacija
- kat B. Popularno-edukativne naučne informacije
- kat C. Naučne informacije
- kat D. Informacije ka informativnim medijima
- kat E. Servisne informacije

Na osnovu navedenog, možemo identifikovati neophodne veze između Ciljeva, Potreba i ciljnih grupa i to:

- Cilj 1 Valorizacija se odnosi na veliku većinu ciljnih grupa i korespondira sa svim gore navedenim kategorijama komunikacijskim potrebama
- Cilj 2 Edukacija se odnosi prije svega na ciljne grupe 1 (komunikacijska potrebe kategorije B. Popularno-edukativne naučne informacije) i ciljne grupe 2 (komunikacijska potrebe kategorije C. Naučne informacije), a u manjoj mjeri i na ciljne grupe 3, 4 i 5 (komunikacijske potrebe kategorija B. Popularno-edukativne naučne informacije i D. Informacije ka informativnim medijima)
- Cilj 3 Promocija se odnosi prvenstveno na ciljne grupe 3 i 4 i korespondira sa potrebama kategorije A. Turistički nivo informacija i B. Popularno-edukativne naučne informacije)

Ova šema predstavlja okosnicu strateškog pristupa koji je potrebno detaljnije razraditi u Akcionom planu.

Na osnovu analiza sprovedenih u procesu izrade ovog Plana, preporučuju se sljedeće ključne poruke:

Ključni koncepti (poruke):

Iz ključnog koncepta O proizilaze 4 koncepta (u skladu sa strukturom "kuće poruka"²)

² detaljnije informacije o metodu „kuće poruka“ na <https://messagehouse.org/>

Ključni koncept 0. **Park šuma Gorica je srce Podgorice.**

Ključni koncept 1. **Gorica je izvor zdravlja - priroda, vazduh, ambijent, šetnje... Posebno vrijedan rezervoar biodiverziteta, vrijedan čuvanja i podvrgnut striktnom režimu zaštite.**

Ključni koncept 2. **Gorica je mjesto za djecu: zelena učionica, lokacija i priroda park šume Gorica čini je idealnim prostorom za učenje u prirodi za podgoričke đake. Bezbjedna, stimulativna, puna tajni i avantura...**

Ključni koncept 3. **Gorica je prirodna pozornica za umjetnost i kulturna događanja u skladu sa ekološkim i prioritetima zaštite.**

Ključni koncept 3. **Gorica je potpuno dostupna, otvorenih vrata, nadohvat ruke svima.**

Ove ključne poruke je potrebno na adekvatan način komunicirati ciljnim grupama kroz predloženi set aktivnosti (Ac=activity) (spisak je orijentacioni i zahtijeva preciznu razradu u Planu ili Strategiji komunikacije).

Opis predloženih mjera

Ac0. Strateški plan i Akcioni plan komunikacije

Ova dva dokumenta predstavljaju okosnicu i preduslov za sve komunikacijske aktivnosti. Od posebne važnosti je pristupiti pisanju tih dokumenta na bazi razpoloživih ulaznih informacija među kojima je i ovaj dokument, kao i informacija o raspoloživim budžetima za komunikacijske aktivnosti.

Ac1. Vizuelni identitet sa strukturom klastera i piktograma

Podrazumijeva da se kompletna komunikacija ka svim ciljnim grupama podredi striktnom vizuelnom i dizajnerskom standardu kroz izradu Knjige standarda vizuelnog identiteta. Knjiga bi sadržala specifikacije osnovnog logotipa i njegovih varijanti, kao i razradu linija podkomunikacije. Ovim dokumentom se predlaže da se razne oblasti komunikacije i linije informacija i poruka (npr. Linija komunikacije-informacija vezana za zaštitu od požara, linija vezana za floru, linija vezana za faunu, za turističke informacije i sl) podvede pod set "piktograma", simbola koji bi bili vizuelno usklađeni sa logotipom i osnovnim vizuelnim identitetom.

Ac2. Web kanal i društvene mreže

Okosnica komunikacije i centralni komunikacijski alat je Web ekosistem zasnovan na web sajtu i nalozima na društvenim mrežama. Društvene mreže čija se upotreba predlaže u trenutku pisanja ovog dokumenta su: Facebook, Instagram, Twitter, YouTube, Tiktok. Pošto se radi o posebno važnom

alatu preporučuje se da u početnoj fazi bude potpomognut uslugama eksterne specijalizovane agencije za komunikaciju.

Od velike važnosti je da se web i nalozi društvenih mreža integrišu u web ekosistem, koji bi dijelom bio integrisan i sa web kanalima ključnih partnera, kao i Opštine Podgorica. Istovremeno bi ovaj online ekosistem imao i ulogu glavnog reklamno-promotivnog kanala putem sistema "boost"-ovanih sadržaja, content marketinga i sl. putem tehnologija poput Facebook ads, Google Ads, i sl.

Ac.3 Ambijentalna komunikacija

Od posebne važnosti je definisanje statičke i dinamičke ambijentalne komunikacije, od putokaza do objašnjenja i lokacionih didaskalija širom Park šume Gorica. Cjelokupna ambijentalna dokumentacija mora biti usklađena sa vizuelnim standardima.

Faznim pristupom neophodno je definisati razvoj elemenata ambijentalne komunikacije od klasičnih i uobičajenih ka novijim i tehnološki naprednijima, odnosno prilagoditi dužinu i kompleksnost sadržaja ciljnim grupama na adekvatan način. Ovo uključuje na primjer putokaze i ostale sadržaje koji su prevedeni na engleski jezik u svrhu komunikacije sa turistima i stranim posjetiocima (T3), kao i prilagođavanje informacionih tabli đacima osnovnih i srednjih škola (T1). Od prioritetne važnosti (i to u najranijoj fazi) je imati sistem ambijentalnih indikacija, putokaza, mapa i lokacionih oznaka. Takođe je od posebne važnosti razviti niz elemenata putem kojih možemo integrisati komunikaciju na lokaciji sa tehnološkim i dizajnerskim zahtjevima na društvenim mrežama (kao što su npr. fizički Instagram okviri, tzv "frejmovi"). U perspektivi je neophodno imati u vidu uvođenje interaktivnih elemenata komunikacije (vidjeti i Ac.6)

Ac4. Publikacije elektronskog i štampanog tipa

Publikacije elektronskog i štampanog tipa, u višejezičnim formama mogu biti odštampane i na strateški način distribuirane putem, prodaje na lokaciji, downloada na web kanalima ili direktne distribucije ka ključnim ciljnim grupama.

Prioritetno je napraviti u ranoj fazi publikacije

- a. propagandno-reklamne forme (najčešće manji formati, a veliki tiraži),

U kasnijim fazama realizovale bi se publikacije:

- b. informativno-edukativne forme (monografije o geološkim, hidrološkim, zoološkim, botaničkim, kulturnim i sličnim aspektima Parka)
- c. specifične publikacije (najčešće online) poput setova podataka za naučnu upotrebu.

Ove publikacije bi dijelom služile i sistemu content marketing pristupa promociji Parka kroz omogućavanje "downloada" na bazi registracije ili putem promocije materijala na plaćenim (sponzorisanim ili boost-ovanim) osnovama.

Ac5. Video

Video materijali imaju makar tri nivoa upotrebe: zaštitu (neodgovorno odlaganje otpada i požari), turističko-propagandnu i naučno-edukativnu. Preklapanje između ove tri oblasti bi moglo da se dogodi u vrlo velikom procentu slučajeva.

Platforme za video materijale su prije svega YouTube, Instagram i/ili TikTok kao osnovni kanali, a onda putem hiprelinkova za web sajt i sistema ostalih društvenih mreža. Prioritetno je realizovati jedan ili

više propagandnih filmova za lokalno stanovništvo, zatim turističke ciljne grupe, ali i niz monografskih video sadržaja dokumentarnog tipa koji bi imali kombinovanu ulogu – edukativnu ali i promotivnu.

Ac6. Specijalne tehnološki napredne forme

Specijalne forme komunikacije podrazumijevaju razvoj komunikacionih sadržaja na bazi novih tehnologija i njihovu dostupnost online ili na fizičkim lokacijama u Parku. Već u prvoj fazi moguće je markiranje lokacija QR kodovima preko kojih bi bili dostupni detalji o toj lokaciji. U kasnijim fazama bi bilo moguće integrisati aplikacije koje bi koristile Augmented i Virtual Reality tehnologije, IoT tehnologije i sl.

Ac7. Događaji na lokaciji

Organizovanje tematskih događaja pod pokroviteljstvom zainteresovanih institucija i pojedinaca sa ciljem informisanja, edukacije i podizanja svijesti je uobičajena dobra praksa u ovakvim slučajevima. Dani tipičnih prirodnih proizvoda iz Parka ili festivali posvećeni nekoj od vrsta flore ili faune, uz adekvatnu marketinšku obradu i u kombinaciji sa web tehnologijama (tzv. hibridni događaji) se preporučuju za razradu već u ranoj fazi.

Treba uzeti u obzir i druge moguće događaje koji bi privukli mlađe stanovništvo poput: večeri društvenih igara, izložbi mladih ljudi, koncerata klasične ili popularne muzike ili “outdoor” bioskopa.

Ac8. Networking inicijative

Od posebne važnosti je definisanje formalnih i neformalnih udruženja i grupa od interesa za Park. Od Udruženja ljubitelja Gorice, do esnafskih udruženja i klastera (poput udruženja vezanog za turističke kapacitete grada, proizvođača suvenira i slično) do osnivanja lokalnih ogranaka ili uključivanja u postojeće relevantne sisteme i mreže.

Prethodno definisan načelni sistem preporuka oko komunikacije predstavlja okvir za izradu detaljnog strateškog i akcionog plana komunikacije, koji predstavljaju jednu od prvih neophodnih aktivnosti na samom početku implementacije komunikacije, što je i predviđeno operativnim dijelom ovog Plana.

3.2.5. Razvoj kapaciteta upravljača

Procjena materijalnih kapaciteta upravljača potrebnih za sprovođenje plana upravljanja

Za obavljanje svojih aktivnosti Agenciji su potrebna materijalna sredstva. U narednim redovima je opisano trenutno stanje i buduće potrebe, u odnosu na aktivnosti definisane planom.

- Kancelarijski prostor

Glavni grad je Agenciji dao na korišćenje poslovne prostorije u sklopu streljačkog centra Ljubović, u ulici Radosava Burića koje su rekonstruisane i adaptirane za potrebe Agencije. Na taj način su se stvorili uslovi za zapošljavanje neophodnih kadrova za potrebe Agencije.

- Oprema i vozni park

Agencija za upravljanje zaštićenim područjima Glavnog grada posjeduje tri službena vozila: Dacia Duster iz 2020.godine, Dacia Duster iz 2023. godine i Reno Clio iz 2016.godine Takođe, u posjedu je dijela neophodne opreme za održavanje zaštićenih područja (šreder, trimer, makaze, teleskopske makaze, motorna šega, lopata, kosijer), kao i dio alata za sitne opravke mobilijara u zaštićenom području. Ovu opremu rendžeri koriste u svakodnevnom radu kada se radi o nekim manjim zahvatima/aktivnostima. Za sve veće aktivnosti poput uklanjanja stabla, navodnjavanja i sakupljanja većih suvih grana u zaštićenom području neophodno je angažovanje dodatnih službi GG koji imaju neophodnu mehanizaciju i radnu snagu.

Osim navedenih, za neometano poslovanje Agencije potrebna su i novčana sredstva. Ona se sastoje od tekućeg budžeta kojeg čini budžet za zarade i tekuće troškove, kao i programski budžet, koji će biti predstavljen u okviru Akcionog plana.

Ocjena postojećih načina i izvora finansiranja i mogućnosti dodatnih

Agencija svoje poslovanje finansira iz Budžeta Glavnog grada, u iznosu od 100%. Takav je i plan za 2024. godinu za konkretne aktivnosti usmjerene na lokalitet „Park šuma Gorica“. Upravo je jedan od ciljeva ovog dokumenta predstavljanje strateškog pristupa upravljanju ovim zaštićenim područjem, kako bi zahtjev za finansiranje planiranih aktivnosti koji će svake godini ići ka Glavnom gradu bio utemeljen, obrazložen i programski. U akcionom planu, koji je praćen odgovarajućim tabelarnim podacima o finansijskim sredstvima potrebnim za realizaciju Plana, nalaze se analitički i sumarno prikazani podaci. U skladu sa njima formiraće se godišnji akcioni planovi, a samim tim i godišnji programski budžeti koji će zajedno sa tekućim budžetom predstavljati finansijski okvir za poslovanje Agencije.

Definisanje potrebnih dodatnih kadrova upravljača

U 2021. i 2022. godini zbog budžetskih ograničenja, kao i nepostojanja adekvatnih poslovnih prostorija, zaposlena je jedna osoba u Stručnoj službi (u martu 2021) kao i tri rendžera u Rendžerskoj službi (novembru - decembar 2022).

U 2024. godini potrebno je izvršiti formiranje posebne stručne službe. Sve tri novonastale službe će biti potrebno kadrovski ojačati.

Procjena potreba jačanja ljudskih kapaciteta u cilju efikasnije sprovođenja plana upravljanja

Agencija trenutno upošljava sedam zaposlenih. Prema važećem Pravilniku o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta Društva, predviđeno je ukupno 16 radnih mjesta sa 21 izvršilaca.

U narednoj tabeli u kolonama 1 i 2 je prikazana postojeća struktura zaposlenih po vrsti poslova i organizacionim jedinicama. Stanje je dato na dan 05. decembar 2023. godine.

VRSTA POSLA	Zaposleni u 2021/2022	Nivo kvalifikacije								
		VI ili VII 1 i više	V	IV 1	IV2	III	II	I1 ili I2	Ostali	Ukupno
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Upravljačko - rukovodstveni poslovi	1	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Administrativno tehnički poslovi	1	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Finansijsko-računovodstveni poslovi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pravni poslovi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
O D	Stručno-administrativna služba	1	-	-	-	-	-	-	-	1
	Rendžerska služba	4	-	-	-	-	-	-	-	4
	Ukupno (I-II)	7	-	-	-	-	-	-	-	7
Održavanje										
Dopunska djelatnost										
Logistički poslovi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
UKUPNO	7									7

Tabela 1: Postojeća struktura zaposlenih

U skladu sa Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji d.o.o. "Agencija za upravljanje zaštićenim područjima Podgorice", u 2024. godini potrebno bi bilo zaposliti još šest izvršilaca.

U narednoj tabeli dat je presjek planiranih zapošljavanja za narednu godinu. Ovdje je važno napomenuti da Agencija pored SP "Park šuma Gorica upravlja sa još tri zaštićena područja, te da plan zapošljavanja uzima u obzir cjelokupne potrebe za kadrovima, koje je u dijelu upravljačkih, stručnih i administrativnih teško razdvojiti i vezati samo za jednu poslovnu jedinicu, tj jedno područje.

VRSTA POSLA	Zaposleni u 2024	Nivo kvalifikacije						
		VI ili VII 1 i više	V	IV ili III	II	I1 ili I2	Ostali	Ukupno
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Upravljačko - rukovodstveni poslovi	1	1	-	-	-	-	-	0
Administrativno tehnički poslovi	2	3	-	-	-	-	-	2
Finansijsko-računovodstveni poslovi	-	-	-	-	-	-	-	-
Pomoćnik direktora	1	1	-	-	-	-	-	1
O D	Stručna Služba	1	-	-	-	-	-	1

VRSTA POSLA	Zaposleni u 2024	Nivo kvalifikacije						Ukupno
		VI ili VII 1 i više	V	IV ili III	II	I1 ili I2	Ostali	
Administrativna	2	2						
Rendžerska služba	2	-	-	2	-	-	-	2
Ukupno (I-II)	-	-	-	-	-	-	-	-
Održavanje								
Dopunska djelatnost								
Logistički poslovi ³	-	-	-	-	-	-	-	-
UKUPNO	6	2	0	2	0	0	0	6

Tabela 2: Presjek planiranih zapošljavanja

Od potrebnih kadrova za 2024.god planirano je da se zaposle pomoćnik direktora, u Administrativnoj službi zaposli pravnik i jedan 1 izvršioc za razvoj i unapredjenje SP Park šuma Gorica", u Stručnoj službi je neophodan još 1 zaposleni na poslovima šumarstva i Rendžerskoj službi još 2 zaposlena. Time bi tim zaposlenih dostigao određeni kapacitet za efikasno obavljanje poslova iz programa Agencije, kao i iz pojedinačnih planova upravljanja zaštićenim područjima.

3.3.CILJEVI UPRAVLJANJA

TEMATSKA OBLAST 1: ZAŠTITA I OČUVANJE PRIRODNIH VRIJEDNOSTI I PODRŠKA ODRŽIVOM KORIŠĆENJU PRIRODNIH DOBARA

Dugoročni cilj: Implementacija monitoring programa za praćenje stanja ekosistema i biljnih i životinjskih vrsta u parku, kao i praćenje uticaja svih aktivnosti na prirodne vrijednosti parka.

Specifični cilj 1.1: Očuvanje karakterističnih elemenata predjela/pejzaža

Indikator specifičnog cilja 1.1.: Izrađena studija boniteta zatečenog dendrofonda i projektna dokumentacija za pejzažno uređenje

Specifični cilj 1.2: Kontinuirano praćenje stanja biloške raznovrsnosti na području Park šume Gorica.

Indikator specifičnog cilja 1.2: Izrađena studija o trenutnom stanju biološke raznovrsnosti i razvijena baza podataka

Specifični cilj 1.3: Očuvanje povoljnog statusa populacija značajnih biljnih vrsta i zajednica u odnosu na rezultate početnih istraživanja

Indikator specifičnog cilja 1.2: Promjene parametara praćenja stanja

Specifični cilj 1.4: Utvrditi, nadzirati i regulisati invazivne vrste na području Parka.

³ Logistički poslovi - zaštita objekata; vozači putničkih automobile, održavanje higijene i sl.

Indikator specifičnog cilja 1.4: Promjene utvrđenih parametara praćenja stanja (rasprostranjenost i površina invazivnih vrsta). Praćenje implemetacije aktivnih mjera zaštite (podaci o uklanjanju invazivnih vrsta)

Specifični cilj 1.5: Očuvanje povoljnog stanja ugroženih i zaštićenih vrsta faune i gljiva u odnosu na rezultate početnih studija.

Indikator specifičnog cilja 1.5.: Promjene utvrđenih parametara praćenja stanja.

Specifični cilj 1.6: Održavanje i unapređenja stanja šume za park šumu Gorica

Indikator specifičnog cilja 1.6.: Urađeni planovi, izvještaji i aktivnosti na unapređenju stanja šuma

Specifični cilj 1.7: Unaprijediti sistem zaštite od požara

Indikator specifičnog cilja 1.7: Sprovedene aktivnosti na poboljšanju sistema protivpožarne zaštite

TEMATSKA OBLAST 2: OČUVANJE NASLIJEĐENIH (TRADICIONALNIH) I KULTURNO - ISTORIJSKIH VRIJEDNOSTI

Dugoročni cilj 2: Stvaranje i održavanje sistema zaštite i očuvanja, kao i razvoja svijesti o važnosti kulturno-istorijskih spomenika i naslijeđenih (tradicionalnih) vrijednosti na teritoriji park šume Gorica.

Specifični cilj 2.1: Edukacija građana o važnosti kulturno-istorijskih spomenika i naslijeđenih tradicionalnih vrijednosti za lokalnu zajednicu i društvo u cjelini.

Indikator specifičnog cilja 2.1.: Razvijeni programi edukacije i razvoja svijesti o važnosti kulturno-istorijskih spomenika i naslijeđenih tradicionalnih vrijednosti za lokalnu zajednicu i društvo u cjelini.

TEMATSKA OBLAST 3: UPRAVLJANJE POSJEĆIVANJEM, EDUKACIJA, INTERPRETACIJA I PROMOCIJA I SARADNJA S LOKALNOM ZAJEDNICOM

Dugoročni cilj 3: Građani/ke su informisani, razumiju važnost i aktivno učestvuju u programima edukacije, korišćenju ali i zaštiti Park šume Gorica

Specifični cilj 3.1: Unapređivanje infrastrukture namijenjene posjetiocima

Indikator specifičnog cilja 3.1.: Struktura namijenjena posjetiocima je funkcionalna i dostupna svim kategorijama društva.

Specifični cilj 3.2: Unaprijeđena i razvijena infrastruktura u svrhu edukacije i interpretacije

Indikator specifičnog cilja 3.2: Infrastruktura izrađena u svrhu edukacije i interpretacije je u funkciji posjetilaca.

Specifični cilj 3.3: Razvijeni programi edukacije na području Park šume Gorica

Indikator specifičnog cilja 3.3: Posjetioci su edukovani o prirodnim i kulturnim vrijednostima Parka šume Gorica.

Specifični cilj 3.4: Park šuma Gorica je prepoznata kao zaštićeno područje i područje rekreacije i ljubitelja prirode

Indikator specifičnog cilja 4.4: Park šuma Gorica je uspješno promovisana i prepoznata kao zaštićeno područje, rekreaciono područje za stanovnike Podgorice i nezaobilazna atrakcija za sve ljubitelje prirode.

TEMATSKA OBLAST 4.: RAZVOJ KAPACITETA UPRAVLJAČA

Dugoročni cilj: Upravljač posjeduje kadrovske i tehničke kapacitete neophodne za adekvatno sprovođenje Plana upravljanja Goricom.

Specifični cilj 4.1: Unaprijeđena znanja i vještine svih zaposlenih u Agenciji i unaprijeđeno medjuinstitucionalno partnerstvo

Indikator specifičnog cilja 4.1: Svi zaposleni u Agenciji posjeduju neophodna znanja i vještine, i aktivnosti se sprovode u koordinaciji i partnerstvu sa ostalim relevantnim institucijama.

Specifični cilj 4.2: Unaprijeđeni tehnički kapaciteti Agencije.

Indikator specifičnog cilja 4.1: Agencija posjeduje neophodan prostor za rad svih službi i neophodnu opremu za izvršenje poslova iz svojih nadležnosti.

3.4. PREGLED POTREBNIH FINANSIJSKIH SREDSTAVA

Pregled potrebnih finansijskih sredstava

Imajući u vidu da Agencija za upravljanje zaštićenim područjima Glavnog grada donosi godišnji Program rada, u kojem se nalazi pregled potrebnih finansijskih sredstava za opšte troškove (zarade, administracija i zajednički troškovi), u ovom Planu je pregled potrebnih finansijskih sredstava prikazan programski i sadrži samo troškove namijenjene konkretnim aktivnostima, ne uključujući opšte troškove.

Pregled potrebnih finansijskih sredstava je dat pojedinačno za svaku stavku akcionog plana, a radi preglednosti i sistematizovanja, u nastavku je dat prikaz na sljedeće načine:

- prema tematskim oblastima
- prema prioritetima
- prema kategorijama aktivnosti

Napomena: U tabelarnom prikazu Akcionog plana u koloni „PRO CJENA SREDSTAVA“ dat je sumarni iznos potrebnih sredstava za period od pet godina.

U nastavku je data tabela – analitički prikaz potrebnih finansijskih sredstava, po opisu, vrsti, prioritetima i godinama. U krajnjoj koloni je dat prikaz ukupno potrebnih sredstava za petogodišnji period.

Tabela: Prikaz potrebnih finansijskih sredstava po godinama, analitički

TEMATSKA OBLAST 1: ZAŠTITA I OČUVANJE PRIRODNIH VRIJEDNOSTI

Kategorija	Kod	Prioritet	G1	G2	G3	G4	G5	Ukupno
Istraživanje	1.1.1.	1	20000	20000	20000	20000	20000	100000
Regulacija	1.1.2.	1	10000	10000	10000	10000	10000	50000
Regulacija	1.1.3.	1	20000	20000	20000	20000	20000	100000
Regulacija	1.1.4.	1	2500	2500				5000
Istraživanje	1.2.1.	1	600	600	600	600	600	3000
Regulacija	1.3.1.	1	550	550	550			1650
Regulacija	1.3.2.	1	700					700
Regulacija	1.3.3.	2		550	550	550	550	2200
Regulacija	1.3.4.	1	550	550	550	550	550	2750
Regulacija	1.3.5.	3					550	550
Regulacija	1.3.6.	3					550	550
Istraživanje	1.4.1.	1	200	200				400
Regulacija	1.4.2.	2		550				550
Regulacija	1.4.3.	1	700	700				1400
Regulacija	1.4.4.	3					8000	8000
Istraživanje	1.5.1.	3				550	550	1100
Istraživanje	1.5.2.	2			550	550		1100
Istraživanje	1.5.3.	3				550	550	1100
Istraživanje	1.5.4.	2			550	550		1100
Istraživanje	1.5.5.	2		450	450			900
Istraživanje	1.5.6.	3				450	450	900
Regulacija	1.5.6.	2		450				450
Regulacija	1.5.6.	3				450	450	900
Regulacija	1.5.7.	3					3000	3000
Regulacija	1.6.1.	1	10000					10000
Regulacija	1.6.2.	1	3000	3000	3000	3000	3000	15000
Regulacija	1.6.3.	1	5000	5000	5000	5000	5000	25000
Regulacija	1.6.4.	1	10000	10000	10000	10000	10000	50000
Regulacija	1.7.1.	1	10000					10000
Regulacija	1.7.2.	1	10000	10000				20000
Regulacija	1.7.3.	1	5000	5000	5000	5000	5000	25000
Regulacija	1.7.4.	1	300	300	300	300	300	1500
Regulacija	1.7.5.	1	8000	8000	8000	8000	8000	40000
	UKUPNO		122100	103400	90100	91100	107100	513800

**TEMATSKA OBLAST 2: OČUVANJE NASLIJEĐENIH (TRADICIONALNIH) I KULTURNO - ISTORIJSKIH
VRIJEDNOSTI**

Kategorija	Kod	Prioritet	G1	G2	G3	G4	G5	Ukupno
Istraživanja	2.1.1.	1	3000					3000
Edukacija	2.1.2.	1	2000	2000	2000	2000	2000	10000
Edukacija	2.1.3.	1	2000	2000	2000	2000	2000	10000
	UKUPNO		7000	5000	7000	7000	7000	33000

**TEMATSKA OBLAST 3: UPRAVLJANJE POSJEĆIVANJEM, EDUKACIJA, INTERPRETACIJA I PROMOCIJA I
SARADNJA S LOKALNOM ZAJEDNICOM**

Kategorija	Kod	Prioritet	G1	G2	G3	G4	G5	Ukupno
Regulacija	3.1.1.	1		6000				6000
Regulacija	3.1.2.	1	1500		1500			3000
Regulacija	3.1.3.	1	1000	1000	1000	1000	1000	5000
Regulacija	3.1.4.	3				1500	1500	3000
Edukacija	3.2.1.	1	1200					1200
Edukacija	3.2.2.	2		1500	1500			3000
Edukacija	3.2.3.	2		750	750			1500
Edukacija	3.3.1.	1	2000	2000	2000	2000	2000	10000
Edukacija	3.3.2.	2		1000	1000	1000	1000	4000
Edukacija	3.3.3.	2		500	500	500	500	2000
Edukacija	3.3.4.	2		300	300	300	300	1200
Edukacija	3.3.5.	2		1000	1000	1000	1000	4000
Edukacija	3.3.6.	2		300	300	300	300	1200
Edukacija	3.3.7.	2		500	200	200	200	1100
Edukacija	3.3.8.	2		200	200	200	200	800
Edukacija	3.4.1.	1	2000					2000
Edukacija	3.4.2.	1						0
Edukacija	3.4.3.	1	1000	1000	1000	1000	1000	5000
Edukacija	3.4.4.	1	1000	1000	1000	1000	1000	5000
Edukacija	3.4.5.	1						0
Edukacija	3.4.6.	2			300	300	300	900
	UKUPNO		9700	17050	12550	10300	10300	59900

TEMATSKA OBLAST 4: RAZVOJ KAPACITETA UPRAVLJAČA

Kategorija	Kod	Prioritet	G1	G2	G3	G4	G5	Ukupno
Razvoj kapaciteta	4.1.1.	1	800	800	800	800	800	4000
Razvoj kapaciteta	4.1.2.	1						0
Razvoj kapaciteta	4.1.3.	1						0
Razvoj kapaciteta	4.1.4.	1	200					200
Razvoj kapaciteta	4.1.5.	1						0
Razvoj kapaciteta	4.1.6.	1						0
Razvoj kapaciteta	4.1.7.	1	1000	1000	1000	1000	1000	5000
Razvoj kapaciteta	4.1.8.	1	12000					12000

Razvoj kapaciteta	4.1.9.	1	6000	2000	2000			10000
UKUPNO			20000	3800	3800	1800	1800	31200

Tabela 3: Prikaz potrebnih finansijskih sredstava prema tematskim oblastima

PROCJENA SREDSTAVA ZA SPROVOĐENJE AKTIVNOSTI PREMA TEMATSKIM OBLASTIMA					
TEMATSKA OBLAST	G1	G2	G3	G4	G5
1	117100	98400	85100	86100	97100
2	7000	4000	4000	4000	4000
3	9700	17050	12550	10300	10300
4	20000	3800	3800	1800	1800
UKUPNO	153800	123250	105450	102200	113200
UKUPNO 5 GOD					597.900 €

Tabela: Prikaz potrebnih finansijskih sredstava prema prioritetima

PROCJENA SREDSTAVA ZA SPROVOĐENJE AKTIVNOSTI PREMA PRIORITETIMA					
PRIORITET	G1	G2	G3	G4	G5
1	153800	115200	97300	93250	93250
2	0	8050	8150	5450	4350
3	0	0	0	3500	15600
UKUPNO	153800	123250	105450	102200	113200
UKUPNO 5 GOD					597.900 €

Grafikon 1: Prikaz potrebnih finansijskih sredstava prema prioritetima, po godinama

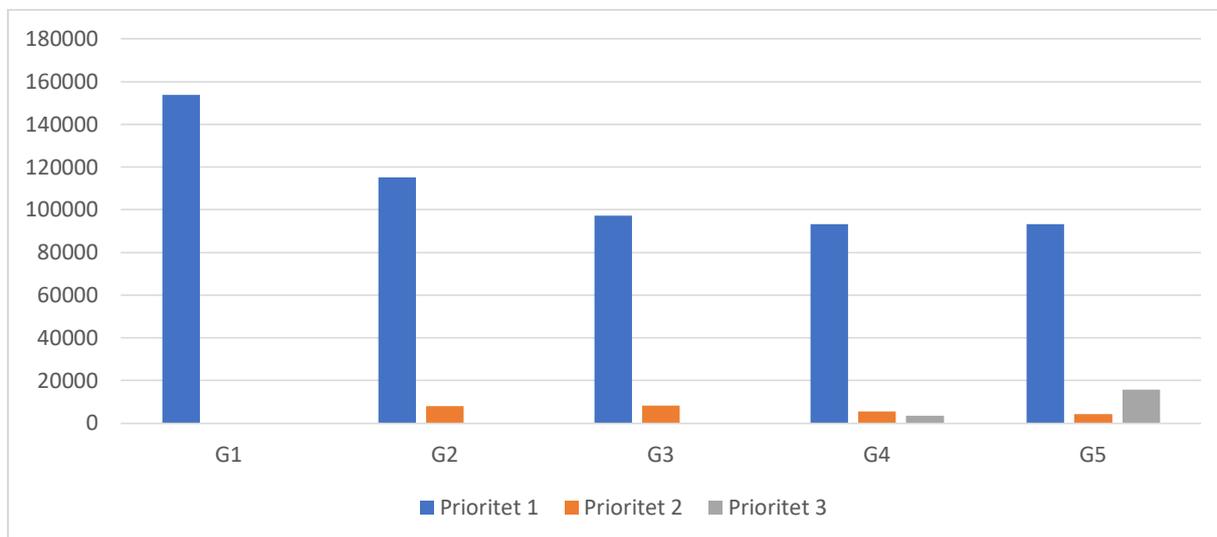
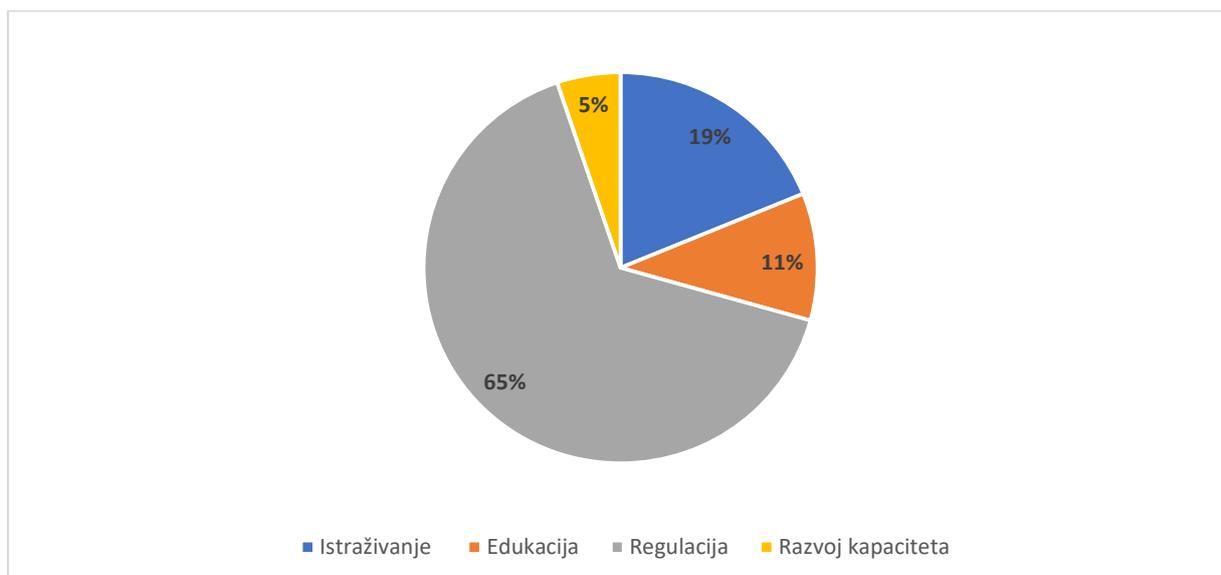

Tabela 4: Prikaz potrebnih finansijskih sredstava prema kategorijama aktivnosti, po godinama

PROCJENA SREDSTAVA ZA SPROVOĐENJE AKTIVNOSTI PREMA KATEGORIJAMA AKTIVNOSTI					
KATEGORIJA	G1	G2	G3	G4	G5
Istraživanje	23800	21250	22150	23250	22150
Edukacija	11200	14050	14050	11800	11800
Regulacija	98800	84150	65450	65350	77450
Razvoj kapaciteta	20000	3800	3800	1800	1800

UKUPNO	153800	123250	105450	102200	113200
UKUPNO 5 GOD					597.900 €

Grafikon 2: Prikaz potrebnih finansijskih sredstava prema kategorijama aktivnosti, za pet godina

Finansijska sredstva potrebna za sprovođenje Plan biće obezbijeđena iz različitih izvora:

- Budžet Glavnog grada

Ova sredstva treba da osiguravaju kontinuitet rada Parka (plate i doprinosi zaposlenih, osnovne tekuće troškove rada), da budu jasno unaprijed opredijeljena i blagovremeno dostupna.

- Naknade za korišćenje zaštićenog područja

Zakon o zaštiti prirode predviđa nekoliko tipova naknada, a Agencija u prvom petogodišnjem periodu treba da uspostavi one koje su najadekvatnije za situaciju na Gorici. Naplata i visina naknada treba da bude definisana posebnim pravilnikom, ili izmjenama postojećeg.

- Projekti.

Projekti treba da budu jedan od najznačajnijih izvora finansiranja aktivnosti Plana upravljanja. Zato projektnom menadžmentu treba pristupiti strateški (a ne na ad hoc bazi) i u skladu sa prioritetima i dinamikom realizacije Plana. Kao jedan od operativnih ciljeva (3.5.2) je i definisano da Park ima najmanje jedan projekat godišnje koji se finansira iz eksternih sredstava.

- Pružanje usluga.

S ciljem održivog finansiranja, Agencija treba da u prvom petogodišnjem periodu uspostavi sistem pružanja usluga, kao što su savjetodavne, edukativne, vodičke, iznajmljivanje infrastrukture i sl.

IV TABELARNO AKCIONI PLAN⁴

TEMATSKA OBLAST 1.: ZAŠTITA I OČUVANJE PRIRODNIH VRIJEDNOSTI												
Dugoročni cilj: Implementacija monitoring programa za praćenje stanja ekosistema i biljnih i životinjskih vrsta u parku, kao i praćenje uticaja svih aktivnosti na prirodne vrijednosti parka.												
KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Specifični cilj 1.1.: Očuvaje karakterističnih elemenata predjela/pejzaža												
Indikator specifičnog cilja 1.1.: Izrađena studija boniteta zatečenog dendrofonda i projektna dokumentacija za pejzažno uređenje												
Istraživanje	1.1.1.	Obezbjedivanje podataka o poziciji, zdravstvenom i estetskom stanju postojećih stabala u funkciji efikasnog sistema zaštite, mjera njege i donošenje dugoročnog razvojnog koncepta	Uređen elaborat pejzažne taksacije/ inventarizacije stabala sa procjenom boniteta postojećeg dendrofonda (izrada po predionim cjelinama- zonama)	1						spoljni eksperti iz oblasti pejzažne arhitekture i šumarstva spoljni eksperti iz oblasti pejzažne arhitekture i šumarstva	100 000 EUR za ukupni period od 5 godina (20 000 EUR godišnje)	Glavni grad, donatori
Regulacija	1.1.2.	Izrada projekta uređenja terena i pejzažne arhitekture za lokacije na kojima se planiraju intervencije	Uređen i revidovan glavni projekat uređenja terena i pejzažne arhitekture.	1						Privredno društvo registrovano za izradu tehničke dokumentacije (uz licencirane inženjere obavezni su eksperti iz oblasti pejzažne arhitekture, šumarstva,botanike i	50 000 EUR za ukupni period od 5 godina (10 000 EUR godišnje)	Glavni grad, donatori

⁴ Aktivnosti koje su planirane Planom upravljanja ne zahtjevaju procjenu uticaja na životnu sredinu, u skladu sa Zakonom o zaštiti prirode zatražiće se dozvola od Agencije za zaštitu životne sredine, kao i druge dozvole i saglasnosti.

										arhitekta konzervatora)		
Regulacija	1.1.3.	Radovi na uređenju terena prema projektu uređenja terena i pejzažne arhitekture	Izvedena rekonstrukcija staza, mobilijara (klupe, kante, rasvjeta, hidranti, česme), rekonstrukcija postojećih i uvođenje novih sadržaja za odmor i rekreaciju, rekonstrukcija postojećih uređenih zelenih površina oko sportskih objekata, zaštićenih objekata kulture i slično.							Privredno društvo registrovano za izradu tehničke dokumentacije (uz licencirane inženjere obavezni su eksperti iz oblasti pejzažne arhitekture, šumarstva,botanike i arhitekta konzervatora)	100 000 EUR za ukupni period od 5 godina (20 000 EUR godišnje)	Glavni grad
Regulacija	1.1.4.	Mapiranje i uklanjanje svih pomoćnih i privremenih objekata u privatnom vlasništvu iz zone II, i III zaštite i iz zaštitne zone u pojasu od 100m uz sami obod zaštićenog područja ukoliko ugrožavaju pejzažne vrijednosti i utiču negativno na ambijentalnu higijenu	Mapirani i prijavljeni nadležnoj službi sa ciljem uklanjanja svi privremeni i pomoćni objekti (radionice, šupe i ostave, boksovi za pse, kokošinci i sl.)	1						Ekološka inspekcija i Komunalne službe glavnog grada	5 000 EUR	Glavni grad
Specifični cilj 1.2.: Kontnuirano praćenje stanja biloške raznovrsnosti na području Park šume Gorica.												
Indikator specifičnog cilja 1.2: Izrađena baza podataka o biološkoj raznovrsnosti koja se redovno održava												
Istraživanje	1.2.1.	Razviti, održavati i popunjavati bazu podataka o biološkoj raznovrsnosti u sklopu GIS baze Parka	Podaci o biološkoj raznovrsnosti nalaze se u sklopu GIS baze podataka	1						Agencija za zaštićena područja Podgorice	3 000 EUR	Glavni grad
Specifični cilj 1.3: Očuvanje povoljnog statusa populacija značajnih biljnih vrsta i zajednica u odnosu na rezultate početnih istraživanja												
Indikator specifičnog cilja 1.2: Promjene parametara praćenja stanja												

Regulacija	1.3.1.	Sprovesti inventarizaciju i kartiranje flore	Izrađena floristička karta	1						Spoljni ekspert iz oblasti botanike	1650 EUR	Glavni grad
Regulacija	1.3.2.	Uraditi kompletan popis endemičnih vrsta i izraditi protokol za monitoring endemičnih biljnih vrsta	Izrađen protokol za monitoring endemičnih biljnih vrsta	1						Spoljni ekspert iz oblasti botanike	700 EUR	Glavni grad
Regulacija	1.3.3.	Sprovesti redovan monitoring endemičnih biljnih vrsta	Izveštaji monitoringa jednom u dvije godine (po potrebi češće)	2						Agencija za zaštićena područja Podgorica	2 200 EUR	Glavni grad
Regulacija	1.3.4.	Sprovesti mjere očuvanja populacija značajnih biljnih vrsta i zajednica, bazirano na rezultatima monitoringa	Izveštaji sprovedenih mjera očuvanja	1						Agencija za zaštićena područja Podgorica	2 750 EUR	Glavni grad
Regulacija	1.3.5.	Dodatna istraživanja mahovina radi dopune podataka iz studije, identifikacija vrsta za monitoring i monitoring vrsta.	Izveštaj sprovedenog istraživanja, GIS baza podataka Izveštaji monitoringa jednom u pet godine (po potrebi češće)	3						Agencija za zaštićena područja u saradnji sa spoljnim ekspertom iz oblasti briologije	550 EUR	Glavni grad
Regulacija	1.3.6.	Sprovesti istraživanje lišajeva, identifikacija vrsta za monitoring i monitoring vrsta	Izveštaj sprovedenih istraživanja, GIS baza podataka Izveštaji monitoringa jednom u pet godina (po potrebi češće)	3						Spoljni ekspert iz oblasti lihenologije	550 EUR	Glavni grad

Specifični cilj 1.4: Utvrditi, nadzirati i regulisati invazivne vrste na području Parka.

Indikator specifičnog cilja 1.4: Promjene utvrđenih parametara praćenja stanja (rasprostranjenost i površina invazivnih vrsta). Praćenje implemetacije aktivnih mjera zaštite (podaci o uklanjanju invazivnih vrsta)

Istraživanje	1.4.1.	Prikupiti postojeće literaturne podatke o invazivnim vrstama te izraditi popis invazivnih vrsta za Goricu	Baza podataka o popisanim literaturnim podacima invazivnih	1						Agencija za zaštićena područja Podgorica, po potrebi u saradnji sa PMF	400 EUR	
---------------------	--------	---	--	---	--	--	--	--	--	--	---------	--

			vrsta na području Park šume Gorica									
Regulacija	1.4.2.	Uspostaviti redovni monitoring i ispitivanje stanja sušnih travnatih zajednica u kamenjaru, sa planom za kontrolu	Izrađen je izvještaj o stanju travnatih sušnih zajednica i plan za kontrolu	2						Agencija za upravljanje zaštićenim područjima po potrebi u saradnji sa PMF ili spoljnim ekspertima iz oblasti botanike i zoologije	550 EUR	Glavni grad
Regulacija	1.4.3.	Izraditi plan uklanjanja invazivnih vrsta i sprovesti planirane mjere i monitoring invazivnih vrsta u saradnji sa AZŽS	Izrađen plan upravljanja invazivnim vrstama Uklanjanje vrsta u skladu sa planom i redovno održavanje	1						Agencija za zaštićena područja Podgorica, Agencija za zaštitu životne sredine	1.400 EUR	Glavni grad
Regulacija	1.4.4.	Formirati banku sjemena i rasadnik	Formirana banka sjemena i rasadnik	3						Agencija za zaštićena područja Podgorica	8 000 EUR	Glavni grad, donatori

Specifični cilj 1.5.: Očuvanje povoljnog stanja ugroženih i zaštićenih vrsta faune i gljiva u odnosu na rezultate početnih studija.

Indikator specifičnog cilja 1.5.: Promjene utvrđenih parametara praćenja stanja.

Istraživanje	1.5.1.	Dodatna istraživanja beskičmenjaka (puževa i insekata) radi dopune podataka iz studije, izrada protokola za monitoring i monitoring vrsta	Izvještaj sprovedenih istraživanja, GIS baza podataka	3						Agencija za upravljanje zaštićenim područjima Podgorice, po potrebi u saradnji sa spoljnim ekspertima iz oblasti invertebrata	1.100 EUR	Glavni grad, donatori
Istraživanje	1.5.2.	Očuvanje diverziteta herpetofaune: Sprovesti dodatno istraživanja o rasprostranjenosti i ugroženosti herpetofaune, i	Izvještaj sprovedenih istraživanja, GIS baza podataka	2						Agencija za upravljanje zaštićenim područjima Podgorice, po potrebi u saradnji sa spoljnim	1.100 EUR	Glavni grad, donatori

		sprovoditi redovan monitoring							ekspertom iz oblasti herpetofaune		
Istraživanje	1.5.3.	Dodatna istraživanja ptica radi dopune podataka iz studije u cilju identifikacije vrsta za monitoring i monitoring vrsta	Izveštaj sprovedenih istraživanja, GIS baza podataka	3					Agencija za upravljanje zaštićenim područjima Podgorice, po potrebi u saradnji sa spoljnim ekspertom iz oblasti ornitofaune	1.100 EUR	Glavni grad, donatori
Istraživanje	1.5.4.	Istražiti stanje populacije slijepih miševa radi dopune podataka iz studije, identifikacija vrsta za monitoring i monitoring vrsta	Izveštaj o sprovedenom istraživanju. Izrađen akcioni plan očuvanja vrsta	2					Agencija za upravljanje zaštićenim područjima Podgorice po potrebi u saradnji sa ekspertom iz oblasti Chiroptera	1.100 EUR	Glavni grad, donatori
Istraživanje	1.5.5.	Dodatno istražiti stanje populacije faune sisara i redovni monitoring	Izveštaj o sprovedenom istraživanju.	2					Agencija za upravljanje zaštićenim područjima Podgorice u saradnji sa spoljnim ekspertima mamolozima	900 EUR	Glavni grad, donatori
Istraživanje	1.5.6.	Sprovesti dodatno istraživanja o rasprostranjenosti i ugroženosti gljiva i redovan monitoring	Izveštaj sprovedenih istraživanja, GIS baza podataka	3					Agencija za upravljanje zaštićenim područjima Podgorice po potrebi u saradnji sa spoljnim ekspertima iz oblasti mikologije	900 EUR	Glavni grad, donatori
Regulacija	1.5.6.	Izrada monitoring protokola za identifikovane bioindikatorske vrste (fauna, gljive)	Izveštaj o sprovedenom istraživanju	2					Agencija za upravljanje zaštićenim područjima Podgorice u saradnji sa	450 EUR	Glavni grad, donatori

									ekspertima iz date oblasti		
Regulacija	1.5.6.	Sprovoditi monitoring značajnih (ugroženih i zaštićenih) i bioindikatorskih vrsta beskičmenjaka, kičmenjaka i gljiva	Izveštaj o sprovedenom monitoringu	3					Agencija za upravljanje zaštićenim područjima Podgorice	900 EUR	Glavni grad, donatori
Regulacija	1.5.7.	Kreiranje i implementacija programa za očuvanje genetičke raznolikosti: identifikacija i zaštita genetski različitih populacija <i>Pinus halepensis</i> Miller i <i>Cupressus sempervirens</i> L. i makedonskog hrasta (<i>Quercus trojana</i> Webb), kako bi se osigurao održiv razvoj park šume Gorica.	Kreiran program za očuvanje genetičke raznolikosti.	3				Agencija za upravljanje zaštićenim područjima Podgorice u saradnji sa ekspertima iz date oblasti, Agencija za zaštitu životne sredine, Univerzitet Crne Gore: PMF – Odsjek za biologiju, Biotehnički fakultet (Centar za zaštitu bilja, Centar za zaštitu, Centar za šumarstvo), Uprava za šume, individualni istraživači/ce	3000 EUR	Glavni grad, donatori	
Specifični cilj 1.6.: Održavanje i unapređenja stanja šume za park šumu Gorica											
Indikator specifičnog cilja 1.6.: Urađeni planovi, izvještaji i aktivnosti na unapređenju stanja šuma											
Regulacija	1.6.1.	Izraditi planove njege, zaštite i obnove park šume kao okvira za definisanje mjera zaštite i uređenja šumskih ekosistema	Urađen plan obnove park šume Gorica sa kartom i planom inetrvcija. Urađen plan sprovođenja mjera njege i zaštite	1					Spoljni eksperti iz oblasti šumarstva	10 000 EUR	Glavni grad

Regulacija	1.6.2.	Uspostavljanje stalnog monitoringa stanja šuma i implementacija programa za sprečavanje širenja bolesti i štetočina u šumskom ekosistemu: redovna ispitivanja stanja te sprovođenje prilagođenih mjera za kontrolu i suzbijanje bolesti i štetočina.	Godišnji izvještaj stanja šumskih ekosistema	1						Univerzitet Crne Gore: PMF – Odsjek za biologiju, Biotehnički fakultet (Centar za zaštitu bilja, Centar za zaštitu, Centar za šumarstvo), Uprava za šume, individualni istraživači/ce - spoljni ekspert iz oblasti šumarstva	15 000 EUR	Glavni grad
Regulacija	1.6.3.	Sprovođenje sanitarno-higijenskih uzgojnih mjera (sanitarna sječa, proreda, orezivanje, podkresivanje, krčenje)	Uklanjanje suvih stabala, slomljenih grana, kresanje žbunja i redovno košenje trave. U djelovima gdje je podmladak izuzetno gust potrebno vršiti pravovremene prorede. Suzbijanje korova i invazivnih vrsta	1						Agencija za zaštićena područja Podgorica/Zelenilo	25 000 EUR	Glavni grad
Regulacija	1.6.4.	Pošumljavanje u skladu sa rezultatima monitoringa i stanja na terenu	Nabavljene i posađene sadnice prema planu obnove	1						Agencija za zaštićena područja Podgorica/Zelenilo	50 000 EUR	Glavni grad
Specifični cilj 1.7: Unaprijediti sistem zaštite od požara												
Indikator specifičnog cilja 1.7: Sprovedene aktivnosti na poboljšanju sistema protivpožarne zaštite												
Regulacija	1.7.1	Uraditi plan zaštite od požara	Urađen plan zaštite park šume Gorica od požara sa kartom potencijalne ugroženosti od	1						Spoljni eksperti iz oblasti protivpožarne zaštite i šumarstva	10 000 EUR	Glavni grad

			požara i kartografskim prikazom planiranih mjera i intervencija.									
Regulacija	1.7.2.	Unaprijediti infrastrukturu ranog otkrivanja požara	Instalacija instrumenata za rano otkrivanje požara. Organizovanje stalnog praćenja, uzbunjivanja i dojave	1						Spoljni eksperti iz oblasti protivpožarne zaštite, Glavni grad, Agencija za zaštićena područja Podgorica, Agencija za zaštitu životne sredine	20 000 EUR	Glavni grad
Regulacija	1.7.3.	Unaprijediti infrastrukturu efikasnog intervenisanja u slučaju požara	Poboljšana mreža vodosnadbijevanja, unaprijeđena mreža protivpožarnih prosjeka i pristupnih puteva	1						Spoljni eksperti iz oblasti protivpožarne zaštite, Glavni grad	25 000 EUR	Glavni grad
Regulacija	1.7.4.	Saniranje česme na glavnom ulazu	Sanirana česma	1						Agencija za zaštićena područja Podgorica	1 500 EUR	Glavni grad
Regulacija	1.7.5.	Redovno održavanje park šume Gorica (orezivanje, košenje, sadnja, plijevljenje i dr.) i uklanjanje suvih grana i žbunja u mjeri u kojoj to ne narušava očuvanje biodiverziteta		1						Agencija za zaštićena područja Podgorica u saradnji sa Zelenilo DOO	40 000 EUR	Glavni grad

TEMATSKA OBLAST 2: OČUVANJE NASLIJEĐENIH (TRADICIONALNIH) I KULTURNO - ISTORIJSKIH VRIJEDNOSTI

Dugoročni cilj 2: Stvaranje i održavanje sistema zaštite i očuvanja, kao i razvoja svijesti o važnosti kulturno-istorijskih spomenika i naslijeđenih (tradicionalnih) vrijednosti na teritoriji park šume Gorica.

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA	PROCJENA SREDSTAVA
-----------------------	-----	-----------	-----------	----------------------	--------------------

			INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	G1	G2	G3	G4	G5	SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE		IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
Specifični cilj 2.1: Građani/ke edukovani o važnosti kulturno-istorijskih spomenika i naslijeđenih tradicionalnih vrijednosti za lokalnu zajednicu i društvo u cjelini.											
Indikator specifičnog cilja 2.1.: Razvijeni programi edukacije i razvoja svijesti o važnosti kulturno-istorijskih spomenika i naslijeđenih tradicionalnih vrijednosti za lokalnu zajednicu i društvo u cjelini.											
Istraživanje	2.1.1.	Monitoring stanja i upravljanje rizicima kojima su izložena kulturna dobra	<p>Analiza rizika koja su izložena kulturna dobra, kao što su klimatske promjene, urbanizacija i slično, kako bi se utvrdilo što se može učiniti kako bi se smanjili ti rizici.</p> <p>Broj i učestalost incidenata koji se odnose na kulturna dobra, poput vandalizma, krađe, požara i slično.</p>	1					Zavod za zaštitu spomenika kulture, Direktorat za kulturnu baštinu	3 000 EUR	Glavni grad
Edukacija	2.1.2.	Stvaranje i održavanje saradnje sa organizacijama, stručnjacima i javnošću kako bi se povećalo znanje građana i osiguralo očuvanje kulturno-istorijskih	<p>Broj partnerstava sa privatnim sektorom i drugim institucijama.</p> <p>Broj edukativnih programa i aktivnosti, značaju kulturnih dobara, rizicima kojima su ona izložena i o potrebama njihove zaštite i očuvanja.</p>	1					TO Podgorica/GG/ Direktorat za kulturnu baštinu	10 000 EUR (2 000 EUR godišnje)	Glavni grad /sponzorstva /donacije

		spomenika za budućnost											
Edukacija	2.1.3.	Promovisanje turizma koji je orijentisan na kulturno-istorijske spomenike na Gorici	<p>Broj građana/ki koji posjećuju kulturno-istorijske spomenike na Gorici.</p> <p>Broj novih turističkih proizvoda koji su orijentisani na kulturno-istorijske spomenike na Gorici, kao što su razglednice, audio-vodiči, virtualne ture i slično.</p>	1						TO Podgorice, Direktorata za kulturnu baštinu	10 000 EUR	Glavni grad /sponzorstva	

TEMATSKA OBLAST 3: UPRAVLJANJE POSJEĆIVANJEM, EDUKACIJA, INTERPRETACIJA I PROMOCIJA I SARADNJA S LOKALNOM ZAJEDNICOM

Dugoročni cilj 3: Građani/ke su informisani, razmiju važnost i aktivno učestvuju u programima edukacije, korištenju ali i zaštiti Park šume Gorica

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Specifični cilj 3.1.: Unapređivanje infrastrukture namjenjene posjetiocima												
Indikator specifičnog cilja 3.1.: Struktura namijenjena posjetiocima je funkcionalna i dostupna svim kategorijama društva.												
Regulacija	3.1.1.	Urediti glavni ulaz u Park šumu Gorica	Uređen glavni ulaz	1						Agencija za zaštićena područja Podgorice	6 000 EUR	Glavni grad
Regulacija	3.1.2.	Obnoviti postojeći i instalirati nov odmorišni mobilijar	Obnovljene stare i postavljene nove	1						Agencija za zaštićena	3 000 EUR	Glavni grad

			klupe i kante za odlaganje otpada						područja Podgorice		
Regulacija	3.1.3.	Održavanje postojećeg sistema staza i puteva koji će omogućiti građanima/kama da posjećuju Goricu a da ne oštećuju staništa.	Izveštaji o redovnom održavanju pješačkih i biciklističkih staza	1					Agencija za zaštićena područja Podgorice	5 000 €	Glavni grad
Regulacija	3.1.4.	Formirati novu ponudu za posjetioce „kutak za čitanje"	Postavljene tri drvene klupe koje omogućavaju poluležeći položaj, kao i kutije sa knjigama. Kutak za čitanje je u funkciji posjetilaca.	3					Agencija za zaštićena područja Podgorice Narodna biblioteka "Radosav Ljumović" Podgorica	3 000 €	Glavni grad
Specifični cilj 3.2.: Unaprijeđena i razvijena infrastruktura u svrhu edukacije i interpretacije											
Indikator specifičnog cilja 3.2: Infrastruktura izrađena u svrhu edukacije i interpretacije je u funkciji posjetilaca											
Edukacija	3.2.1.	Obnoviti postojeće informativne i edukativne table	Izveštaj o obnovljenim informativnim i edukativnim tablama	1					Agencija za zaštićena područja Podgorice	1 200 EUR	Glavni grad
Edukacija	3.2.2.	Postaviti nove informativne i edukativne interaktivne sadržaje	Izveštaj o postavljenim novim informativnim i edukativnim tablama, poštanskom sandučetu namijenjenom za pisma upravljaču i postavljenom ramu za fotografisanje	2					Agencija za zaštićena područja Podgorice	3 000 EUR	Glavni grad /donacija

Edukacija	3.2.3.	Razvijanje i promovisanje aplikacija i online resursa koji će pomoći građanima/kama da se informišu i uključe u edukaciju o važnosti park šume Gorica.	Izađena minimum jedna aplikacija	2					Agencija za zaštićena područja Podgorice	1 500 EUR	Glavni grad /donacija
Specifični cilj 3.3.: Razvijeni programi edukacije na području Park šume Gorica											
Indikator specifičnog cilja 3.3: Posjetioci su edukovani o prirodnim i kulturnim vrijednostima Parka šume Gorica											
Edukacija	3.3.1.	Obilježavanje važnih ekoloških datuma	Broj održanih događaja vezanih za obilježavanje važnih ekoloških datuma	1					Agencija za zaštićena područja Podgorice , Glavni grad Podgorica, TO Podgorica, NVO "Ljubitelji Gorice", osnovne i srednje škole, Biološki fakultet	10 000 EUR	Glavni grad
Edukacija	3.3.2.	Osnivanje volonterskih programa koji će omogućiti građanima da učestvuju u održavanju i očuvanju Gorice.	Razvijen je program koji na volonterskoj osnovi angažuje djecu i odrasle u uređenju prostora Parka šume Gorica Broj zainteresovanih Broj obučeni volontera/ki	2					Agencija za zaštićena područja Podgorice , Glavni grad Podgorica, TO Podgorica, NVO "Ljubitelji Gorice", osnovne i srednje škole, Biološki fakultet	4 000 EUR	Glavni grad
Edukacija	3.3.3.	Uspostavljanje pravila i standarda za	Kreiran infomrativni i edukativni	2					Univerzitet Crne Gore: PMF –	2 000 EUR	Glavni grad

		korištenje sušnih travnatih zajednica u kamenjaru (posebno pelim - <i>Salvia officinalis</i>), kao i edukativne programe za posjetioce kako bi se osigurao održivi pristup i upotreba ovih zajednica.	materijal za građane/ke						Odsjek za biologiju, Biotehnički fakultet (Centar za zaštitu bilja, Centar za zaštitu, Centar za šumarstvo), Uprava za šume, individualni istraživači/ce		
Edukacija	3.3.4.	Formirati herbarsku zbirku park šume Gorica, dostupnu u online verziji	Formirana zbirka Elektronska verzija zbirke dostupna na sajtu Agencije	2					Agencija za zaštićena područja Podgorice u saradnji sa ekspertima iz oblasti botanike	1 200 €	Glavni grad
Edukacija	3.3.5.	Označavanje edukativne staze duž koje bi bile postavljene info table pojedinih značajnih staništa sa informacijama o tipu staništa i prisutnim vrstama	Označene minimum dvije edukativne staze	2					Agencija za zaštićena područja Agencija za zaštićena područja Podgorice	4 000 €	Glavni grad
Edukacija	3.3.6.	Organizovanje javnih događanja, poput šetnji i izleta, kako bi se poboljšalo razumijevanje i doživljaj park šume Gorica.		2					Agencija za zaštićena područja Agencija za zaštićena područja Podgorice	1 200 EUR	Glavni grad

Edukacija	3.3.7.	Razvijanje programa za praktičnu edukaciju za djecu, mlade	Kreiran minimum jedan program Razvijeni edukativni materijali	2					Agencija za zaštićena područja Agencija za zaštićena područja Podgorice	1 100 EUR	Glavni grad
Edukacija	3.3.8.	Povezivanje s lokalnim organizacijama i školama i organizovanje različitih aktivnosti koje će uključivati djecu i mlade, poput radionica i takmičenja.							Agencija za zaštićena područja Agencija za zaštićena područja Podgorice	800 EUR	Glavni grad
Specifični cilj 3.4.: Park šuma Gorica je prepoznata kao zaštićeno područje i područje rekreacije i ljubitelja prirode											
Indikator specifičnog cilja 4.4: Park šuma Gorica je uspješno promovisana i prepoznata kao zaštićeno područje, rekreaciono područje za stanovnike Podgorice i nezaobilazna atrakcija za sve ljubitelje prirode											
Edukacija	3.4.1.	Izrada vizuelnog identiteta Spomenika prirode Park šuma Gorica	Izrađen vizuelni identitet	1					Agencija za zaštićena područja Podgorice , Glavni grad Podgorica,	2 000 EUR	Glavni grad
Edukacija	3.4.2.	Promocija Gorice na sajtu Glavnog grada i Agencije za zaštićena područja Glavnog grada Podgorica	Informacije o prirodnim i kulturnim vrijednostima Parka šuma Gorica i njenoj ponudi su postavljene na sajtu Glavnog grada i Agencije	1					Agencija za zaštićena područja Podgorice	/	/
Edukacija	3.4.3.	Sprovoditi PR kampanje za promociju važnosti	Minimum jedna kampanja godišnje.	1					Agencija za zaštićena	5 000 EUR	Glavni grad

		Gorice kao urbane šume	Broj objava i članaka u štampanim i elektronskim medijima							područja Podgorice		
Edukacija	3.4.4.	Izraditi elektronski i štampani promotivni i edukativni materijal o biodiverzitetu, sa objašnjenjem značajnih vrsta i staništa	izrađen promotivni i edukativni materijal	1						Agencija za zaštićena područja Podgorice	5 000 EUR	Glavni grad
Edukacija	3.4.5.	Uspostavljanje i obilježavanje dana Parka šume Gorica	Uspostavljen Dan Parka šume Gorica. Izvještaj o održanom događaju.	1						Agencija za zaštićena područja Podgorice	/	/
Edukacija	3.4.6.	Izraditi autentični suvenir Parka šume Gorica	Izrađen autentični suvenir	2						Agencija za zaštićena područja Podgorice	900 EUR	Glavni grad

TEMATSKA OBLAST 4.: RAZVOJ KAPACITETA UPRAVLJAČA

Dugoročni cilj: Upravljač posjeduje kadrovske i tehničke kapacitete neophodne za adekvatno sprovođenje Plana upravljanja Goricom

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Specifični cilj 4.1.: Unaprijeđena znanja i vještine svih zaposlenih u Agenciji i unaprijeđeno medjuinstitucionalno partnerstvo												
Indikator specifičnog cilja 4.1.: Svi zaposleni u Agenciji posjeduju neophodna znanja i vještine za upravljanje, i aktivnosti se sprovode u koordinaciji i partnerstvu sa ostalim relevantnim institucijama.												
Razvoj kapaciteta	4.1.1.	Organizovanje redovnih radionica i	Sprovedena minimum jedna	1						Agencija za zaštićena	4 000 EUR	Glavni grad

		seminara za zaposlene u Agenciji i partnere - stručnjake i profesionalce iz područja urbanog planiranja i održivog razvoja kako bi se poboljšalo razumijevanje važnosti i praktična zaštita Gorice	obuka godišnje, na temu koja je izabrana kao prioritet Broj obučanih iz Agencije Broj eksternih eksperata i institucija obuhvaćenih obukama						područja Podgorice		
Razvoj kapaciteta	4.1.2.	Organizovanje redovnih sastanaka sa svim važnim akterima na lokalnom nivou uspostavljanje saradnje sa Univerzitetom/ PMF/ Biotehničkim fakultetom i drugim naučnim institucijama	Minimum dva sastanka godišnje	1					Agencija za zaštićena područja Podgorice	/	/
Razvoj kapaciteta	4.1.3.	Obuke stručnih radnika Agencije za monitoring vrsta i staništa i drugih programa neophodnih za stručni rad	Obuka za minimum 10 osoba (zaposlene i saradnike/ce)	1					Agencija za zaštićena područja Podgorice	200 EUR	Glavni grad
Razvoj kapaciteta	4.1.4.	Izrada svih potrebnih internih akata	Izrađeni i usvojeni pravilnici, planovi, poslovnici, uputstva i drugi interni akti	1					Agencija za zaštićena područja Podgorice	/	/

Razvoj kapaciteta	4.1.5.	Analiza izvora finansiranja	Pravilnik o naplati naknada	1					Agencija za zaštićena područja Podgorice/ Sekretarijat za finansije Glavnog grada	/	/
Razvoj kapaciteta	4.1.6.	Obuka za rendžere	Izveštaj o sprovedenim obukama, procedure i pravilnici	1					Agencija za zaštićena područja Podgorice/ Stručni saradnici	5 000 EUR	Glavni grad

Specifični cilj 4.2: Unaprijeđeni tehnički kapaciteti Agencije.

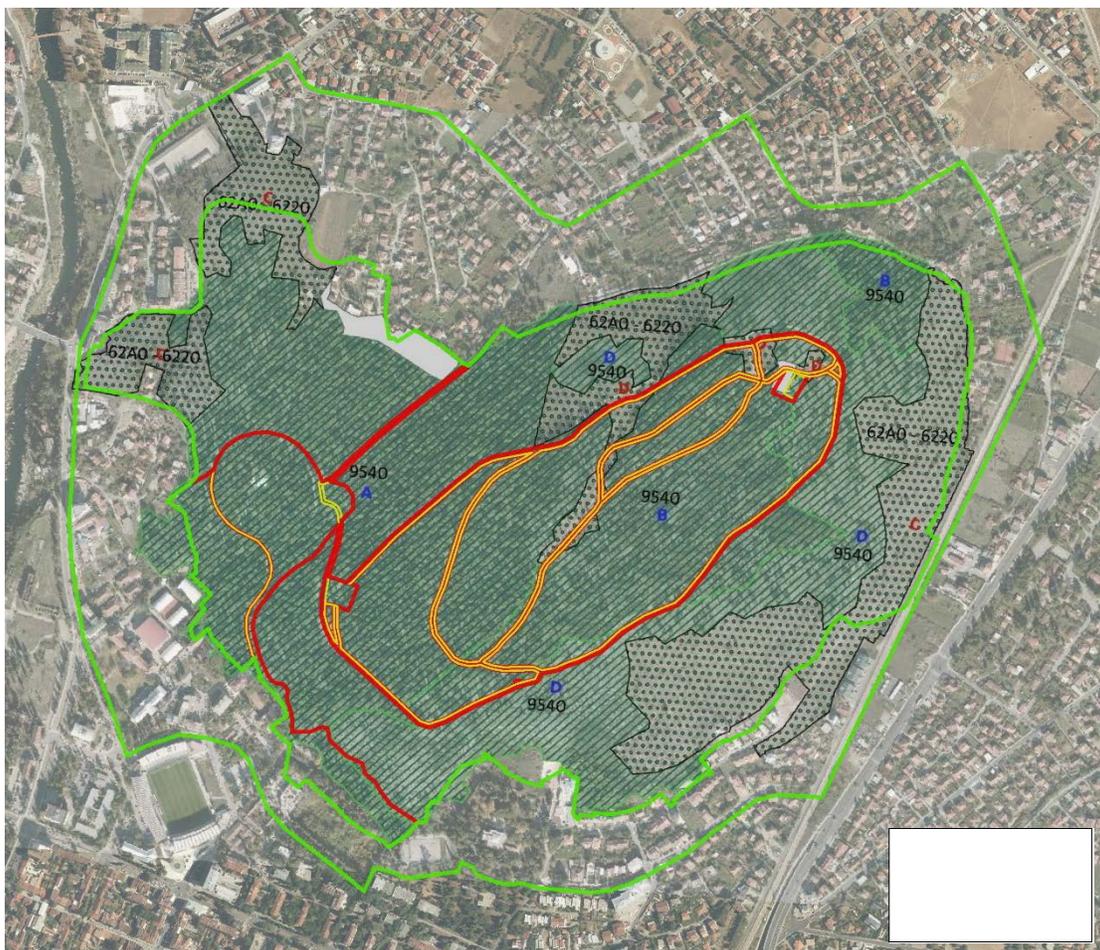
Indikator specifičnog cilja 4.2: Agencija posjeduje neophodan prostor za rad svih službi i neophodnu opremu za izvršenje poslova iz svojih nadležnosti.

Razvoj kapaciteta	4.2.1.	Adaptacija dodatnog prostora za kancelarije	Novi kancelarijski prostor, adaptiran za potrebe rada zaposlenih	1					Agencija za zaštićena područja	12 000 EUR	Glavni grad
Razvoj kapaciteta	4.2.2.	Nabavka opreme	Nabavka nove nedostajuće opreme (kancelarijska oprema, terenska oprema)	1					Agencija za zaštićena područja	10 000 EUR	Glavni grad

Napomena: U tabelarnom prikazu Akcionog plana u koloni „PROCJENA SREDSTAVA“ dat je sumarni iznos potrebnih sredstava za period od pet godina.

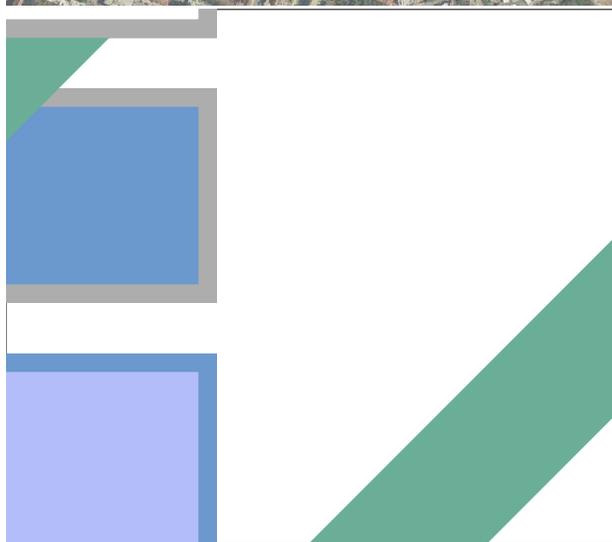
V PRILOZI

5.1. Kartografski prikaz rasprostranjenja staništa značajnih za zaščitu (Natura 2000)

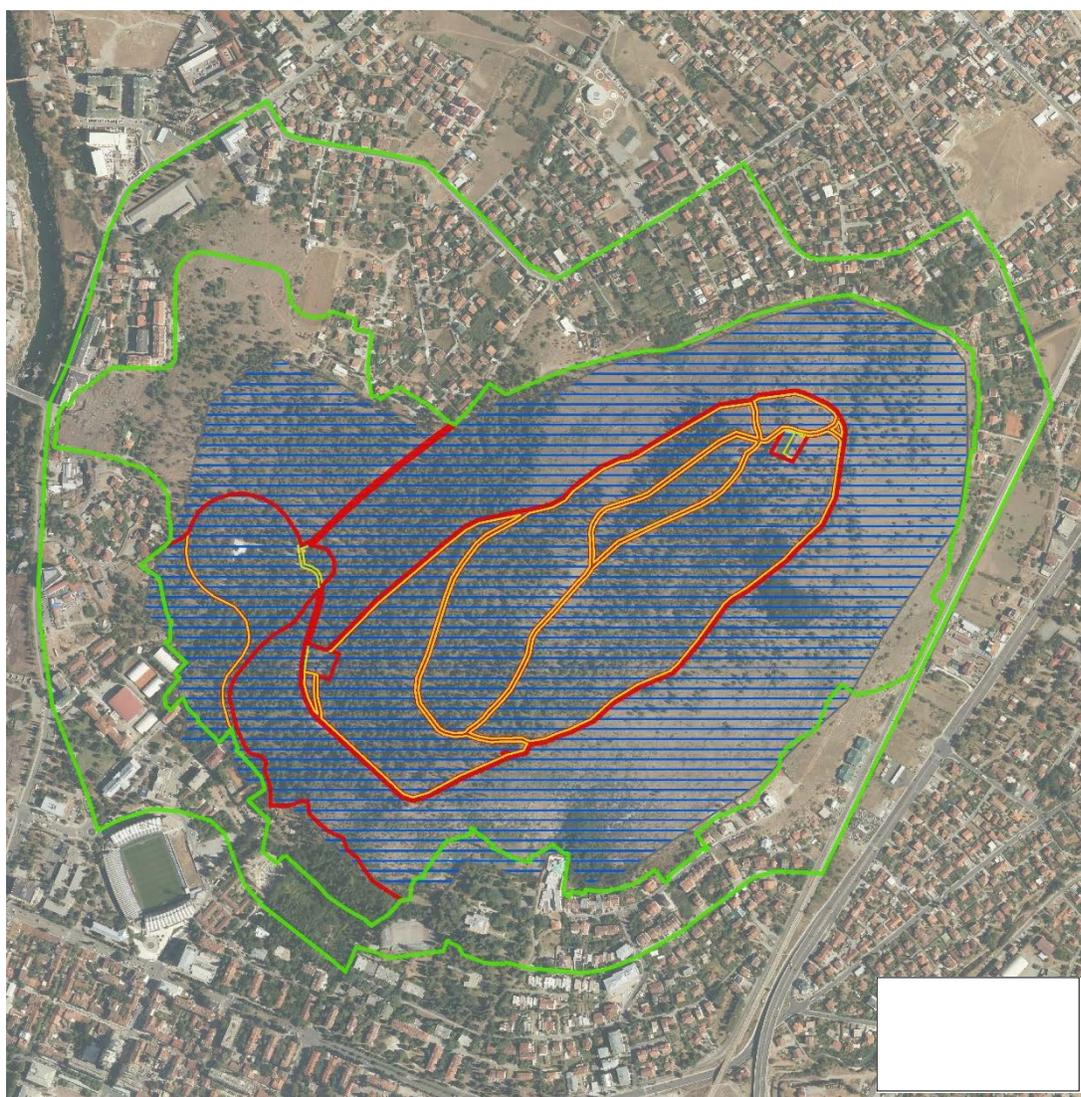
Slika 1 Kartografski prikaz rasprostranjenja staništa značajnih za zaščitu (Natura 2000)

5.2. Kartografski prikaz rasprostranjenja beskičmenjaka

Slika 2: Kartografski prikaz rasprostranjenja beskičmenjaka

5.3. Kartografski prikaz rasprostranjenja zaščitene vrste *Limax wohlberedti*

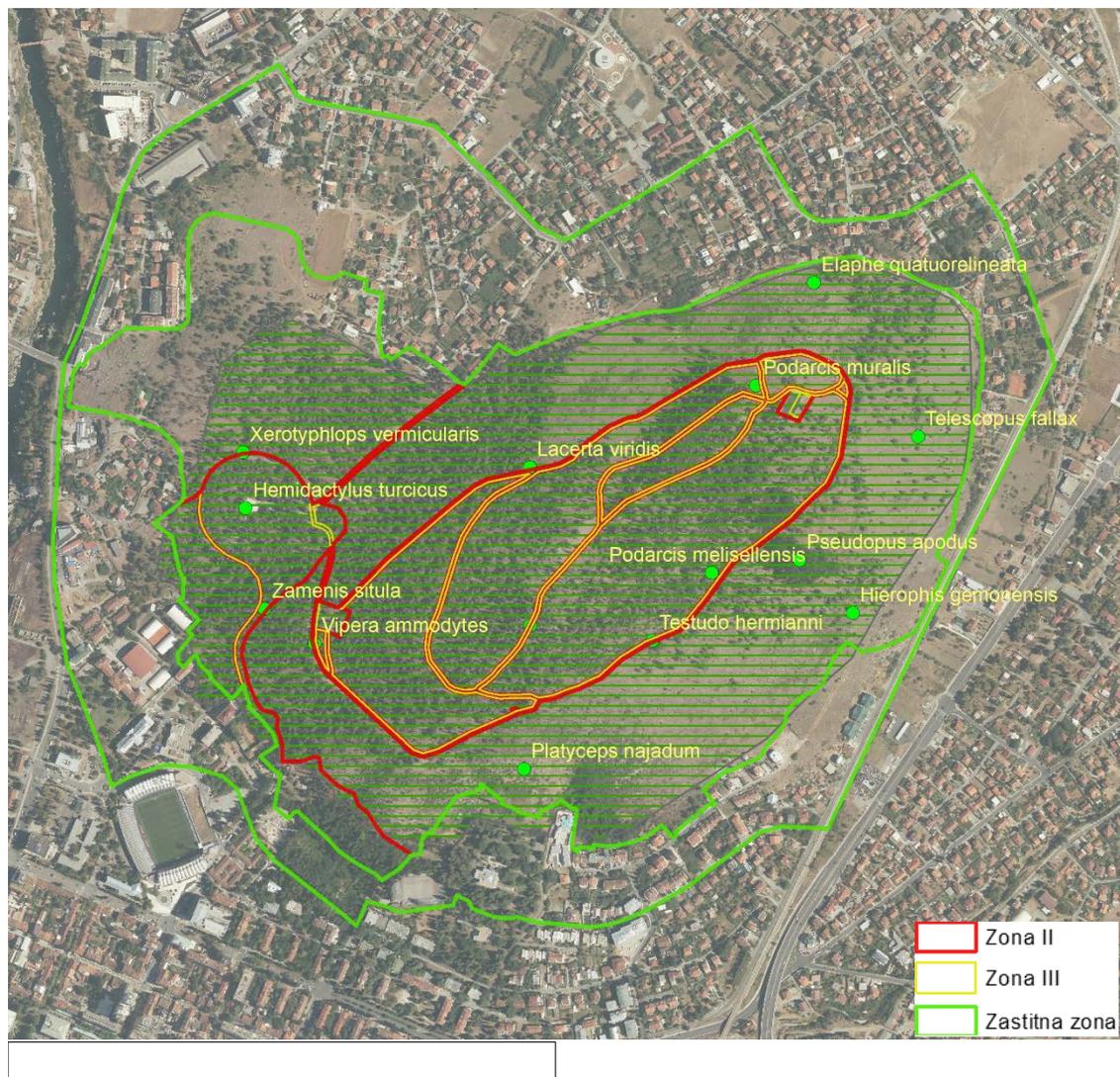
Slika 3. Kartografski prikaz rasprostranjenja zaščitene vrste *Limax wohlberedti*

5.4. Kartografski prikaz vrsta vodozemaca značajnih za zaštitu

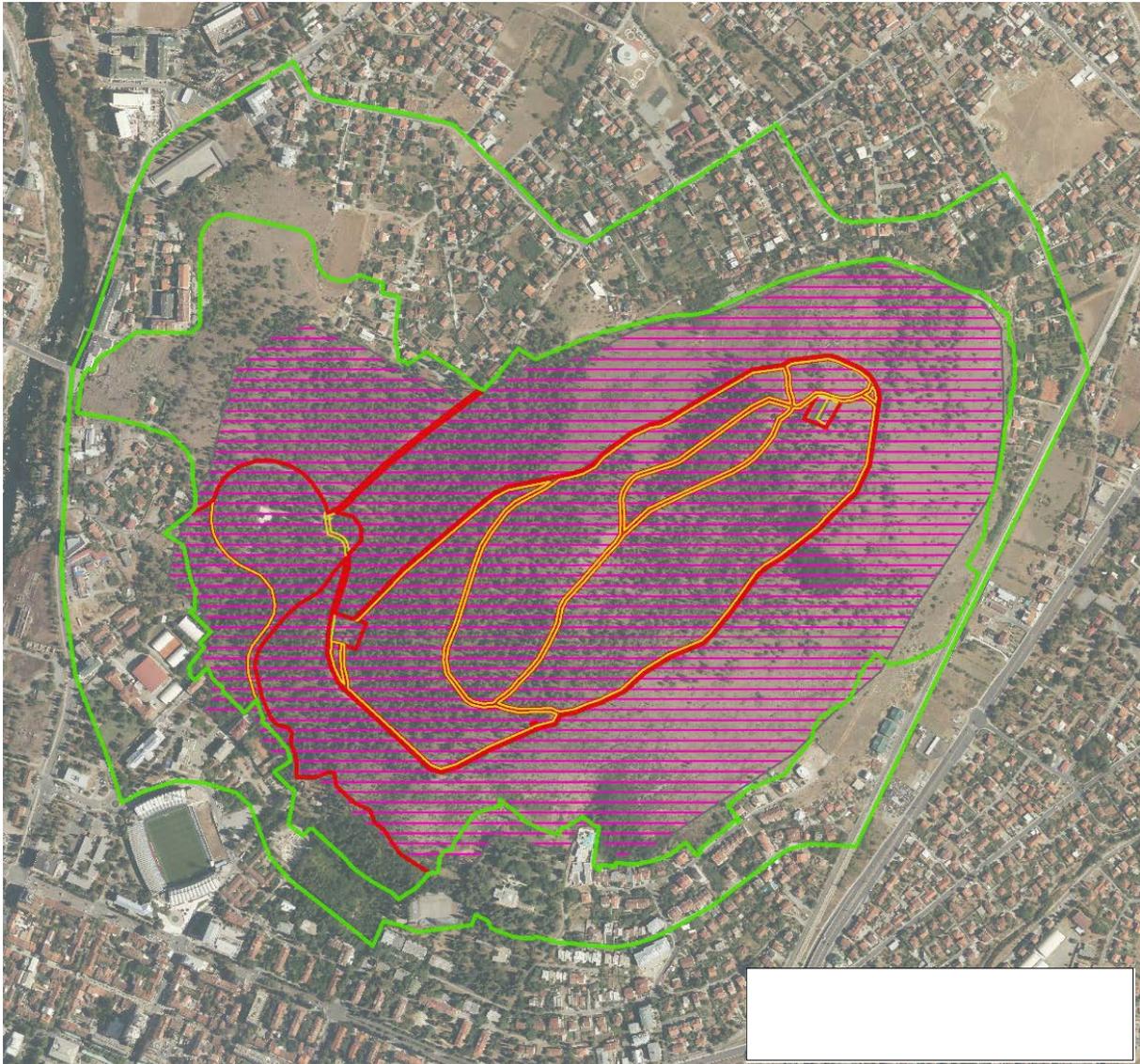
Slika 4: Kartografski prikaz vrsta vodozemaca značajnih za zaštitu

5.5. Kartografski prikaz rasprostranjenja vrsta gmizavaca značajnih za zaštitu

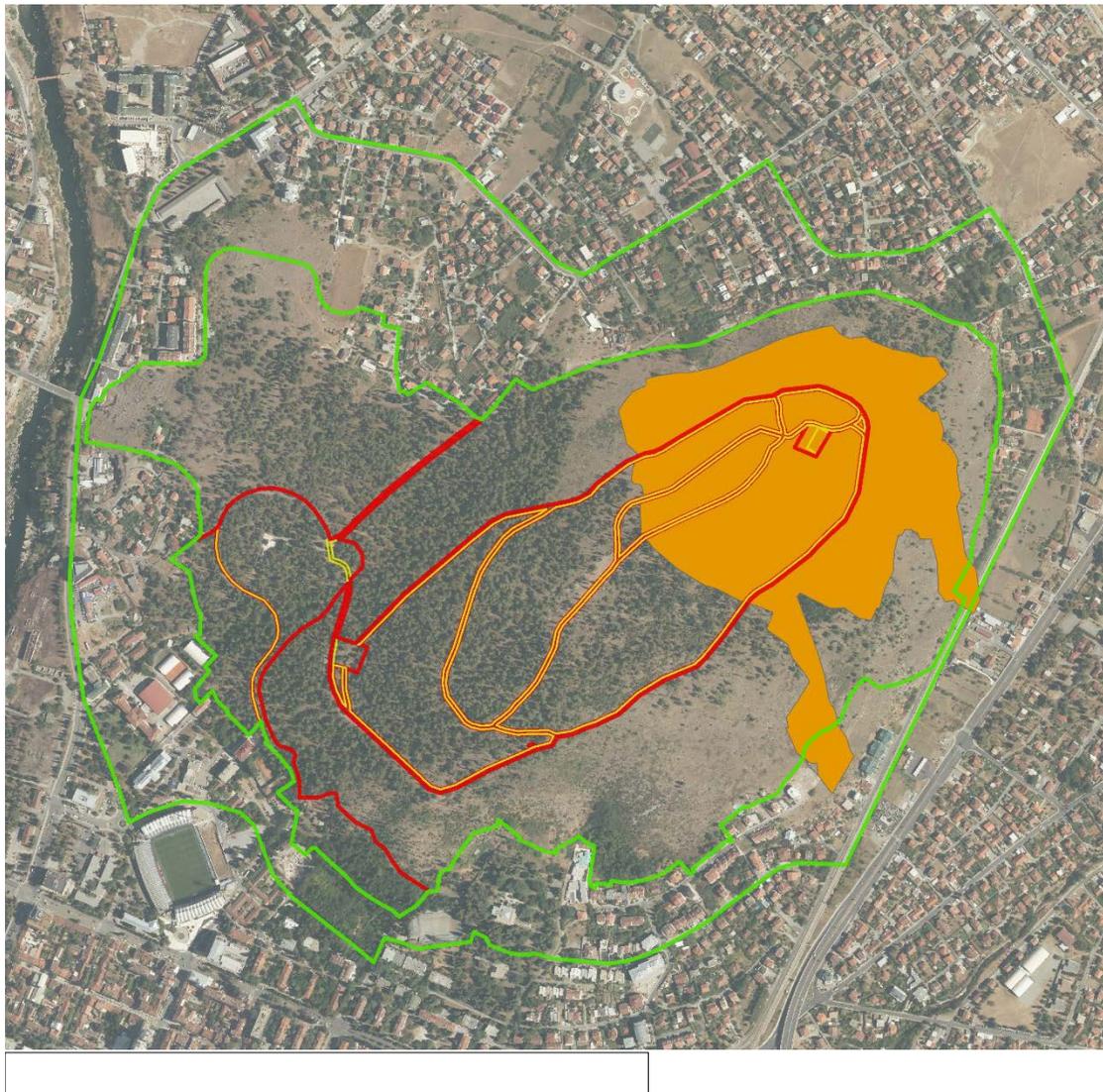
Slika 5: Kartografski prikaz rasprostranjenja vrsta gmizavaca značajnih za zaštitu

5.6. Kartografski prikaz rasprostranjenja *Pipistrellus kuhlii/nathisii*, *Pipistrellus pygmaeus* i *Nyctalus noctula* značajnih za zaštitu

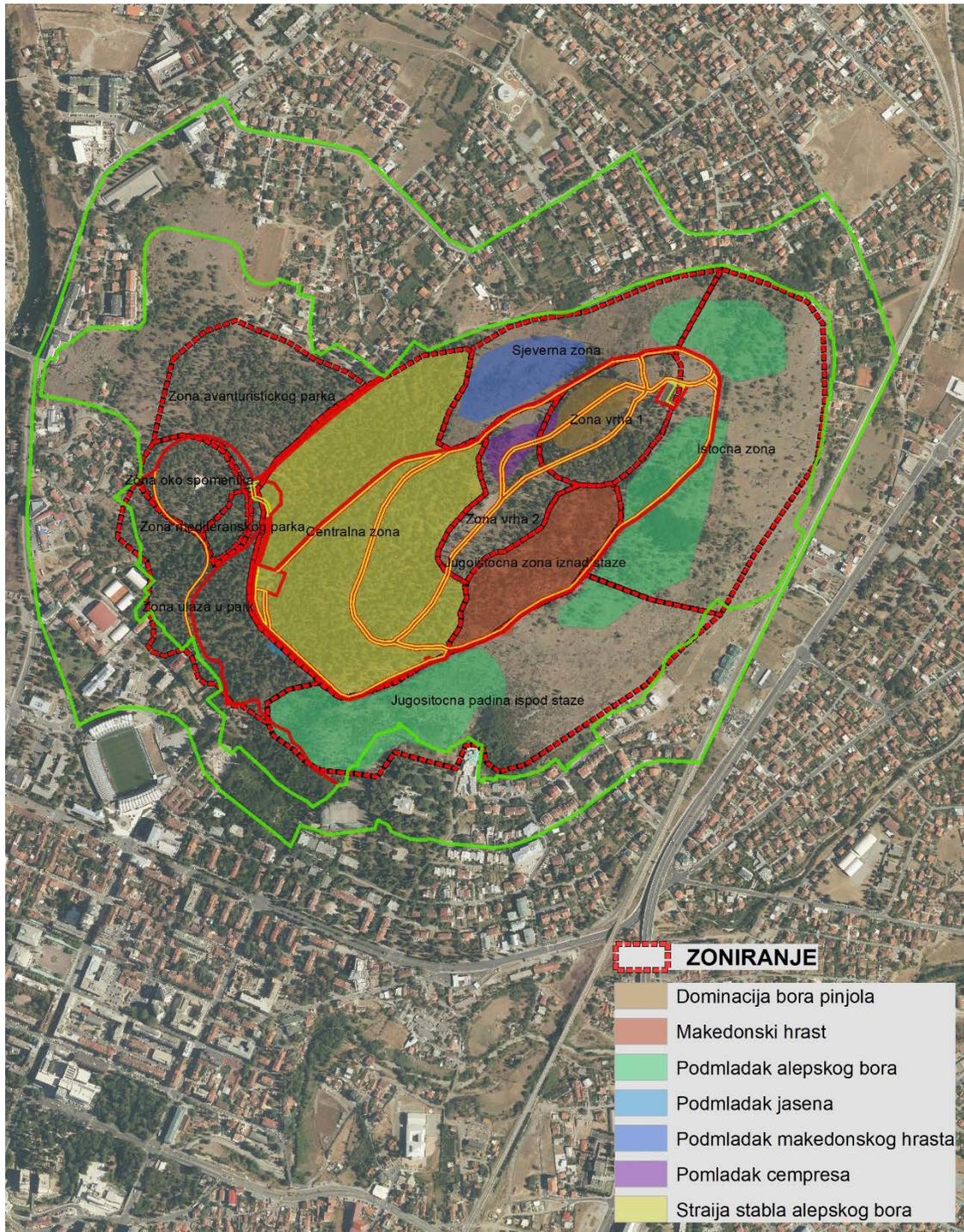
*Slika 6: Kartografski prikaz rasprostranjenja *Pipistrellus kuhlii/nathisii*, *Pipistrellus pygmaeus* i *Nyctalus noctula* značajnih za zaštitu*

5.7. Područje zahvaćeno požarom 2021. godine

Slika 7: Kartografski prikaz područja zahvaćenog požarom

5.8. Zoniranje dominantnih formi šumske vegetacije

Slika 8: Zoniranje dominantnih formi šumske vegetacije

5.9. Kartografski prikaz zoniranja

Slika 9: Kartografski prikaz zoniranja

VI LITERATURA

Alexander, M. (2009). **Management Planing for Nature Conservation – Atheoretical Basis & Practical Guide**, Springer

Appleton, M.R. i Hotham, P.A.E. (2007). **Izrada planova upravljanja zaštićenim područjima u Hrvatskoj - Priručnik**. Fauna & Flora International, Cambridge, UK

https://cloud.gdi.net/smartPortal/httpproxy?http://localhost:6080/arcgis/rest/services/ZPD_CG/MapServer/1/901/attachments/2818

Javno preduzeće za upravljanje morskim dobrom Crne Gore (2022). **Plan upravljanja Parka prirode „Platamuni” 2023. - 2027.**

Kralj, S., Bulić, Z., Trubljanin, I., Hadžiablahović, S., Kasom G., Telebak, B., Stanišić, N., Leković, J., Mrdak, D., Dragičević, S., Anđić, B., Vizi, O., Čađenović, N., Đurović, M., Gligorović, B., Čurović, M., Jestrović, J., Čurović, Ž., Palibrk, D. (2022). **Studija zaštite park šume Gorica**. Agencije za zaštitu prirode i životne sredine Crne Gore, Podgorica.

Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja (2020). **Smjernice za planiranje upravljanja zaštićenim područjima i/ili područjima ekološke mreže**. Verzija 1.1. UNDP, Hrvatska.

Perić B., LoBuglio K.F. & Pfister D.H. (2014 ("2013")): **The genus *Strobiloscypha*: a new species and an anresolved phylogenetic placement**, Mycologia Montenegrina 16: 7-22, Podgorica

Perić, B. (2013 ("2012")): Une espèce nouvelle du genre *Kotlabaea* (Pezizales), *K. benkertii* sp. nov. Mycologia Montenegrina 15: 15-30, Podgorica.

Strateški plan razvoja Glavnog grada – Podgorice 2019 – 2024

Thomas, L. and Middleton, J. (2003). **Guidelines for Management Planning of Protected Areas**. Best Practice Protected Area Guidelines Series No. 10 World Commission on Protected Areas (WCPA), IUCN - The World Conservation Union.

UNEP –GEF projekat za morska zaštićena područja (2022). **Nacionalni okvirni Plan za razvoj mreže integrisanih obalnih i morskih zaštićenih područja**. UNDP

Zakon o nacionalnim parkovima, " Službeni list Crne Gore", br. 028/14, 039/16

Zakon o planiranju prostora i izgradnji objekata, "Službeni list CG", br. 64/2017, 44/2018, 63/2018, 11/2019 - ispravka, 82/2020, 86/2022 i 4/2023.

Zakon o zaštiti prirode, "Službeni list Crne Gore", br. 054/16, 018/19